

ελληνικά στοματολογικά χρονικά

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΔΟΝΤΙΑΤΡΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΕΝΤΥΠΟ ΜΕ ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

ISSN 1011 - 4181

ΦΕΚ 431/2 της 5 Απριλίου 2005

Τα ΕΣΧ βρίσκονται καταχωρημένα στον
Εθνικό Συλλογικό Κατάλογο Επιστημονικών
Περιοδικών του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης

ΤΑ «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΤΟΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΟΟ και η Συντακτική Επιτροπή των «Ελληνικών Στοματολογικών Χρονικών», εκτιμώντας τις δυνατότητες της σύγχρονης ηλεκτρονικής τεχνολογίας, αποφάσισε, η τριμηνιαία έκδοση του περιοδικού να γίνεται αποκλειστικά ηλεκτρονικά, με ανάρτηση των τευχών στο διαδικτυακό τόπο της Ελληνικής Οδοντιατρικής Ομοσπονδίας.

Ηλεκτρονική Επικοινωνία
και Αποστολή Επιστημονικών Εργασιών
στη διεύθυνση
stomhron@otenet.gr

ΤΟΜΟΣ 61
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2017

hellenic stomatological review

HELLENIC DENTAL ASSOCIATION
VOLUME 61, ISSUE 1-4, JANUARY - DECEMBER 2017
ISSN 1011 - 4181

ελληνικά στοματολογικά χρονικά

ΤΟΜΟΣ 61, ΤΕΥΧΗ 1-4
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2017
ISSN 1011 - 4181

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:

Ελληνική Οδοντιατρική Ομοσπονδία

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ:

Ι. Γ. Τζούτζας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Γ. Δουβίτσας Φ. Ζερβού-Βάλβη
Η. Καρκαζής Γ. Πολυζώης
Α. Κοσιώνη Π. Λαγουβάρδος
Γ. Μουντούρης Χ. Παξιμαδά
Λ. Παπαγιαννούλη Δ. Σακελλάρη
Φ. Τζέρμπος Β. Τοπίτσου-Θεμελή
Δ. Τζιαφάς

ΕΠΙΜΕΛΗΤΕΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ:

Μ. Αντωνιάδου, Ε.Τ. Φαρμάκας

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ:

Έβελιν Μπαμπάν

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΤΥΠΩΣΗΣ:

TypeProduct
Β. & Ε. Μπαμπάν ΕΠΕ
Επικούρου 31 & Πειραιώς
Τηλ.: (212) 70.03.210

ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ - ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ:

Μ. Μορφωνίου - Σ. Γκόγκας
Τηλ.: (210) 33.02.343
Fax: (210) 38.34.385
e-mail: stomhron@otenet.gr

Τα Στοματολογικά Χρονικά είναι το επίσημο επιστημονικό έντυπο της Ελληνικής Οδοντιατρικής Ομοσπονδίας που εκδίδεται ανά τρίμηνο.

Ετήσια συνδρομή: 0,01 €
Συνδρομή εξωτερικού 40 \$

ΕΚΔΟΤΗΣ:

Αθανάσιος Κατσίκης, Πρόεδρος Ε.Ο.Ο.

ΕΔΡΑ ΕΚΔΟΣΗΣ:

Θεμιστοκλέους 38 - Αθήνα 106 78
ΚΩΔΙΚΟΣ: 6705
Τηλ.: (210) 38.13.380
Fax: (210) 38.34.385
e-mail: stomhron@otenet.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

- Ο ρόλος του Ιατροσυνεδρίου στην Ελληνική Οδοντιατρική κατά την περίοδο 1834-1924

Δ. Κουτρούμπας, Γ. Βουγιουκλάκης.....9-24

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΕΙΣ

- Οδοντιατρική Σχολή ΕΚΠΑ. Πρόγραμμα Προπτυχιακών Σπουδών. Το χθες, το σήμερα και το αύριο

Γ.Ι. Βουγιουκλάκης, Δ. Κουτρούμπας.....25-38

Hellenic Stomatological Review

VOLUME 61, ISSUE 1-4
JANUARY - DECEMBER 2017
ISSN 1011 - 4181

PROPRIETOR:

Hellenic Dental Association

EDITOR -IN- CHIEF:

J. G. Tzoutzas

EDITORIAL BOARD:

G. Douvitsas	F. Zervou-Valvi
H. Karkazis	G. Polyzois
A. Kossioni	P. Lagouvardos
G. Mountouris	H. Paximada
L. Papagiannoulis	D. Sakellari
F. Tzerbos	V. Topitsoglou-Themeli
D. Tziafas	

PRODUCTION SUPERVISORS:

M. Antoniadou, E.T. Farmakis

COPY EDITOR:

Evelin Babai

PRODUCTION - PROMOTION:

TypeProduct
V. & E. Babai Ltd
32 Epikourou Str., Athens Hellas
Phone#: (3212) 70.03.200
Fax#: (3212) 70.03.240

**ADVERTISEMENTS - PUBLIC
RELATIONS:**

M. Morfoniou - S. Gogas
Phone#: (3210) 33.02.343
Fax: (3210) 38.34.385
e-mail: stomhron@otenet.gr

Hellenic Stomatological Review is the
official publication of the Hellenic Dental
Association, published trimonthly.

Annual subscription 40 \$ USD

PUBLISHER:

Athanasios Katsikis
President of the Hellenic Dental Association

HEADQUARTERS

38 Themistokleous Str., Athens, 106 78
Phone#: (3210) 38.13.380
Fax#: (3210) 38.34.385
e-mail: stomhron@otenet.gr

CONTENTS

RESEARCH PAPER

- **The role of Royal Chamber of Medicine in Greek dentistry during 1834-1924**

D. Koutroumpas, G. Vougiouklakis9-24

LITERATURE REVIEWS

- **Undergraduate Studies Program of the Dental School, NKUA: Past - present- future**

G. Vougiouklakis, D. Koutroumpas25-38

Καλή συνέχεια

Με το τεύχος αυτό ολοκληρώνεται η διαδρομή μου σαν επιστημονικού εκδότη - διευθυντή σύνταξης των Ελληνικών Στοματολογικών Χρονικών του επίσημου επιστημονικού εντύπου της Ελληνικής Οδοντιατρικής Ομοσπονδίας.

Τύχη αγαθή βοήθησε ώστε στο τελευταίο αυτό τεύχος να συμπέσει η δημοσίευση δύο εξαιρετικά ενδιαφερόντων άρθρων ιστορικού περιεχομένου που σχετίζονται με την ελληνική επαγγελματική οδοντιατρική του 19ου και των αρχών του 20ου αιώνα και την πορεία, την εξέλιξη και τους προβληματισμούς που διέπουν το πρόγραμμα προπτυχιακών σπουδών της Οδοντιατρικής Σχολής του ΕΚΠΑ.

Σε μια εποχή όπου ο έντυπος επιστημονικός τύπος παραγκωνίζεται σταδιακά από της ποικίλου τύπου ηλεκτρονικές εκδόσεις επιλέξαμε στο άρθρο για το χθες, το σήμερα και το αύριο των προγραμμάτων προπτυχιακών σπουδών να υπάρξουν ηλεκτρονικές παραπομπές με τη μορφή των [hyperlinks](#) που θα βοηθήσουν τον αναγνώστη να επεκταθεί μέσω αυτών σε ευρύτερη και πληρέστερη ενημέρωση σε θέματα σχετικά με την εκπαίδευση.

Θα ήταν παράλειψη να μην απευθύνω ένα τεράστιο ευχαριστώ προς όλους του συγγραφείς που κατέθεσαν την επιστημονική τους γνώση, προβληματισμό και έρευνα μέσα από τις στήλες των ΕΣΧ, τους κριτές, τους επιμελητές κειμένων και τη γραμματειακή υποστήριξη του περιοδικού κρατώντας το μεγαλύτερο μέρος των ευχαριστιών για τις διοικήσεις της Ελληνικής Οδοντιατρικής Ομοσπονδίας που μου εμπιστεύθηκαν προ πολλών ετών την έκδοση αυτή.

I. Γ. ΤΖΟΥΤΖΑΣ

Διευθυντής Σύνταξης

Τα Ελληνικά Στοματολογικά Χρονικά στο διαδίκτυο Οδηγίες για την αναζήτησή τους

- 1.** Πληκτρολογείτε <http://www.eoo.gr> – Εμφανίζεται η σελίδα
- 2.** Επιλέξατε την ενότητα «Εκδόσεις» – Εμφανίζεται η σελίδα
- 3.** Επιλέξατε τα «Ελληνικά Στοματολογικά Χρονικά».
- 4.** Επιλέξατε το έτος που σας ενδιαφέρει
- 5.** Επιλέξατε την εργασία που σας ενδιαφέρει
- 6.** Δώστε εντολή για αποθήκευση ή εκτύπωση της ενότητας που σας ενδιαφέρει

Συντμήσεις και Σύμβολα Σταθερών Μονάδων, Στατιστικών Όρων και Οργανολογίας

Όρος	Σύντμηση ή σύμβολο	Όρος	Σύντμηση ή σύμβολο	Όρος	Σύντμηση ή σύμβολο	Όρος	Σύντμηση ή σύμβολο		
Σταθερές μονάδες				Στατιστικοί όροι					
ampere	A	international unit	IU	correlation coefficient	r	probability	p		
angström	Å	joule	J	degrees of freedom	df	standard deviation	SD		
barn	b	kelvin	K	mean	x	Standard error of the mean	SE		
calorie	cal	kilogram	kg	mean not significant	NS	Student's test	t test		
candela	cd	liter/litre	l or L	number of observations	n	variance	F		
coulomb	C	meter, metre	m						
counts per minute	cpm	minute	min	Συνδυασμός προθεμάτων					
counts per second	cps	molar	M	tera-	(10 ¹²)	T	centi-	(10 ⁻²)	c
curie	Ci	mole	mol	giga-	(10 ⁹)	G	mili-	(10 ⁻³)	m
degree Celsius	°C	newton	N	mega-	(10 ⁶)	M	micro-	(10 ⁻⁶)	µm
disintegration per minute	dpm	normal (concentration)	N	kilo-	(10 ³)	k	nano-	(10 ⁻⁹)	n
disintegration per second	dps	ohm	Ω	hecto-	(10 ²)	h	pico-	(10 ⁻¹²)	p
electron Volt	eV	osmol	osmol	deca-	(10)	da	femto-	(10 ⁻¹⁵)	f
equivalent	Eq	pascal	Pa	deci-	(10 ⁻¹)	d	atto-	(10 ⁻¹⁸)	a
farad	F	pound	lb	SEM:	Scanning Electron Microscopy				
gauss	G	pound per square inch	psi	TEM:	Transmission Electron Microscopy				
gram	g	revolutions per minute	rpm	ESEM:	Environmental Scanning Electron Microscopy				
henry	H	second	s	CSEM:	Confocal Scanning Electron Microscopy				
hertz	Hz	square centimeter	cm ²	AFM:	Atomic Force Microscopy				
hour	h	volt	V	SPM:	Scanning Probe Microscopy				
inch	in	watt	W	EELS:	Electron Energy Loss Spectrometry				
		week	wk	EDS:	Element Dispersive Spectroscopy				
		year	yr	EPMA:	Electron Probe Microanalysis				
				XRF:	X-ray Fluorescence analysis				
				XRD:	X-ray Diffraction				
				FTIR:	Fourier Transformation Infrared Spectroscopy				

ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Τα ΣΤΟΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ είναι η επίσημη επιστημονική έκδοση της Ελληνικής Οδοντιατρικής Ομοσπονδίας και ως στόχο έχουν τη συνεχή επιστημονική ενημέρωση του Έλληνα Οδοντιάτρου και την προώθηση της Οδοντιατρικής Επιστήμης στον Ελληνικό χώρο. Για την πραγμάτωση του σκοπού αυτού δημοσιεύονται:

1. Κύρια θέματα:

Άρθρα σε μορφή ανασκόπησης, που αφορούν επίκαιρα και αμφιλεγόμενα θέματα και που γράφονται με προτροπή της Συντακτικής Επιτροπής από συναδέλφους με ειδικές σε βάθος γνώσεις του θέματος.

2. Επιστημονικά άρθρα που στέλνονται από συναδέλφους:

Τα άρθρα αυτά μπορεί να ανήκουν σε μία από τις παρακάτω κατηγορίες: α) Ανασκοπήσεις (μέχρι 3 συγγραφείς) β) Ερευνητικές εργασίες (Πειραματικές μελέτες, Κλινικές μελέτες, Εργαστηριακές μελέτες, Επιδημιολογικές μελέτες, Κλινικοστατιστικές μελέτες, Κλινοπαθολογικές μελέτες) γ) Ενδιαφέρουσες περιπτώσεις δ) Πρακτικά θέματα, ε) Επαγγελματικά θέματα επιστημονικά τεκμηριωμένα, στ) Θέματα Δημόσιας Υγείας, ζ) Θέματα στρατηγικής, η) Εκπαιδευτικά θέματα και ι) Θεματικές ενότητες.

3. Γράμματα προς τη Συντακτική Επιτροπή:

Τα γράμματα που δημοσιεύονται μετά από έγκριση της Συντακτικής Επιτροπής αφορούν: α) κρίσεις για δημοσιευμένα άρθρα και β) συγκεκριμένα ερωτήματα σχετικά με επιστημονικά θέματα και που θα δίνονται απαντήσεις από τη στήλη της αλληλογραφίας.

4. Σύντομες πρωτότυπες δημοσιεύσεις:

Θα αφορούν πρωτότυπες εργασίες ή ευρήματα, δε θα έχουν έκταση μεγαλύτερη από 2.000 λέξεις και θα δημοσιεύονται το συντομότερο δυνατό από αξιολόγηση της Συντακτικής Επιτροπής.

5. Περιλήψεις άρθρων:

Οι περιλήψεις αυτές θα αφορούν άρθρα Ελλήνων συναδέλφων που έχουν δημοσιευθεί πρόσφατα σε περιοδικά του εξωτερικού.

Έκταση άρθρων: Οι ανασκοπήσεις δε θα πρέπει να ξεπερνούν τις 7.500 λέξεις (25 δακτυλογραφημένες σελίδες) και τις 100 βιβλιογραφικές παραπομπές με εξαίρεση ειδικά θέματα που σχετίζονται με βασικές επιστήμες. Οι ερευνητικές εργασίες και τα πρακτικά θέματα δε θα πρέπει να υπερβαίνουν τις 3.000 λέξεις (10 σελίδες) και τις 40 παραπομπές. Τα άρθρα που αφορούν ενδιαφέρουσες περιπτώσεις δε θα πρέπει να υπερβαίνουν τις 1.000 λέξεις (4 σελίδες), ενώ τα επαγγελματικά θέματα θα πρέπει να περιορίζονται στις 5.000 λέξεις (20 σελίδες). Στην έκταση των παραπάνω άρθρων συμπεριλαμβάνεται και η βιβλιογραφία που θα πρέπει να είναι επίκαιρη και να έχει άμεση σχέση με το διαπραγματευόμενο θέμα.

Σύνταξη κειμένων: Τα άρθρα που υποβάλλονται για δημοσίευση πρέπει να είναι γραμμένα στη νεοελληνική δημοτική, με μονοτονικό σύστημα, καθώς επίσης και στην

αγγλική γλώσσα. Η Συντακτική Επιτροπή διατηρεί το δικαίωμα να ελέγξει την ακρίβεια των αγγλόφωνων όρων και διατυπώσεων απευθυνόμενη σε επαγγελματίες ιατρικούς μεταφραστές. Ο διορθωτής του περιοδικού έχει το δικαίωμα να τροποποιήσει γλωσσικά το κείμενο, χωρίς όμως να αλλοιώσει το ύφος του συγγραφέα.

Οι εργασίες αυτές πρέπει να είναι πληκτρολογημένες **σε διπλό διάστημα, με γραμματοσειρές Arial, Tahoma ή Verdana** με περιθώριο από τις δύο πλευρές.

Σε ιδιαίτερη σελίδα αρχίζουν οι εξής ενότητες: η σελίδα τίτλου, η περίληψη και οι λέξεις κλειδιά, το κείμενο της εργασίας, η περίληψη στην αγγλική και οι λέξεις κλειδιά στην αγγλική, οι βιβλιογραφικές παραπομπές, οι λεζάντες, οι πίνακες και οι εικόνες. Όλες οι σελίδες αριθμούνται με την ανωτέρω σειρά.

Προκειμένου να αξιοποιηθούν οι ευκολίες της σύγχρονης τεχνολογίας και προς αποφυγή των σφαλμάτων κατά την πληκτρολόγηση κρίνεται σαν απαραίτητη η υποβολή της εργασίας εις τριπλούν συνοδευόμενη από CD όπου τα κείμενα θα πρέπει να είναι πληκτρολογημένα σε πρόγραμμα Word σε χαρακτήρες 12 στιγμών. Από τον Ιανουάριο του 2010 οι εργασίες υποβάλλονται και ηλεκτρονικά στην διεύθυνση αλληλογραφίας των ΕΣΧ stomhron@otenet.gr

Σελίδα τίτλου: Περιλαμβάνει: α) τον τίτλο της εργασίας, β) το όνομα και τον τίτλο του (των) συγγραφέα (ων), γ) το ίδρυμα απ' όπου προέρχεται η εργασία, δ) το αν η εργασία έχει ανακοινωθεί σε κάποιο συνέδριο και ποιο, ε) το όνομα, διεύθυνση και τηλέφωνο του συγγραφέα για την αλληλογραφία, στ) το χαρακτηριστικό της εργασίας (βάσει του 2 ή 4), ζ) Πιθανή πηγή χρηματοδότησης της έρευνας.

Περίληψη και λέξεις κλειδιά: Η περίληψη θα πρέπει να έχει έκταση μέχρι 200 λέξεις. Στις ερευνητικές εργασίες, η περίληψη θα πρέπει να περιλαμβάνει το σκοπό εργασίας, το υλικό, τη μεθοδολογία και τα συμπεράσματα. Οι λέξεις - κλειδιά θα παρατίθενται με την περίληψη και θα πρέπει να είναι 3-10 μεμονωμένοι όροι ή μικρές φράσεις. Οι λέξεις αυτές θα πρέπει να αντιστοιχούν στους διεθνείς όρους λεξικογράφησης που αναφέρονται στο Index Medicus και Dental Index και να εμπεριέχονται στο κείμενο της περιλήψης.

Κείμενο: Τα άρθρα που αφορούν ανασκοπήσεις θα πρέπει να περιλαμβάνουν μία αντιπροσωπευτική εισαγωγή και κατόπιν να αναφέρονται τεκμηριωμένες βιβλιογραφικές όλες οι απόψεις που αφορούν το συγκεκριμένο θέμα. Τέλος, θα πρέπει να παρατίθεται μια κριτική ανάλυση των απόψεων αυτών από το συγγραφέα και να καταλήγει σε συγκεκριμένα συμπεράσματα.

Οι ερευνητικές εργασίες θα πρέπει να αποτελούνται από τα κεφάλαια: Εισαγωγή, Υλικά και Μέθοδος, Ευρήματα-Αποτελέσματα, Συζήτηση και Συμπεράσματα.

Στα υπόλοιπα είδη των άρθρων το κείμενο διαμορφώνεται σύμφωνα με τις απαιτήσεις του άρθρου.

Βιβλιογραφικές παραπομπές: Οι βιβλιογραφικές παραπομπές στο κείμενο, όπως και στους πίνακες και στις ει-

κόνες με τις λεζάντες τους, προσδιορίζονται με αραβικούς αριθμούς σε παρένθεση. Τελείες ή κόματα σημειώνονται μετά την παρένθεση που παρέχει τη βιβλιογραφική παραπομπή. Η αρίθμηση των βιβλιογραφικών παραπομπών γίνεται κατ' αύξοντα αριθμό και με τη σειρά που εμφανίζονται στο κείμενο.

Όλες οι βιβλιογραφικές παραπομπές που αναφέρονται στο κείμενο καταχωρούνται στο βιβλιογραφικό κατάλογο που αρχίζει σε ιδιαίτερη σελίδα μετά το κείμενο. Πριν από κάθε βιβλιογραφική παραπομπή στον κατάλογο, προηγείται ο αντίστοιχος αριθμός που σημειώθηκε στο κείμενο και στον οποίο αντιστοιχεί η βιβλιογραφία.

Στο βιβλιογραφικό κατάλογο προηγούνται τα ονόματα των συγγραφέων (πρώτα το επώνυμο και μετά το όνομα, ακολουθεί κόμα και το επώνυμο του επόμενου συγγραφέα κ.ο.κ.), τίθεται άνω και κάτω στιγμή (:): ο τίτλος του άρθρου, τελεία, το περιοδικό σε συντομογραφία, το έτος, το πρόσημο (:), ο τόμος του περιοδικού, σε παρένθεση το τεύχος, άνω και κάτω στιγμή και οι σελίδες του άρθρου (πρώτη, παύλα και τελευταία). Οι συντμήσεις των τίτλων περιοδικών πρέπει να γράφονται σύμφωνα με το Dental Index και Index Medicus. Για τις συντμήσεις των ελληνικών περιοδικών υπάρχει σχετικός κατάλογος του ΙΑΤΡΟΤΕΚ. Πρέπει ν' αποφεύγεται γενικά η χρησιμοποίηση περιλήψεων (abstracts) ως βιβλιογραφική παραπομπή, όπως επίσης «αδημοσίετες παρατηρήσεις» και «προσωπικές επικοινωνίες». Τα «Ελληνικά Στοματολογικά Χρονικά» πρέπει να συντομογραφούνται σαν Ελλ. Στομ. Χρον. ή αγγλόφωνα Hel Stom Rev.

Εργασίες που έχουν γίνει δεκτές για δημοσίευση, αλλά δε δημοσιεύθηκαν ακόμη, μπορούν να αναφερθούν στη βιβλιογραφία. Στην περίπτωση αυτή σημειώνεται στο περιοδικό και η φράση «υπό δημοσίευση» σε παρένθεση. Εάν και εφόσον στη βιβλιογραφία εμπεριέχονται άρθρα από περιοδικά με λατινογενή γλώσσα που έχει τοπικές ιδιαιτερότητες (Γερμανικά, Σκανδιναυικά, Γαλλικά), ο τονισμός των λέξεων είναι ευθύνη των συγγραφέων. Παράδειγμα του ορθού τρόπου γραφής των βιβλιογραφικών δίνεται παρακάτω:

Περιοδικό: Αναφέρονται τα επώνυμα και τα αρχικά των ονομάτων όλων των συγγραφέων μέχρι έξη (όταν είναι περισσότεροι ακολουθεί η ένδειξη «et al», στα ελληνικά άρθρα γράφουμε «και συν.»), ο τίτλος της εργασίας, η συντομογραφία του περιοδικού, το έτος, ο τόμος, το τεύχος, η πρώτη και η τελευταία σελίδα της δημοσίευσης. **Π.χ. Papagiannoulis L, Kakaboura A, Eliades G: In vivo Vs in Vitro anticariogenic behavior of glass-ionomer and resin composite restorative materials. Dent Mater 2002; 18 (8): 561-569.**

Βιβλία και άλλες μονογραφίες: Αναφέρονται με τη σειρά τα επώνυμα και αρχικά των συγγραφέων, ο τίτλος του βιβλίου, ο αριθμός έκδοσης, η πόλη έκδοσης. Ακολουθεί ο εκδότης, το έτος (άνω - κάτω τελεία) κι η σελίδα. **Π.χ. Ryge GM: Dental Corrosion. 2nd ed. New York. Harper and Row. 1985: 204.**

Αν η βιβλιογραφική παραπομπή αποτελεί κεφάλαιο ενός βιβλίου που έχει γραφεί από άλλο συγγραφέα, η αναφορά γίνεται ως εξής: **Johnston AJ: Corrosion Resistance of Amalgams. In: Goldman AK, Johns KO, eds. Restorative Materials, Baltimore. Williams and Wilkins Co., 1984-87.**

Ιστοσελίδες: <http://www.eudental.org/Community strategy concerning mercury>, όπως αυτό εμφανίζεται την (ημερομηνία αναζήτησης).

Η Συντακτική Επιτροπή υπενθυμίζει στους συγγραφείς των εργασιών ότι καλό είναι, στις κατατιθέμενες εργασίες να συμπεριλαμβάνονται στις βιβλιογραφικές παραπομπές, εφόσον βέβαια υφίστανται, ποιοτικά Ελληνικά άρθρα σχετικά με το θέμα.

Αγγλική περίληψη: Περιλαμβάνει, στην Αγγλική γλώσσα, τα ονόματα των συγγραφέων και τον τίτλο της εργασίας. Στις ανασκοπήσεις θα πρέπει να παρουσιάζονται στοιχεία για όλα τα κεφάλαια που περιλαμβάνουν και τα συμπεράσματα. Στις ερευνητικές εργασίες θα πρέπει να αναφέρεται η εισαγωγή ο σκοπός, τα υλικά και η μέθοδος, τα αποτελέσματα τα συμπεράσματα και η συζήτηση. Η έκταση των περιλήψεων θα πρέπει να κυμαίνεται μεταξύ των 250 έως 350 λέξεων.

Πίνακες: Δακτυλογραφούνται σε χωριστή σελίδα που περιλαμβάνει και τη λεζάντα. Η λεζάντα πρέπει να είναι σύντομη και κατατοπιστική. Αριθμούνται με αραβικούς αριθμούς που αναφέρονται στο κείμενο. Οι επεξηγήσεις των συντομογραφιών, καθώς και άλλες διευκρινήσεις, γίνονται στο τέλος του πίνακα.

Εικόνες: Τα σχήματα, τα διαγράμματα και οι φωτογραφίες πρέπει να επισυνάπτονται στο πρωτότυπο και να είναι υψηλής ευκρίνειας. Οι λεζάντες των εικόνων γράφονται με τον αύξοντα αριθμό τους σε ξεχωριστή σελίδα κατά την υποβολή της εργασίας. Υπάρχει δυνατότητα εκτύπωσης έγχρωμων εικόνων μετά από συνεννόηση με το Διευθυντή Σύntαξης και την ηλεκτρονική αποστολή έγχρωμων φωτογραφιών.

Οι εικόνες θα πρέπει να έχουν σαρωθεί με ανάλυση τουλάχιστον 300 dpi, να έχουν τη μορφή αρχείων JPG και να μην εμπεριέχονται στη ροή του κατατιθέμενου κειμένου. Εφόσον στις εικόνες εμφανίζεται το πρόσωπο του πάσχοντος, η Συντακτική Επιτροπή, κατά τη δημοσίευση, θα καλύπτει την περιοχή των οφθαλμών με μαύρη ταινία για λόγους σεβασμού προσωπικών δεδομένων.

Η κρίση των εργασιών γίνεται από δύο κριτές που έχουν επιλεγεί από την Επιτροπή Σύntαξης. Η Συντακτική Επιτροπή του Περιοδικού διατηρεί το δικαίωμα να προτείνει τροποποιήσεις ή να απορρίπτει τα άρθρα που δεν είναι γραμμένα σύμφωνα με τις οδηγίες για τους συγγραφείς.

Οι συγγραφείς έχουν την υποχρέωση μίας τυπογραφικής διόρθωσης μέσα σε 2 εβδομάδες από την αποστολή του δοκιμίου. Μετά την στηλοθέτηση δε γίνονται δεκτές μεταβολές του κειμένου.

Τα δημοσιευμένα άρθρα, εικόνες και διαγράμματα αποτελούν ιδιοκτησία του περιοδικού. Για την αναδημοσίευσή τους είναι απαραίτητη η άδεια της Συντακτικής Επιτροπής και του συγγραφέα.

Επισήμανση: Για την παραλαβή επιστημονικής εργασίας για δημοσίευση πρέπει να επισυνάπτεται διαβεβαίωση των συγγραφέων ότι η εργασία δεν έχει κατατεθεί σε άλλο επιστημονικό έντυπο περιοδικού τύπου, ότι δεν περιέχονται αυτούσιες προτάσεις από άλλες επιστημονικές δημοσιεύσεις –πλην των ορισμών, νόμων, κανόνων και διατάξεων– και ότι το φωτογραφικό υλικό είναι ίδιο ή μετασχεδίαση ή άλλως να αναφέρεται σαφώς η πηγή, καθώς επίσης και ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις του Π.Δ.39 της 1ης Απριλίου 2009 αρ. ΦΕΚ 55.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

HELLENIC STOMATOLOGICAL REVIEW is the official peer-reviewed open access electronic publication of the Hellenic Dental Association and aims at providing Greek and international dentists with ongoing up-to-date scientific information in all fields of dental science.

The Journal publishes the following types of articles:

1. Focus articles:

Review articles addressing contemporary and controversial topics proposed by the Editorial Board and written by colleagues with expertise on the particular topics.

2. Original articles:

These articles may fall into one of the following categories: (a) Reviews (up to 3 authors), (b) Research papers (Experimental studies, Clinical studies, Laboratory studies, Epidemiological Studies, Clinicostatistical studies, Clinopathological studies), (c) Interesting case reports, (d) Practice-related topics, (e) Scientifically-documented professional issues, (d) Public Health issues, (e) Strategy-related topics, (f) Educational issues and (g) Specific issues.

3. Letters to the Editorial Board:

The letters must be approved by the Editorial Board prior to publication and may pertain to: (a) critical reviews of published articles and (b) specific queries on science-related topics, answers to which are provided in the correspondence section.

4. Short reports:

These original papers or findings should not exceed 2.000 words and are published as soon as possible after undergoing a review process by the Editorial Board.

5. Reviews from published articles:

These reviews focus on Greek colleagues articles recently published in international journals.

Article length: Reviews should not exceed 7.500 words (25 typed pages) and should have no more than 100 references, with the exception of special issues related to basic sciences. Research papers and practice-related topics should not exceed 3.000 words (10 pages) and have no more than 40 references. Any articles on important case reports should not exceed 1.000 words (4 pages) while articles addressing professional issues should be no more than 5.000 words (20 pages). The reference list is included in the total word count and must be timely and pertinent to the topic under discussion.

Text structure: The manuscripts submitted for publication must be written both in modern Greek, using the monotonic system and in English. The Editorial Board reserves the right to check the accuracy of the English terms and phrasings, consulting with professional medical translators. The Copy Editor of the Journal reserves

the right to proceed to linguistic modifications without distorting, though, the authors style.

Particularly for the English speaking authors, manuscripts may be submitted only in English language with an extensive (300 words) Greek summary. In this case the scientific editorial board will undertake the preparation of the summary applying the appropriate Greek terminology. All papers submitted must be double spaced, typed in Arial, Tahoma or Verdana font with margins on both sides.

The title page, the summary and key words, the main text of the paper, the English summary and key words, the references, the legends, the tables and the figures appear on separate pages. All pages are numbered in the above order.

Starting January 2010 all manuscripts are also submitted electronically at stomhron@otenet.gr.

Title page: This page includes the following information:

(a) title of the paper, (b) name and title of the author(s), (c) institution, (d) whether the paper has been previously presented at a conference and, if yes, details, (e) name, address and telephone of the corresponding author, (f) type of paper (based on 2 or 4), (g) possible source of financing for research.

Summary and key words: The summary should be no longer than 200 words. In research papers the summary includes the purpose, the material, the methodology and the conclusions and it is followed by key words which normally include 3-10 key terms or short phrases. The particular words must be in accordance with the international lexicographical terminology as it appears in Index Medicus and Dental Index and must be included in the summary.

Main text: Literature reviews should include a comprehensive introduction followed by a summarization of all the views relevant to the topic under discussion, based on specific references. Finally, the author is expected to provide a critical analysis of these views and reach clear conclusions.

Research papers should comprise the following chapters: Introduction, Materials and Method, Findings-Results, Discussion and Conclusions. As regards the remaining types of articles, the text should follow an appropriate layout to meet the article demands.

References: Any references in the text, the tables and the figure legends are cited by arabic numerals in brackets. Any dots or commas appear after the bracketed reference. The references are numbered consecutively in the order of appearance.

All references mentioned in the text are included in the reference list which appears on a separate page after the end of the text. Every reference in the list should be preceded by the number it is identified with in the main text.

The reference list should be organised in the following sequence: names of the authors (surname, first name followed by a comma, then surname of the next author and so on), colon (:), title of the article, period (.), abbreviation of the journal, year, semi colon (;), volume, issue in brackets, colon and pages (first page and last page separated by a slash). Titles of Greek journals should be abbreviated in accordance with the IATROTEK list. The use of summaries, unpublished comments or personal communications as references should be avoided. Hellenic Stomatological Review should be abbreviated as Hel Stom Rev.

Papers accepted for publication, though not published yet, can be included in the reference list. In this case, the phrase under publication in brackets is added. If the reference list contains articles from journals using a language of latin origin with language-specific features (German, Scandinavian, French), the authors are responsible for word stress. An example of correct reference presentation is as follows:

Journals: The authors surnames and initials appear first (unless there are more than six authors in which case the fifth name is followed by et al), followed by the title of the paper, the journal abbreviation, the year, the volume, the issue and, finally, the first and last page of the publication. E.g. Papagiannoulis L, Kakaboura A, Eliades G: In vivo Vs in Vitro anticariogenic behavior of glass-ionomer and resin composite restorative materials. Dent Mater 2002; 18 (8): 561-569.

Books and other monographs: The authors surnames and initials appear first followed by the title of the book, the number of publication and the city of publication. Next comes the publisher, the year (colon) and the page. E.g. Ryge GM: Dental Corrosion. 2nd ed. New York. Harper and Row. 1985: 204.

If the reference corresponds to a chapter from a book written by another author, it should appear as follows: Johnston AJ: Corrosion Resistance of Amalgams. In: Goldman AK, Johns KO, eds. Restorative Materials, Baltimore. Williams and Wilkins Co., 1984-87.

Websites: E.g. <http://www.eudental.org/Community> strategy concerning mercury, as it appears in (search date).

The Editorial Board strongly encourages the authors to include references to high quality Greek articles related to the topic under discussion, if possible.

English summary: It includes the names of the authors

and the title of the paper in English. In literature reviews the summary should present data on all the chapters it includes as well as the conclusions. In research papers the summary includes the introduction, the aim, the materials and methods, the results, the conclusions and the discussion. A summary should be 250 to 300 words long.

Tables: They are typed on a separate page including the legend. The legend should be concise and comprehensive. The tables are numbered with Arabic numerals which are also used for citation in the text. Any explanations of the abbreviations or other clarifications appear at the end of the table.

Illustrative material: Any figures, diagrams and photographs should be attached to the manuscript and be high-resolution files. Figure legends are numbered consecutively on a separate page during the submission process of the paper. Colour images are possible to print. Authors should contact the Editor-in-Chief and send the colour images electronically.

The images should be scanned at a minimum resolution of 300 dpi, in JPG format and should not be included in the main document submitted for publication. In case a patient's face is visible in the image the Editorial Board anonymises it, prior to publication, through a black band across the eyes to protect patient confidentiality.

The review process is assigned to two reviewers selected by the Editorial Board. The Editorial Board of the Journal reserves the right to suggest revisions or reject articles which have failed to comply with the instructions for authors.

It is the authors responsibility to check for typographical errors within 2 weeks from the submission date of the manuscript. After the paper has been formatted in columns no modifications are accepted.

Copyrights to all published articles, images and diagrams are assigned to the Journal. Permission by the Editorial Board and the author(s) is necessary prior to any republication.

Note: Any paper submitted for publication must be accompanied by a written statement by the author(s) certifying that the paper has not been submitted to any other scientific journal, does not contain unchanged sentences from other scientific publications excluding definitions, laws, rules and regulations and that the illustrative material is the same as the original or a re-design, otherwise the source must be clearly stated.

Ο ρόλος του Ιατροσυνεδρίου στην Ελληνική Οδοντιατρική κατά την περίοδο 1834-1924

Δ. Κουτρούμπας*, Γ. Βουγιουκλάκης**

The role of Royal Chamber of Doctors of Medicine in Greek dentistry during 1834-1924

D. Koutroumpas*, G. Vougiouklakis**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το Βασιλικό Ιατροσυνέδριο υπήρξε το ανώτατο συμβουλευτικό όργανο σε θέματα Δημόσιας Υγείας. Συστάθηκε από την Αντιβασιλεία το 1834 με κύρια αποστολή, σε ό,τι αφορά το πεδίο της Οδοντιατρικής, τη διενέργεια εξετάσεων για την απόκτηση επαγγελματικής άδειας οδοντιάτρων και τη διασφάλιση της Δημόσιας Υγείας σε σχέση με οδοντιατρικά ζητήματα, όπως για παράδειγμα την κυκλοφορία στο Βασίλειο της Ελλάδας προϊόντων για οδοντιατρική χρήση. Μέσα από τις σελίδες των διασωθέντων πρακτικών αποτυπώνεται γλαφυρά το οδοντιατρικό γίνεσθαι της χώρας μέχρι κατά το πρώτο τέταρτο του 20^{ου} αι. Τίθενται εν αμφιβόλω οι μέχρι σήμερα θεωρήσεις για την εκπαιδευτική δραστηριότητα των ιδιωτικών οδοντιατρικών σχολών, καθώς το Ιατροσυνέδριο αρνούσαν την αναγνώριση της παρουσίας τους και υποβίβαζε τα πτυχία, τα οποία παρείχαν σε πιστοποιητικά άσκησης εργαστηρίων των οδοντιάτρων Μ. Δέρβη και Δ. Καρακατσάνη.

* Μεταδιδακτορικός Ερευνητής Οδοντιατρικής Σχολής, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

** Ομότιμος Καθηγητής, Επιστημονικός Υπεύθυνος Μουσείου Τμήματος Οδοντιατρικής, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

SUMMARY

The Royal Chamber of Doctors of medicine was the supreme advisory board in matters of public health. It was founded by the regency in 1834. Its mission in the field of dentistry was mainly to held authorization exams to practice dentistry and also to ensure public health in dental matters. As an example is the certification of products for dental use.

A lot of interesting information is included in the historical archives of the Board that enlightens dental status in the newly established Greek Kingdom. We can draw the borderlines of dental education and practice at the rise of 20th century. According to the New Greek State Legislation anyone who wished to practice dentistry in Greece should take qualification exams which were held by the Chamber of Doctors. In that way charlatans would be eliminated. However the qualification of the participants was far from what the board believed as necessary. They took efforts to upgrade of the dental profession suggesting minimum

* Postdoctoral Researcher, School of Dentistry, National and Kapodistrian University of Athens

** Professor Emeritus, Scientific Curator Museum of Dentistry, School of Dentistry, National and Kapodistrian University of Athens

Τέλος το Ιατροσυνέδριο πρωτοστάτησε στην αναβάθμιση των προσόντων των υποψηφίων οδοντιάτρων και συμβάλλει αποφασιστικά στη δημιουργία του Οδοντοιατρικού Σχολείου.

Λέξεις κλειδιά: Ιατροσυνέδριο, Ανώτατο Υγειονομικό Συμβούλιο, Ιστορία της Ελληνικής Οδοντιατρικής, Οδοντοιατρικό Σχολείο, άδεια εξάσκησης του οδοντιατρικού επαγγέλματος στην Ελλάδα, Πανελλήνια Οδοντοιατρική Εταιρεία

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κανείς κλάδος της δημοσίου υπηρεσίας δεν ήταν εις άθλιεστέραν κατάστασιν, όταν ή Α.Μ. έφθασεν εις τήν Ελλάδα, ως ό τής Ιατρικής. Ούτε νόμοι ύπήρχον ούτε έπαγρύπνησις, ούτε εξουσία, διά νά κανονίση τά χρέη τών ιατρών. Δεν ύπήρχε επίσης σχολείον Ιατρικής, προσδιορισμένον νά προσφυλάττη τήν όλέθριον επιρρόσην πολλών και μεγάλων κινδύνων¹.

Δεν υπάρχουν μελανότερα χρώματα για να περιγραφεί η δημόσια υγεία και η υγειονομική διοικητική οργάνωση, η οποία επικρατούσε στο νεότευκτο Βασίλειο της Ελλάδας. Η δε κατάσταση μπορεί να χαρακτηριστεί ως δραματική, καθώς οι συνθήκες υγείας του πληθυσμού ήταν απελπιστικές: επιδημίες διαδέχονταν η μία την άλλη, τυφοειδείς και παρατυφοειδείς λοιμώξεις έπλητταν ακατάπαυστα την επικράτεια με αποκορύφωμα τη μεγάλη μάστιγα της ελονοσίας².

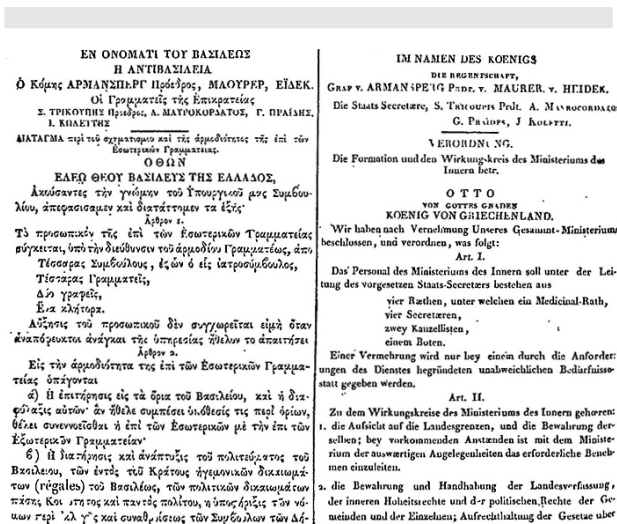
Πρό πάντος άλλου ή Κυβέρνησις είχεν ανάγκην ενός όργάνου διά νά προτείνη τούς Νόμους, νά προσδιορίζη τά Ιατρικά ύπουργήματα, και νά κανονίζη τά τής γενικής έπαγρυνήσεως τής δημοσίου υγείας³. Κάτω από αυτές τις συνθήκες η Αντιβασιλεία προσπάθησε εξ αρχής να οργανώσει τη δημόσια υγεία με βάση τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Η πρώτη ενέργειά της ήταν ο διορισμός ιατροσυμβούλου στο ιδρυτικό διάταγμα της Γραμματείας Εσωτερικών (το τότε Υπουργείο Εσωτερικών). Όπως προκύπτει από το φύλλο 14 της 13ης Απριλίου 1833 της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως θεσμοθετήθηκαν τέσσερεις θέσεις συμβούλων *έξ ών ό είς ιατροσύμβουλος (unter welchem ein Medicinal - Rath)*⁴. (Εικόνα 1)

Στο ίδιο διάταγμα, μεταξύ των πρώτων αρμοδιοτήτων με τις οποίες επιφορτίζεται ο ιατροσύμβουλος, εκτός από το νά έπαγρυνιη εις τόν Ιατρικόν κλάδον, είναι ο έλεγχος της Υγειονομικής Αστυνομίας. Σαφέστατα αποτελεί μια πρόνοια του νομοθέτη για την τιθάσευση της εκτεταμένης αγυρτείας, η οποία ταλάνιζε το νεοελληνικό κράτος. Όταν πλέον συνεστήθη στοιχειωδώς ένας υγειονομικός ελεγκτικός μηχανισμός, με το διορισμό δέκα ιατρών σε κάθε έναν από τους νομούς του Ελλαδικού βασιλείου, τότε πλέον ωρίμασαν οι συνθήκες για τη συγκρότηση ενός συμβουλευτικού όργάνου, το οποίο θα είχε ως αποστολή την προάσπιση της δημόσιας υγείας. Από τις πρώτες αρμοδιότητές του ήταν να προτείνει, να εξετάζει, να ερμηνεύει και να γνωμοδοτεί νόμους και κανονισμούς σχετικά με τη δημόσια υγεία.

requirements for the participants. The existence of private dental schools in Athens is doubted as in the records there are only mentioned certificates of training by private dentists, as Dervis and Karakatsanis, in their private offices but not in a dental school. Though the state was not very willing to legislate the appropriate law, the persistence of the chamber members was not in vain. Through the preserved records of the archive we follow step by step the development of the dental practice in Greece and the foundation of the first Dental School.

The overall role of the Royal Chamber of Doctors of medicine was critical to the transition of the dental profession in Greece from uneducated practitioners to scientifically educated dentists.

Key Words: Royal Medical Board, Royal Chamber of Doctors of Medicine, History of Supreme Board of Public Health, History of Dentistry, Modern Greek dentistry, Dental School, Greek Dental Society, dental products, dental profession

Εικ. 1: Απόσπασμα Φ.Ε.Κ. 14/13.04.1833 Την περίοδο της Αντιβασιλείας οι νόμοι δημοσιεύονταν τόσο στην Ελληνική όσο και στην Γερμανική γλώσσα.

Το Ιατροσυνέδριο ιδρύθηκε με Βασιλικό Διάταγμα δημοσιευμένο στο υπ. αριθ. 24 φύλλο της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως την 13 Μαΐου 1834. Επρόκειτο για ένα επταμελές όργανο το οποίο απαρτιζόταν από τον Πρόεδρο και έξι μέλη. Από αυτά, τα τέσσερα ήταν ιατροί και δύο φαρμακοποιοί. Για τους ιατρούς υπήρχε απαίτηση του νομοθέτη να γνωρίζουν θεωρητικά και πρακτικά ιατρική, χειρουργική και μαιευτική. Αντίστοιχα, οι φαρμακοποιοί θα έπρεπε να γνωρίζουν θεωρητικά και πρακτικά την φαρμακευτική. Παράλληλα υπήρχε πρόνοια για τη μελλοντική συμμετοχή δύο κτηνιάτρων σε σχετικά ζητήματα. Αντιθέτως, δεν υπήρχε καμία πρόβλεψη για την ύπαρξη οδοντιάτρων. Ο πρώτος οδοντίατρος ο οποίος διορίστηκε ως μέλος του Ιατροσυνεδρίου ήταν ο Λ. Κόκκορης. Ο διορισμός του πραγματοποιήθηκε τον Απρίλιο του 1915⁵ και όχι το 1914 όπως πιστεύονταν μέχρι σήμερα⁶.

Το γεγονός αυτό δεν θα πρέπει να ξενίζει για μια σειρά από λόγους. Καταρχάς, η πρώτη Οδοντιατρική Σχολή ιδρύθηκε στη Βαλτιμόρη της Αμερικής μόλις το 1840 και η École Dentaire de Paris το 1880, άρα ήταν αδύνατο στο Ελληνικό Βασίλειο να δραστηριοποιούνται επαγγελματικά αμιγώς οδοντίατροι πτυχιούχοι Οδοντιατρικής σχολής. Η μόνη αναφορά σε οδοντίατρο γίνεται για τον οδοντίατρο του Βασιλιά Όθωνα, επ' ονόματι Levi, αλλά και πάλι είναι αμφίβολη η ύπαρξή του⁷. Από τα διαθέσιμα στοιχεία προκύπτει ότι μέχρι τον Μάρτιο του 1836 το Ιατροσυνέδριο χορήγησε διπλώματα σε 68 ιατρούς, 33 χειρουργούς, 10 φαρμακοπώλες, 11 μαίες και κανένα σε οδοντίατρο⁸. Όλα αυτά τα στοιχεία συνηγορούν στη μη συμμετοχή οδοντιάτρου στο Ιατροσυνέδριο, εφόσον δεν υπήρχαν τα κατάλληλα πρόσωπα για να το στελεχώσουν και η Οδοντιατρική ως αυτόνομο επιστημονικό πεδίο ήταν ανύπαρκτο. Βέβαια, η αναγνώρισή του ως ιδιαίτερου επαγγέλματος υγείας με το Β.Δ. του 1834 αποτελεί ένα ση-

μαντικό σταθμό στην εξέλιξη του οδοντιατρικού επαγγέλματος στην Ελλάδα.

Ο ρόλος τον οποίο κλήθηκε να διαδραματίσει το Ιατροσυνέδριο σύμφωνα με τον ιδρυτικό νόμο (ΦΕΚ 24/13-5-1834) είχε τρεις κυρίως δράσεις: α) να διενεργεί εξετάσεις απόκτησης επαγγελματικής άδειας ιατρών, χειρουργών, οδοντοϊατρών, κτηνιάτρων, φαρμακοποιών και μαιών, β) να γνωμοδοτεί σε ιατροδικαστικές υποθέσεις και γ) να εξετάζει θέματα που άπτονται της δημόσιας υγιεινής και της υγείας. Ήταν ένα συμβουλευτικό σώμα το οποίο υπαγόταν στην Γραμματεία Εσωτερικών.

Μια από τις πρώτες ενέργειες της Αντιβασιλείας κατόπιν συστάσεως του Ιατροσυνεδρίου ήταν η πρόσκληση όλων των ιατρών, χειρουργών, οδοντιάτρων, κτηνιάτρων, φαρμακοποιών και μαιών για την απογραφή τους, ώστε να συνεχίσουν να δραστηριοποιούνται επαγγελματικά εντός της ελληνικής επικράτειας πληρώντας κάποιες ελάχιστες προϋποθέσεις. Δηλαδή, με το Βασιλικό Διάταγμα *Περί τῶν ἤδη μετερχομένων εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ἰατρικὴν, χειρουργικὴν, οδοντικὴν, κτηνιατρικὴν, φαρμακοποιὴν καὶ μαιευτικὴν* (ΦΕΚ Α 22/ 23-6-1834) και το ελληνικό κράτος προσπαθεί, μέσω του θεσμού του Ιατροσυνεδρίου, να θέσει τους όρους αποδοχής και άσκησης των επαγγελματιών της υγείας με τον στοιχειώδη έλεγχο των ιατρικών γνώσεων των υποψηφίων. Δεδομένου ότι ελάχιστοι ήταν οι επιστήμονες ιατροί, μαίες, φαρμακοποιοί και ανύπαρκτοι οι οδοντίατροι, ενώ την ίδια στιγμή οι υγειονομικές ανάγκες ήταν τεράστιες, θεσμοθετήθηκε η απόκτηση άδειας εξασκήσεως του Ιατροσυνεδρίου. Η χορήγησή της πραγματοποιούνταν κατόπιν εξετάσεων, στις οποίες μπορούσε να συμμετάσχει οποιοσδήποτε χωρίς κανέναν περιορισμό ως προς την κατοχή ή μη τίτλου σπουδών. Αν και είχε επικρατήσει, ακόμα και στη νομοθεσία να αναφέρεται ως Ιατροσυνέδριο, ο επίσημος τίτλος του είναι *Βασιλικόν Ιατρικόν Συμβούλιον*. Το δε σύμβολό του είναι ιδιαίτερος περίτεχνο αποτελούμενο από ένα εξακτινο αστέρι, ένα φιαλίδιο παρόμοιο με αυτά στα οποία φυλάσσονταν φάρμακα υγρής μορφής κατά την αρχαιότητα, ο γνωστός όφισ που συνοδεύει τον Ασκληπιό και είναι άμεσα συνδεδεμένος με την Ιατρική, ένα ρόπαλο, ένα κλαδί ελιάς και ένα κλαδί δάφνης. Όπως όμως γίνεται αντιληπτό από το περιεχόμενο του εικονιζόμενου εγγράφου αποκαλείται ως Ιατροσυνέδριο (Εικόνα 2), ενώ συχνά στα πρακτικά αναγράφεται και ως Σωματείο⁹. Αργότερα, το έτος 1922, μετονομάζεται σε Ανώτατο Υγειονομικό Συμβούλιο (Α.Υ.Σ.) υπαγόμενο στο νεοσύστατο Υπουργείο Υγιεινής και Πρόνοιας¹⁰ και αναφέρεται με αυτόν τον όρο, αν και σε ορισμένες περιπτώσεις δηλώνεται και ως Σώμα¹¹.

Ο ρόλος και η συμβολή του Ιατροσυνεδρίου δεν έχουν μελετηθεί ιδιαίτερα. Η πλέον σημαντική έρευνα πραγματοποιήθηκε από τον Κούζη το 1946, ωστόσο έως και σήμερα έχει χαθεί κρίσιμος όγκος των πρακτικών. Φαίνεται ότι ο Κούζης είχε στη διάθεσή του όλους του τόμους των πρακτικών του Ιατροσυνεδρίου από της συστάσεώς του¹². Δυστυχώς, σήμερα το μεγαλύτερο μέρος των πρακτικών των συνεδριάσεων έχει απολεσθεί και μόνο ένα μικρό μέρος αυτών έχει διασωθεί. Συγκεκριμένα,

Εικ. 2: Έγγραφο του Βασιλικού Ιατρικού Συμβουλίου με ημερομηνία 25 Αυγούστου 1848. Στο κείμενο αναφέρεται ως Ιατροσυνέδριο (Γενικά Αρχεία του Κράτους).

στα Γενικά Αρχεία του Κράτους και στη Συλλογή Αρχείων Γιάννη Βλαχογιάννη εντοπίζεται Φάκελος με έγγραφα του Ιατροσυνεδρίου των ετών 1835, 1836, 1837 και 1857. Κατόπιν ενδελεχούς ελέγχου και συστηματικής αρχειακής έρευνας δεν εντοπίστηκε κανένα έγγραφο το οποίο να αφορά το οδοντιατρικό επάγγελμα για τα προαναφερθέντα έτη. Ωστόσο, στο Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.), τμήμα του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης, φυλάσσονται ορισμένα κρίσιμα και άκρως ενδιαφέροντα πρακτικά:

1. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου,
14 Δεκεμβρίου 1900 - 28 Οκτωβρίου 1902
2. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου,
1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906
3. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου,
16 Αυγούστου 1914 - 17 Οκτωβρίου 1915
4. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου,
21 Οκτωβρίου 1915 - 16 Φεβρουαρίου 1917
5. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου,
20 Φεβρουαρίου 1920 - 4 Σεπτεμβρίου 1921
6. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου - Ανωτάτου Υγειονομικού Συμβουλίου, 21 Μαρτίου 1923 - 3 Μαρτίου 1924
7. Πρακτικά Ανώτατου Υγειονομικού Συμβουλίου - Τμήματος Δημόσιας Υγείας, 1949

Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΙΑΤΡΟΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Αν και δεν μπορούμε να σχηματίσουμε μια πλήρη εικόνα, εντούτοις τα εν λόγω πρακτικά και ειδικά οι τέσσερις πρώτοι τόμοι είναι ιδιαίτερος σημαντικοί καθώς διαφωτίζουν άγνωστες πτυχές της ανάπτυξης και εξέλιξης της Οδοντιατρικής, αλλά και της Δημόσιας Υγείας στο Νεοελληνικό Κράτος. Οι ίδιοι τόμοι πρακτικών φανερώνουν ότι το Ιατροσυνέδριο ήταν ο θεσμός ο οποίος προσπάθησε με σθένος να αναβαθμίσει το οδοντιατρικό επά-

γγελμα, ακόμα και ενάντια στις μικροπολιτικές σκοπιμότητες που εμφιλοχωρούσαν στις αποφάσεις του Υπουργείου Εσωτερικών, στο οποίο υπαγόταν.

Στα πρακτικά του Ιατροσυνεδρίου ανευρίσκεται πληθώρα αναφορών σχετικά με την υγειονομική κατάσταση της χώρας. Για παράδειγμα, εντοπίζονται έγγραφα με τίτλο *Περί τής εν Κερκύρα χολέρας*, όπου καταγράφεται ανά ημέρα ο αριθμός των κρουσμάτων και ο αριθμός των θανάτων¹³. Άλλες έγγραφα, όπως *Περί τής πορείας τής πανώλους εν Αιγύπτου*¹⁴ ή και *Περί τής Ατταλεία πανώλους*¹⁵ φανερώνουν ότι το Ιατροσυνέδριο αποτελεί έναν νευραλγικό υγειονομικό θεσμό για τη δημόσια υγεία, ο οποίος βρίσκεται σε στενή επαφή με την αλλοδαπή δεχόμενος πληροφορίες τόσο για την εμφάνιση μολυσματικών νόσων όσο και επιστημονικών δεδομένων από υγειονομικούς φορείς εξωτερικού. Είναι χαρακτηριστική η λήψη, μέσω της Γερμανικής Πρεσβείας στην Αθήνα, ποτημάτων τα οποία περιείχαν υγειονομικές οδηγίες του Γερμανικού Στρατού¹⁶, αλλά και των πρακτικών του Διεθνούς Υγειονομικού Συμβουλίου Κωνσταντινουπόλεως διαμέσου του έλληνα αντιπροσώπου¹⁷. Σε ό,τι αφορά την οδοντιατρική, το Ιατροσυνέδριο ενημερώνεται συστηματικά για τις εκδόσεις με οδοντιατρικό επιστημονικό περιεχόμενο. Λόγου χάρι ο οδοντίατρος Θ. Μποσινάκης γνωστοποιεί στο Ιατροσυνέδριο, αποστέλλοντας ανάτυπο, για την έκδοση του έργου του *Όδοντοϊατρικός Άτλας*. Το εν λόγω βιβλίο έχει ψηφιοποιηθεί και είναι προσβάσιμο διαδικτυακά στον ιστότοπο του Μουσείου του Τμήματος Οδοντιατρικής Ε.Κ.Π.Α. Επίσης, ο Μποσινάκης ενημερώνει και για την κυκλοφορία της πρώτης, ίσως, οδοντιατρικής εφημερίδας η οποία έφερε τον τίτλο *Όδοντοϊατρικός Μηνύτωρ* το 1906¹⁸, δέκα χρόνια πριν από την έναρξη λειτουργίας του Οδοντοϊατρικού Σχολείου.

Ταυτόχρονα, το Ιατροσυνέδριο εξέδιδε οδηγίες για την αντιμετώπιση μολυσματικών νόσων. Παράδειγμα αποτελεί η έκδοση οδηγιών για την προφύλαξη από τον εξανθηματικό τύφο¹⁹. Βέβαια οι αναφορές ποικίλουν σε θεματολογία καθώς βρίσκουμε και έγγραφα όπως *Περί τών κρυφίων οίκων άνοχής*²⁰ ή *Περί άπαγορεύσεως έκτελέσεως πειραμάτων ύπνωτισμού και μαγνητισμού*. Η σχετική έγγραφη αναφέρει: «Τό Ιατροσυνέδριον μανθάνει έξωδίκως ότι επί τής σκηνής του δημοτικού θεάτρου πρόκειται να εκτελεσθώσι τήν προσεχή Παρασκευήν πειράματα ύπνωτισμού και μαγνητισμού παρά τινος άγύρτου. Τό Ιατροσυνέδριο θεωρεί καθήκον του να παρακαλέση και πάλιν τό Υπουργείον τών Έσωτερικών ν' άπαγορεύση πάση δυνάμει τήν έκτέλεσιν τοιούτων πειραμάτων δημοσία και άν άκόμη ταύτα πρόκειται να έκτελεσθώσι παρ' επιστήμονος ιατρού. Τά τοιούτου είδους πειράματα δρῶσιν έπιβλαβώς εις τήν υγείαν²¹.»

Η αγυρτεία δεν αποτελεί ένα φαινόμενο το οποίο ενδημεί αποκλειστικά στον χώρο της Ιατρικής στην Ελλάδα. Απεναντίας, ο οδοντιατρικός τσαρλατανισμός ταλάνισε τον διεθνή και ελληνικό οδοντιατρικό κόσμο τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αι. κλονίζοντας συθέμελα την εμπιστοσύνη του κοινού στους πραγματικούς επαγγελματίες της οδοντιατρικής.

ΤΟ ΙΑΤΡΟΣΥΝΕΔΡΙΟ ΚΑΙ Η ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΟΔΟΝΤΟΙΑΤΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Η *έν Αθήναις Πανελληνίους Οδοντοιατρική Έταιρεία* εντοπίζεται στον πρώτο τόμο των πρακτικών του Ιατροσυνεδρίου διαμαρτυρούμενη για τους παρανόμως - πλανόδιους ασκούντες την οδοντιατρική, οι οποίοι πωλούν και φάρμακα. Η σχετική εγγραφή βρίσκεται στον τόμο πρακτικών του 1901 και έχει ως θέμα *Η έν Αθήναις Πανελληνίους Οδοντοιατρική Έταιρεία καταγγέλλει ως παρανόμως ασκούντας την οδοντοιατρικήν και πωλούντας συγχρόνως φάρμακα πολλούς πλανωδίους οδοντοιατρούς και αναφέρει τα ακόλουθα: «Τό Ιατροσυνέδριον έλαβε γνώσιν τής από 19 Φεβρουαρίου 1901 αναφοράς τής Πανελληνίου Οδοντοιατρικής Έταιρείας, δι' ής αύτη καταγγέλλει ότι πολλοί πλανώδιοι οδοντοιατροί εξασκοῦσι τό επάγγελμα του Οδοντοιατροῦ καί πωλοῦσι συγχρόνως καί φάρμακα.*

Τό Ιατροσυνέδριον παρατηρεῖ επί του προκειμένου ζητήματος, ότι εις τό επί των Έσωτερικών Υπουργείων έναπόκειται νά ενεργήσῃ επί τής προκειμένης υποθέσεως, <βλ. άρθρον 8ον του από 29 Μαρτίου 1835 Β. Διατάγματος περί πωλήσεως ιατρικῶν>.

Κατ' ακολουθίαν τό σωματεῖον εἶνε γνώμης νά διαβιβασθῇ ἡ προμνημονευθεῖσα αναφορά εις τό επί των Έσωτερικῶν Υπουργείων»²².

Είναι πραγματικά περιεργος ο τρόπος με τον οποίο αντιμετώπιζει το Ιατροσυνέδριο το αίτημα της Πανελληνίας Οδοντοιατρικής Εταιρείας. Αν και καθ' ύλην αρμόδιο όργανο, αρνείται να τοποθετηθεί επί της ουσίας. Αποφεύγει να καταδικάσει το φαινόμενο και μάλλον αποσιωπά την καταγγελία στο σκέλος το οποίο αναφέρεται στην παράνομη άσκηση της οδοντιατρικής. Παραπέμπει το θέμα στο Υπουργείο Έσωτερικῶν αναφέροντας λανθασμένα τον τίτλο, την ημερομηνία και το άρθρο στο σχετικό Βασιλικό Διατάγμα. Ο ορθός τίτλος του Β.Δ. είναι *Περί άδειας του επαγγέλλεσθαι τήν ιατρικήν, χειρουργίαν, φαρμακοποιάν, κτηνιατρικήν, οδοντικήν καί μαιευτικήν* (ΦΕΚ. 8/ 9-3-1835) και όχι *περί πωλήσεως ιατρικῶν*. Η ημερομηνία είναι η 9η Μαρτίου 1835 και όχι η 29η Μαρτίου και το σχετικό άρθρο είναι το 7^ο που αναφέρεται στους οδοντιστές και όχι το 8^ο το οποίο ασχολείται με τους κτηνιάτρους. Βέβαια, δεν αποκλείεται να αποτελεί λάθος εκ παραδρομής μιας και οι οδοντιστές με βάση το εν λόγω Βασιλικό Διάταγμα είχαν το δικαίωμα να πωλούν φάρμακα αφού δηλώνεται ξεκάθαρα: *καί νά πωλῇ τά άρμόδια εις διάφορα τῶν οδόντων πάθη ιατρικά.*

Ωστόσο, υπάρχουν κι άλλες ενδείξεις οι οποίες φανερώνουν ότι οι σχέσεις της Πανελληνίας Οδοντοιατρικής Εταιρείας και του Ιατροσυνεδρίου δεν ήταν και οι πλέον αγαστές. Το 1915 η Π.Ο.Ε. υπέβαλε αίτημα για τη χορήγηση αντιγράφων όλων όσων έχουν λάβει άδεια οδοντιάτρου από το Ιατροσυνέδριο. Πρόκειται για ένα αυτονόητο δικαίωμα κάθε επαγγελματικής συντεχνίας, πολύ περισσότερο επιστημονικής, η οποία δικαίως επιθυμεί να γνωρίζει ποιοι ασκούν νομίμως το επάγγελμα του οδοντιάτρου και ενδεχομένως να επικοινωνήσει μαζί τους. Από την πλευρά του το Ιατροσυνέδριο αρνήθηκε να ανταποκριθεί στο αυτονόητο αίτημα της Π.Ο.Ε. με τη δικαιολο-

για ότι πρόκειται για μια διαδικασία η οποία απαιτεί πολύ χρόνο και ειδικό υπάλληλο. Έτσι εντοπίζεται εγγραφή με θέμα *Περί χορηγήσεως έν αντιγράφω καταλόγου τῶν όνομάτων πάντων τῶν λαβόντων άδειαν οδοντοιατροῦ εις τήν οδοντοιατρικήν έταιρείαν*, καταγράφονται δε τα ακόλουθα: *Τό Ιατροσυνέδριον έλαβε γνώσιν του ύπ' αριθ. 16259 καί από 20 Απριλίου ε. έτους εγγράφου του Διευθ. τής Δημοσίας Υγείας καί Δημοσ. Αντιλήψεως δι' ου διαβιβάζεται η από 1 Απριλίου ε. έτους αναφορά τής έν Αθήναις Πανελληνίου Οδοντοιατρικής Έταιρείας αίτουμένης τήν χορήγησιν έν αντιγράφω καταλόγου τῶν διπλωμάτων πάντων τῶν λαβόντων μέχρι σήμερα τήν άδειαν τής εξασκήσεως του οδοντοιατρικού επαγγέλματος ως καί δυναμει τίνος διπλώματος έλαβον ουτοι τήν άδειαν ταύτην. Τό Ιατροσυνέδριον έχον ύπ' όψιν, ότι διά τήν έρευναν τῶν πρακτικῶν από τής συστάσεως του Ιατροσυνεδρίου καί τήν έξ αυτῶν αντιγραφῆν άποσπασμάτων έν οἷς αναγράφονται τά πτυχία ἢ πιστοποιητικά δυναμει τῶν όποιων έγινοντο δεκτοί εις εξετάσεις οἱ λαβόντες τήν άδειαν εξασκήσεως του οδοντοιατρικού επαγγέλματος απαιτεῖ πολὺν χρόνον καί άπασχόλησιν ειδικου υπαλλήλου εἶναι γνώμης νά άπορριφθῇ ἡ αίτησις τής Πανελληνίου Οδοντοιατρικής Έταιρείας²³.*

Η άπασχόληση ειδικού υπαλλήλου αποτελεί πιθανώς μια πρόταση, καθώς θα μπορούσε εύκολα να καλυφθεί με έξοδα της Π.Ο.Ε. Εξάλλου δεν είναι η πρώτη φορά όπου καταβάλλονται χρήματα ως δαπάνη για την άπασχόληση μελών του Ιατροσυνεδρίου. Είναι χαρακτηριστικές οι περιπτώσεις κατά τις οποίες μέλη του Ιατροσυνεδρίου έναντι αμοιβής προβαίνουν σε έλεγχο οδοντιατρικών σκευασμάτων. Παρόμοια θα μπορούσε να συμφωνηθεί μεταξύ του Ιατροσυνεδρίου και της Π.Ο.Ε. ώστε το κόστος της άπασχόλησης του ειδικού υπαλλήλου να βαρύνει τη δεύτερη.

ΤΟ ΙΑΤΡΟΣΥΝΕΔΡΙΟ ΩΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΣ ΘΕΣΜΟΣ ΕΠΙ ΟΔΟΝΤΙΑΤΡΙΚΩΝ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ

Έγινε ήδη αναφορά για την ενασχόληση του Ιατροσυνεδρίου σε ποικίλα οδοντιατρικά θέματα ως θεσμικός ελεγκτικός μηχανισμός. Πράγματι, κατά καιρούς προέκυπταν ορισμένα ιδιαίτερος ενδιαφέροντα οδοντιατρικά ζητήματα, τα οποία το Ιατροσυνέδριο ως το ανώτατο υγειονομικό όργανο όφειλε να εξετάσει και κυρίως να αποφανθεί ως προς το σκέλος της προάσπισης της δημόσιας υγείας.

Επίσης, δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις όπου το Ιατροσυνέδριο καλούνταν να συνδράμει το έργο της Δικαιοσύνης. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση όπου το Ειρηνοδικείο Τυρνάβου ζήτησε να εξετάσει και να αποφανθεί το Ιατροσυνέδριο σε δείγμα εμφρακτικού μεταλλικού υλικού, το οποίο χρησιμοποιούσε οδοντίατρος της περιοχής *πρός κάλυψην βεβλαμμένων οδόντων^{24, 25}*. Από την ανάλυση του δείγματος διαπιστώνεται ότι το χρησιμοποιούμενο εμφρακτικό υλικό ήταν κράμμα χρυσού, αργύρου και χαλκού και το Ιατροσυνέδριο αποφάνθηκε *ότι από υγιεινής άπόψεως δεν άντίκειται όπως χρησιμοποιήται διά σφράγισιν οδόντων²⁶*.

Συνεχίζοντας στο ίδιο πνεύμα εντοπίζονται αναφορές

όπου ζητείται από το Ιατροσυνέδριο η έγκριση πώλησης οδοντοτριμμάτων²⁷ και οδοντοκόνεων²⁸ (Εικόνα 3). Αν και δεν αναφέρεται με σαφήνεια η χρήση τους θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι πιθανότατα πρόκειται για σκόινες χρησιμοποιούμενες για τον καθαρισμό των δοντιών. Η έγκριση δεν ήταν πάντα δεδομένη²⁹, αλλά στην περίπτωση κατά την οποία γινόταν δεκτή η πώληση κάποιου τότε το προϊόν εντασσόταν στην κατηγορία των φαρμάκων και η τιμή του ήταν διατιμημένη. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση οδοντόσκονης η οποία αν και έλαβε έγκριση προς πώληση τον Ιούνιο του 1923, τον Νοέμβριο του ίδιου έτους ο οδοντίατρος παρασκευαστής της πέτυχε την αύξηση της τιμής της από 5 σε 8 δραχμές λόγω της αύξησης της τιμής των φαρμάκων³⁰.

Εικ. 3: Εγγραφή η οποία αφορά τον έλεγχο οδοντοτρίμματος. Συνεδρίαση της 23ης Δεκεμβρίου 1915. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 21 Οκτωβρίου 1915 έως 16 Φεβρουαρίου 1917, σελ. 72.

Η εν λόγω οδοντόκονις έλαβε άδεια χρήσης για τον καθαρισμό των δοντιών. Πωλούνταν σε κυτία των 40 γραμμαρίων, στην τιμή των 5 και εν συνεχεία στην τιμή των 8 δραχμών. Το οριζόμενο ποσό για τη διενέργεια ελέγχου εκ μέρους του Ανώτατου Υγειονομικού Συμβουλίου αρχικά ήταν 2.000 δραχμές, αλλά εξαιτίας αδυναμίας καταβολής του από τον οδοντίατρο ο οποίος την εφηύρε, μειώθηκε στις 1.000 δραχμές³¹.

Δεδομένου ό,τι πρόκειται για οδοντόκονι είχε τη μορφή σκόνης και περιείχε τα ακόλουθα συστατικά: *Φωσφορικό ασβέστιο 30.0 γραμμάρια, σκόνη Ίριδας 30.0 γραμ., Λακτόζη 30.0 γραμ., Ανθρακούχο μαγνήσιο 3.0 γραμ., Θυμόλη 0.20 γραμ. και 4 σταγόνες ελαίου Μίνθης πιπερώδους*³². Άξια μνείας αποτελεί και η πρώτη γνωστή αναφορά σε οδοντόπαστα βιομηχανικά παραγόμενη στην Ελλάδα. Πρόκειται για την Dentophille ή Οδοντοφίλη η οποία παρασκευαζόταν από την Χημική Βιομηχανία Δάφνη. Η οδοντόπαστα ήταν *χρήσιμος πρὸς καθαρισμὸν τῶν ὀδόντων ὡς ἀντισηψίαν τοῦ στόματος*. Τα δε συστατικά της ήταν: *Craie préparée 1250 gr, Eau Distillée 400 gr, Eau oxygénée*

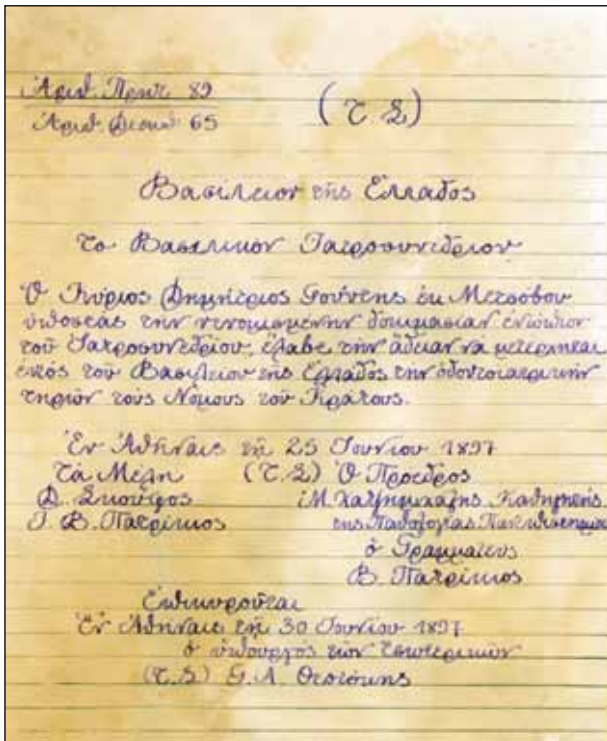
*(12 volumes) 200 gr, Glycerine 200 gr, Perborate de Soude 25 gr, Essence de menthe 30 gr, Essence d' anis 10 gr, Essence de néroli 15 gr, Essence de géranium africain 10 gr*³³. Από την παρουσίαση τόσο της οδοντοκόνεως όσο και της οδοντόπαστας οφείλουμε να παρατηρήσουμε το εντυπωσιακό στοιχείο ότι μόλις ενάμιση χρόνο μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή του 1922, μια περίοδο εξαιρετικά δύσκολη οικονομικά και κοινωνικά, εντοπίζονται αρκετές αναφορές για φαρμακευτικά σκευάσματα στοματικής υγιεινής. Προφανώς, η παραγωγή τους σχετίζεται με τις αυξημένες ανάγκες στοματικής υγιεινής του ελληνικού πληθυσμού, διότι και στην αγορά των φαρμάκων ή των παρασκευασμάτων με οδοντιατρική χρήση η ζήτηση είναι αυτή η οποία καθορίζει και την προσφορά. Περιέργως μέσα από τα αποκαΐδια της ανείπωτης οδοντιατρικής κουλτούρας και εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Σημειώνεται ότι η τετραετία 1920 έως 1924 είναι από τις πλέον κρίσιμες της ελληνικής οδοντιατρικής εκπαίδευσης, όπου το Οδοντοϊατρικό Σχολείο αναβαθμίζεται κατά τρόπο που επηρεάζει όλη τη μετέπειτα πορεία του. Η αναβάθμιση είναι απόρροια των απαιτήσεων και των αιτημάτων της κοινωνίας και προφανώς ταυτίζεται με την άνοδο του Βενιζέλου και της αστικής τάξης, αλλά και την ανάπτυξη μιας κουλτούρας περισσότερο ευρωπαϊκής, η οποία περιλάμβανε αρκετά δυτικότερα στοιχεία αισθητικής και υγιεινής.

ΤΟ ΙΑΤΡΟΣΥΝΕΔΡΙΟ ΚΑΙ Η ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΑΔΕΙΑΣ ΕΞΑΣΚΗΣΗΣ ΤΟΥ ΟΔΟΝΤΟΪΑΤΡΙΚΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ

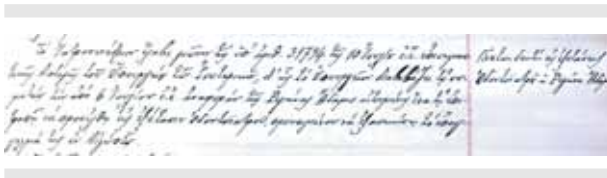
Παρά τη σημαντική προσφορά στην προστασία της Δημόσιας Υγείας σε σχέση με την κυκλοφορία στην Ελλάδα οδοντιατρικών σκευασμάτων, το Ιατροσυνέδριο ήταν κυρίως επιφορτισμένο με τη διενέργεια εξετάσεων για τη χορήγηση άδειας εξάσκησης του οδοντοϊατρικού επαγγέλματος στην Ελλάδα, αλλά και σε ορισμένες περιπτώσεις και στο εξωτερικό.

Η άδεια εξάσκησης οδοντιατρικής του Ελληνικού Ιατροσυνεδρίου, τουλάχιστον μέχρι και τη δεκαετία του 1910 πρέπει να αποτελούσε ισχυρό εφόδιο για την εξάσκηση του οδοντιατρικού επαγγέλματος όχι μόνο στην ελληνική επικράτεια, αλλά και σε άλλες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Είναι χαρακτηριστικές οι περιπτώσεις του Δημητρίου Φούντη και της Ρεγγίνας Άδαμς (προφανώς πρόκειται για εξελληνισμένη εκδοχή του αγγλοσαξονικού ονόματος Regina Adams).

Ο Δημήτριος Φούντης από το Μέτσοβο φοίτησε στην Οδοντιατρική Σχολή του Δ. Καρακατσάνη και κατόπιν εξετάσεων έλαβε το 1897 από το Ιατροσυνέδριο, την άδεια εξάσκησης της Οδοντιατρικής στην επικράτεια του Ελληνικού Κράτους. (Εικόνα 4) Ωστόσο άσκησε την Οδοντιατρική στα τουρκοκρατούμενα Γρεβενά από το 1898, αλλά και μετά από την απελευθέρωση κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους. Ενδιαφέρουσα είναι και η εγγραφή των πρακτικών για τη Ρεγγίνα Άδαμς όπου αναφέρεται ότι επιθυμεί να προσέλθῃ εἰς ἐξέτασιν Ὀδοντοϊατροῦ, προκειμένου νά ἐξασκήσῃ τό ἐπάγγελμά της ἐν Αἰγύπτῳ³⁴. (Εικόνα 5)

Εικ. 4: Άδεια Εξάσκησης Οδοντιατρικής του Δημητρίου Αν. Φούντη εκδοθείσα το 1897.

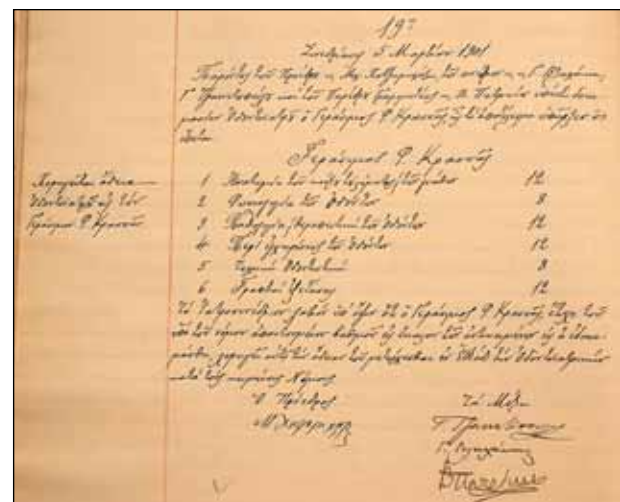

Εικ. 5: Απόσπασμα των πρακτικών όπου φαίνεται η εγγραφή η οποία αφορά την αίτηση της Ρεγγίνα Άδams για απόκτηση άδειας οδοντιάτρου με σκοπό να εξασκήσει το επάγγελμα στην Αίγυπτο. (Συνεδρίαση της 6^{ης} Αυγούστου 1901. Πρακτικά Ιατροσυνηδριού: Από 14 Δεκεμβρίου 1900 έως 28 Οκτωβρίου 1902, σελ. 173.)

Από το σύνολο των διαθέσιμων στοιχείων παρατηρείται ότι για την απόκτηση της άδειας οδοντιάτρου προσέρχονταν στο Ιατροσυνηδριον από διάφορες περιοχές, όχι μόνο της απελευθερωμένης Ελλάδας, αλλά και πόλεις εκτός των τότε ελληνικών συνόρων όπως Ιωάννινα³⁵, Κέρκυρα³⁶, Ανδριανούπολη³⁷, Σάμο³⁸ μέχρι και από τη Φιλιππούπολη³⁹. Κάθε υποψήφιος οδοντίατρος για να έχει δικαίωμα συμμετοχής στις εξετάσεις του Ιατροσυνηδριού, σύμφωνα με το Β.Δ. του 1837 (ΦΕΚ Α 8 - 09.03.1835), όφειλε να είναι πτυχιούχος έγνωσμένης σχολής ή να έχει διδαχθεί την οδοντιατρική από αναγνωρισμένο και έμπειρο οδοντίατρο⁴⁰. Σε αυτό το νομοθέτημα δεν αναφέρεται συγκεκριμένος τύπος σχολής στην οποία θα έπρεπε να έχει σπουδάσει ο υποψήφιος (ιατρική ή οδοντιατρική), αλλά ούτε καθορίζεται ο χρόνος μαθητείας του υποψηφίου δίπλα στον οδοντίατρο.

Η εξέταση πραγματοποιούνταν είτε στα ελληνικά, είτε σε οποιαδήποτε άλλη γλώσσα την οποία γνώριζαν οι εξεταστές. Η εξέταση ήταν γραπτή και προφορική. Στη γραπτή δοκιμασία ο υποψήφιος όφειλε να αναπτύξει ένα ή δύο από τα συνολικά πέντε εξεταζόμενα γνωστικά αντικείμενα, ενώ η προφορική εξέταση διαρκούσε μία ώρα και περιελάμβανε όλα τα προς εξέταση αντικείμενα, τα οποία ήταν (Εικόνα 6):

- α) Άνατομία του κοίλου του στόματος και των γνάθων
- β) Φυσιολογία των οδόντων
- γ) Παθολογία και θεραπευτική των οδόντων
- δ) Περί έγχειρήσεως των οδόντων
- ε) Τεχνική οδοντιστική

Εικ. 6: Αποτελέσματα εξετάσεων επιτυχόντα υποψηφίου. Συνεδρίαση της 5^{ης} Μαρτίου 1901. Πρακτικά Ιατροσυνηδριού: Από 14 Δεκεμβρίου 1900 έως 28 Οκτωβρίου 1902, σελ. 66.

Σύμφωνα με έκθεση του οδοντιάτρου Dr. J. Neumann το 1894, ο οποίος δραστηριοποιούνταν στην Αθήνα και περιλαμβάνεται στο βιβλίο World's History and Review of Dentistry του H. Lennhalm, για την απόκτηση της άδειας ασκήσεως οδοντιάτρου στην Ελλάδα ίσχυαν τα εξής: «ο υποψήφιος δεν όφειλε να παρουσιάσει κάποιο έγγραφο για την πιστοποίηση των οδοντιατρικών του γνώσεων, αλλά μόνο ότι είναι Έλληνας ή κατοικεί στην Ελλάδα και να καταβάλει εξέταστρα. Η εξέταση πραγματοποιούνταν από μια επιτροπή του Ιατροσυνηδριού αποτελούμενη από τέσσερις ιατρούς και δεν συμπεριλαμβανόταν οδοντίατρος. Η αξιολόγηση περιελάμβανε λίγες ερωτήσεις σχετικά με την ανατομία της άνω και κάτω γνάθου, τα οστά, τους μύες και τα αιμοφόρα αγγεία. Επίσης ο εξεταζόμενος καλείτο να απαντήσει τί θα έπρεπε να πράξει όταν ένας ασθενής υποφέρει από πονόδοντο ή πότε θα έπρεπε να εξάγει ένα δόντι ή να νεκρώσει το νεύρο και να σώσει το δόντι, αλλά και τί υλικά θα χρησιμοποιούσε για την έμφραξη των δοντιών και πώς θα το πράξει. Η εξέταση ήταν προφορική, διαρκούσε κατά κανόνα 10 με 15 λεπτά μετά την οποία ο υποψήφιος εφόσον είχε επι-

τύχει ελάμβανε την άδεια να ασκεί οδοντιατρική. Δεν υπήρχε ούτε πρακτική ούτε γραπτή εξέταση»⁴¹.

Αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με τον Dr. J. Neumann το 1894 στην Αθήνα δεν υπήρχε Οδοντιατρική Σχολή, αλλά ούτε κάποιος ο οποίος να διδάσκει Οδοντιατρική. Επίσης, δεν υπήρχε Οδοντιατρικός Σύλλογος ή Οδοντιατρικό Περιοδικό. Οι δε εγγεγραμμένοι οδοντίατροι στην Ελλάδα ανέρχονταν στους 45 εκ των οποίων στην Αθήνα ήταν 20. Από την περιγραφή του Neumann προκύπτει αβίαστα ότι το επίπεδο των υποψηφίων ήταν ιδιαίτερα χαμηλό, φαινόμενο το οποίο παρατηρείται και την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αι., όπως θα δούμε και στη συνέχεια. Ανάσχεση στην προσέλευση υποψηφίων χαμηλού μορφωτικού επιπέδου αποτέλεσαν οι πιέσεις του Ιατροσυνεδρίου προς την Κυβέρνηση για την έκδοση διατάγματος αποκλειστικά για τους οδοντιάτρους (και όχι τους φαρμακοποιούς ή τις μαίες) με το οποίο προκειμένου να γίνουν δεκτοί οι υποψήφιοι όφειλαν να είναι απόφοιτοι Γυμνασίου⁴². Συγκεκριμένα από το 1896 και μετά οι υποψήφιοι για να αποκτήσουν άδεια εξάσκησης επαγγέλματος υποχρεούνταν να είναι κάτοχοι πτυχίου Οδοντιατρικού Σχολείου, παραρτήματος Ιατρικής σχολής ή πτυχιούχοι αυτοτελούς Οδοντιατρικής Σχολής αναγνωρισμένης από το Ελληνικό Κράτος. Σε αντίθετη περίπτωση κατά την οποία δεν ήταν πτυχιούχοι οδοντιατρικής όφειλαν να είναι απόφοιτοι Γυμνασίου και να έχουν θητεύσει δίπλα σε αναγνωρισμένο οδοντίατρο για τουλάχιστον δύο χρόνια. Η πιστοποίηση της μαθητείας πραγματοποιούνταν με ένορκη βεβαίωση του αναγνωρισμένου οδοντιάτρου ότι ο εν λόγω υποψήφιος έμαθε την οδοντιατρική υπό την επίβλεψη του για δύο χρόνια. Πρόκειται για μια αξίωση, η οποία καταστρατηγήθηκε τόσο από το Υπουργείο Εσωτερικών όσο και από τους υποψηφίους.

Απόρροια του ανωτέρω νόμου ήταν, κατά την πρώτη περίοδο των διαθέσιμων πρακτικών (14 Δεκεμβρίου 1900 - 28 Οκτωβρίου 1902) να εμφανίζονται ελάχιστες εγγραφές για εξέταση οδοντιάτρων. Οι περισσότερες αιτήσεις αφορούν την απόκτηση άδειας άσκησης μαίας ή φαρμακοποιού. Ελάχιστοι λαμβάνουν μέρος στις εξετάσεις του Ιατροσυνεδρίου για την απόκτηση άδειας άσκησης του οδοντιατρικού επαγγέλματος. Το πλέον αξιοπερίεργο γεγονός είναι ότι εντοπίζεται μόλις μια εγγραφή σπουδαστή του Δ. Καρακατσάνη και καμία εγγραφή μαθητή του Μ. Δέρβη θέτοντας υπό αμφισβήτηση το ρόλο των γνωστών ιδιωτικών οδοντιατρικών σχολών, τουλάχιστον μέχρι και την υπό εξέταση περίοδο. Λαμβάνοντας υπόψη και τις εγγραφές των επιτυχόντων των επόμενων περιόδων τίθεται υπό αμφισβήτηση η αναφορά περί 1.500 αποφοίτων της Σχολής Καρακατσάνη^{43, 44}.

Οι εγγραφές είναι πολύ τυπικές και χαρακτηριστικές. Για παράδειγμα αναφέρεται ότι ο Σπ. Καμπούρης, καταγόμενος από τα Ιωάννινα και απόφοιτος του Γυμνασίου της περιφημής Ζωσιμαίας Σχολής, προσκόμισε επικυρωμένο αντίγραφο του απολυτηρίου και ένορκη βεβαίωση του ιατρού και αναγνωρισμένου οδοντιάτρου Ι. Παπαδόπουλου ότι ασκήθηκε στο οδοντιατρείο του από τις αρχές Σεπτεμβρίου 1897 έως τα τέλη Αυγούστου 1899 και έμαθε τέλεια την οδοντιατρική⁴⁵.

Ωστόσο, ήδη από τις πρώτες γνωστές εγγραφές γίνονται προσπάθειες να παρακαμφθεί η νομοθεσία του 1896 με την οποία απαιτείται ο υποψήφιος να είναι υποχρεωτικά κάτοχος απολυτηρίου Γυμνασίου. Επί παραδείγματι, εντοπίζεται υποψήφιος οδοντίατρος άνευ απολυτηρίου να νοσή κατά τα έτη 1899 και 1900 *εκ χρονίων ρευματισμών μετά ύδράθρου αναφαινομένου έκαστο σε καθ' άμφοτέρας αρθρώσεις του γόνατος*. Η νόσος πιστοποιείται με την ένορκη βεβαίωση δύο ιατρών προκειμένου να συμμετάσχει με τις διατάξεις του 1837 οπότε και δεν ήταν απαραίτητη η κατοχή απολυτηρίου Γυμνασίου. Το Ιατροσυνέδριο αν και αρχικά αρνείται να δεχθεί τον συγκεκριμένο υποψήφιο, εν τέλει αναγκάζεται να συμμορφωθεί με την εντολή του Υπουργείου Εσωτερικών και κάνει αποδεκτή την αίτηση του εν λόγω υποψηφίου⁴⁶, ο οποίος εντός μηνός αποκτά την πολυπόθητη άδεια οδοντιάτρου⁴⁷. Η περίπτωση δεν είναι η μοναδική, αλλά μάλλον η συνηθισμένη.

Στην επόμενη περίοδο (1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906) αποτυπώνονται αρκετά ενδιαφέροντα στοιχεία κυρίως για τις δύο ιδιωτικές οδοντιατρικές σχολές. Καταρχάς, σε αντίθεση με την προηγούμενη διετία παρατηρείται κατακόρυφη αύξηση των υποψηφίων οδοντιάτρων με συστηματική εμφάνιση των Καρακατσάνη και Δέρβη.

Την υπό εξέταση περίοδο εντοπίζονται περί τις 57 εγγραφές υποψηφίων οδοντιάτρων, εκ των οποίων μόλις οι 11 διέθεταν απολυτήριο Γυμνασίου. Απεναντίας καταγράφονται 33 υποψήφιοι οι οποίοι δεν διαθέτουν απολυτήριο Γυμνασίου και προσκομίζουν βεβαιώσεις ιατρών ότι έπασχαν από σοβαρές νόσους κυρίως κατά τη διετία 1894 - 1896. Απώτερος στόχος ήταν να γίνουν αποδεκτοί για τις εξετάσεις οδοντιάτρου σύμφωνα με τις διατάξεις του 1837 και όχι του 1896 οπότε και έπρεπε να είναι κάτοχοι απολυτηρίου Γυμνασίου. Οι ασθένειες τις οποίες επικαλούνται προκειμένου να δικαιολογήσουν τη μη προσέλευσή τους προ του 1896 στις εξετάσεις του Ιατροσυνεδρίου, είναι οι πλέον ευφάνταστες: *κοιλιακός τύφος μεθ' υποτροπής*^{48, 49, 50}, *διαλείποντες πυρετοί*⁵¹, *βρογχοπνευμονία*⁵², *οξείς ρευματισμοί των άρθρων με πυρετούς*^{53, 54, 55}, *υστερία*^{56, 57} και *ενδομητρίτιδα*⁵⁸ είναι οι πλέον συνηθισμένες σοβαρές ασθένειες, οι οποίες πιστοποιούνται από ιατρικές γνωματεύσεις δύο ιατρών για κάθε υποψήφιο. Από το σύνολο των εγγραφών για την περίοδο από 1^η Νοεμβρίου 1904 έως και τη 16^η Μαΐου 1906 εντοπίζονται 19 μαθητές του Δ. Καρακατσάνη, 12 σπουδαστές του Μ. Δέρβη και 7 μαθητές του Δ. Μαυρομιχάλη. Μέχρι σήμερα ήταν γνωστή η δράση του δύο πρώτων και αγνοούνταν η εκπαιδευτική οδοντιατρική δράση του Μαυρομιχάλη. Η ύπαρξη 7 σπουδαστών σε διάστημα 19 μηνών δεν μπορεί να θεωρηθεί τυχαία. Ίσως η μαθητεία υπό τον Δ. Μαυρομιχάλη να μην ήταν ιδιαίτερα συστηματική σε σχέση με τις ήδη γνωστές ιδιωτικές σχολές, αλλά σε κάθε περίπτωση είναι υπαρκτή και πρέπει η ιστορική έρευνα να αποσαφηνίσει την εκπαιδευτική του δράση.

Είναι πλέον εμφανές ότι σε αντίθεση με την περίοδο 1900 - 1902 αυξάνεται εκπληκτικά ο αριθμός των υποψηφίων για την απόκτηση άδειας άσκησης οδοντιάτρου από το Ιατροσυνέδριο. Πλέον, η απόκτηση άδειας κατόπιν εξε-

τάσεων ευτελίζεται, εφόσον η πλειοψηφία των υποψηφίων δεν διαθέτει ούτε στοιχειώδεις γραμματικές γνώσεις. Ταυτόχρονα, φαινόμενα οικογενειοκρατίας αμαυρώνουν ακόμα περισσότερο το επίπεδο της οδοντιατρικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα, καθώς εμφανίζονται ως υποψήφιοι και διπλωματούχοι του Ιατροσυνεδρίου η σύζυγος⁵⁹ και η κόρη⁶⁰ του Δ. Καρακατσάνη, ενώ ο αδελφός του, Παναγιώτης αποτυγχάνει στις εξετάσεις και απορρίπτεται⁶¹. Γενικά είναι σπάνιο να αποτύχει υποψήφιος και από τους 57 υποψηφίους οδοντιάτρους μόλις 4 αποτυγχάνουν στις εξετάσεις.

Επίσης, αξίζει να αναφερθεί ότι την ίδια περίοδο εμφανίζεται ο Ι. Κρανιώτης, μετέπειτα καθηγητής του Οδοντοιατρικού Σχολείου, να λαμβάνει άδεια ασκήσεως οδοντιάτρου. Αντίθετα με τα όσα αναφέρει ο Δημητριάδης, δεν παρακολούθησε για περιορισμένο χρονικό διάστημα νυκτερινή Οδοντιατρική σχολή στη Γαλλία⁶², αλλά μαθήτευσε στην ιδιωτική σχολή του Μ. Δέρβη από τον Μάρτιο του 1895 έως το τέλος του 1896. Το χρονικό διάστημα μαθητείας είναι μικρότερο των δύο ετών, όπου σε άλλους υποψηφίους ήταν αιτία απόρριψης της αίτησης συμμετοχής στις εξετάσεις του Ιατροσυνεδρίου. Πιθανότατα ο Κρανιώτης στερούνταν απολυτηρίου Γυμνασίου, γι' αυτό και προσκόμισε ιατρικές γνωματεύσεις δύο ιατρών ότι κατά τον Δεκέμβριο του 1895 έπασχε από ρευματισμούς των κάτω άκρων με αποτέλεσμα να μην μπορεί να συμμετάσχει στις εξετάσεις των οδοντιάτρων πριν από τη δημοσίευση του Β.Δ. του 1896⁶³. Λαμβάνει την άδεια ασκήσεως του οδοντιατρικού επαγγέλματος τον Νοέμβριο του 1905⁶⁴. Ειρήσθω εν παρόδω, ότι δεν είναι η μοναδική φορά κατά την οποία ο Κρανιώτης απασχολεί το Ιατροσυνέδριο. Δεκαοκτώ χρόνια αργότερα, το 1923, ο Η. Αναστασιάδης, καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, καταγγέλλει τον Ι. Κρανιώτη, καθηγητή πλέον του Οδοντοιατρικού Σχολείου, για υπέρογκη χρέωση παρεχόμενων οδοντιατρικών υπηρεσιών⁶⁵. Το Ιατροσυνέδριο αποφάνθηκε ότι δεν ανήκει στην αρμοδιότητα του, αλλά η υπόθεση ήταν δικαστικής φύσεως. Ο Αναστασιάδης προκειμένου να προσφύγει στη Δικαιοσύνη ζήτησε και έλαβε τόσο τα τιμολόγια του Ι. Κρανιώτη, όσο και του μεγάλου αντιπάλου του καθηγητή του Οδοντοιατρικού Σχολείου Ν. Παπαντωνόπουλου. Δυστυχώς, δε γίνεται μνεία για τον τρόπο με τον οποίο σχετίζονται μεταξύ τους τα τιμολόγια οδοντιατρικών υπηρεσιών των δύο καθηγητών του Οδοντοιατρικού Σχολείου⁶⁶.

Το Ιατροσυνέδριο αντιστάθηκε σθεναρά στην αποδοχή υποψηφίων στερούμενων απολυτηρίου Γυμνασίου. Άρχισε να απορρίπτει σωρηδόν τις αιτήσεις των υποψηφίων που δε διέθεταν τα νόμιμα προσόντα και να μη λαμβάνει υπόψη τις διαταγές του Υπουργείου Εσωτερικών στο οποίο κατέφευγαν οι μη έχοντες απολυτήριο Γυμνασίου, προκειμένου να καμφθούν οι αντιρρήσεις του. Μάλιστα, τα μέλη του Ιατροσυνεδρίου έφθασαν στο σημείο να υψώσουν το ανάστημά τους αποδοκιμάζοντας την αθρόα υποβολή αιτήσεων για απόκτηση άδειας οδοντιάτρου και απαίτησαν την έκδοση νέου νομοθετήματος με το οποίο θα ορίζεται απολύτως ως προσόν το απολυτήριο Γυμνασίου.

Η πρώτη αντίδραση του Ιατροσυνεδρίου εγγράφεται τον Οκτώβριο του 1905 και έχει ως εξής:

[Θέμα:] «Περί των προσόντων των οδοντοιατρών»

Τό Ιατροσυνέδριον παρατηρούν ότι καί μετά τήν έκδοσιν του Β.Δ. 1896 του κανονίζοντος ως προσόν των αίτουτων νά υποστῶσι τήν ἐπ' ἀδεία ὀδοντοιατροῦ δοκιμασίαν τό ἀπολυτήριον τοῦ Γυμνασίου, ἐξακολουθοῦσιν ἐτι νά προσέρχωνται εἰς ἐξετάσεις υποψήφιοι ἐγκυκλοπαιδικῶς ἀμόρφωτοι, δυνάμει τῆς ἐπιεικοῦς ἐρμηνείας τῆς δοθείσης ὑπό τοῦ Υπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, ἔχον δ' ἀνεκαθεν τήν γνώμην ὅτι οἱ μετερχόμενοι τό ἐπάγγελμα τοῦ οδοντοιατροῦ πρέπει νά κέκτηνται ποιάν τινα μόρφωσιν ἐγκυκλοπαιδικήν ὅπως δύνανται νά κατανοῶσι τά εἰς τόν ἰατρικόν τοῦτον κλάδον ἀναγόμενα ζητήματα καί μετέρχωνται οὕτω τό ἐπάγγελμα αὐτῶν ἐπ' ὠφελεία τῆς δημοσίας ὑγείας, γνωματεύει νά παρακληθῆ τό Ὑπουργεῖον δι' ἐγγράφου νά προκαλέσῃ νέον Β.Δ., ἐν ᾧ ρητῶς νά ὀρίζηται τό ἀπολυτήριον τοῦ Γυμνασίου ὡς ἀπαραίτητον ἐφόδιον παντός αίτουντος νά υποστῆ δοκιμασίαν ὀδοντοιατροῦ, ἀδιαφόρως ἂν οὗτος ἐδιδάχθη ἤ ἐξέμαθε τήν ὀδοντοιατρικήν πρό τῆς δημοσιεύσεως τοῦ μέλλοντος νά ἐκδοθῆ Β. Διατάγματος, ἢ οἷ⁶⁷.

Φαίνεται ότι η αντίδραση του Ιατροσυνεδρίου είχε ως συνέπεια την αύξηση των αιτήσεων των υποψηφίων. Γίνεται δε λόγος για αθρόα υποβολή αιτήσεων ενώ, παρά τις πιέσεις οι οποίες οπωσδήποτε ασκήθηκαν στα μέλη του Ιατροσυνεδρίου, με αποφασιστικότητα τονίζεται λίγους μήνες αργότερα ότι προσόν για τη συμμετοχή στις εξετάσεις οδοντιάτρου είναι η κατοχή απολυτηρίου Γυμνασίου. [Θέμα:] *Περί των προσόντων των αίτουμένων νά υποβληθῶσιν εἰς ἐξετάσεις ὀδοντοιατροῦ.*

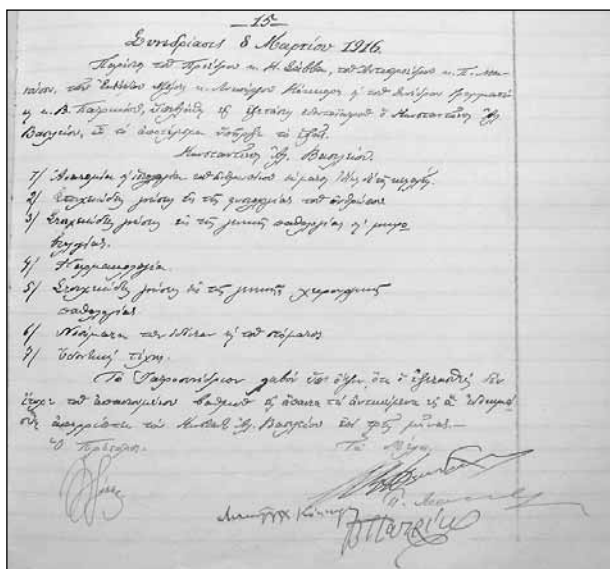
Τό Ιατροσυνέδριον ἐν τῇ Συνεδριάσει τῆς (31ης) τριακοστῆς πρώτης Ὀκτωβρίου λαβόν ὑπ' ὄψιν τάς ἀθρόως ὑποβληθείσας αἰτήσεις, περί ὑποβολῆς εἰς ἐξετάσεις ὀδοντοιατροῦ, παρά προσώπων μή κεκτημένων τά ὑπό τοῦ Β. Διατάγματος ὀριζόμενα προσόντα, ἀλλά ζητούντων νά γίνωσι δεκτοί δυνάμει ἐπιεικοῦς τινος ἐρμηνείας τοῦ μνησθέντος Β. Διατάγματος, παρεκάλεσε τό Ὑπουργεῖον ὅπως προκαλέσῃ τήν ἐκδοσιν νέου Β. Δ. ἐν ᾧ νά ὀρίζηται ἀπολύτως ὡς προσόν παντός μέλλοντος νά υποστῆ ἐξετάσεις ὀδοντοιατροῦ τό ἀπολυτήριον τοῦ Γυμνασίου. Ἢδη ὑπομνησκόν τῷ Ὑπουργεῖῳ τήν παράκλησίν του ταύτην τό Σωματεῖον, παρακαλεῖ αὐτό ὅπως ἐπιταχύνῃ τήν ἐκδοσιν τοῦ νέου Β. Διατάγματος⁶⁸.

Οι εκκλήσεις του Ιατροσυνεδρίου απέδωσαν το 1909 με αποτέλεσμα να αλλάξει ο τύπος των εξετάσεων και κυρίως τα απαιτούμενα προσόντα των υποψηφίων. Σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση του Υπουργού Εσωτερικών Ν. Λεβίδη οι αλλαγές επήλθαν με το αιτιολογικό ότι η άσκηση της οδοντιατρικής σχετίζεται με την υγεία του ανθρώπου συνολικά και επομένως δεν απαιτούνται μόνο γνώσεις της οδοντικής τέχνης, αλλά ήταν απαραίτητο να διαθέτουν προπαίδεισιν ἐγκυκλοπαιδικήν καί στοιχειώδεις γνώσεις ἐκ τῆς καθόλου ἰατρικῆς. Για αυτό το λόγο μεταρρυθμίζονται προς το αυστηρότερο οι εξετάσεις και προκειμένου να λάβει μέρος στις εξετάσεις του Ιατροσυνεδρίου για την απόκτηση άδειας εξασκήσεως οδοντιάτρου ο υποψήφιος όφειλε τουλάχιστον να έχει ολοκληρώσει δύο έτη

της Ιατρικής Σχολής και να έχει μαθητεύσει για δύο χρόνια δίπλα σε αναγνωρισμένο οδοντίατρο⁶⁹.

Τα δε εξεταζόμενα μαθήματα ήταν τα ακόλουθα (Εικόνα 7):

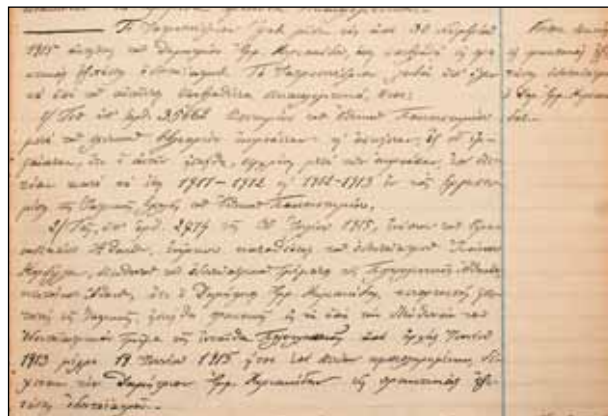
- 1) Άνατομία καί ιστολογία του ανθρώπινου σώματος, ιδίως δέ τής κεφαλής
- 2) Στοιχειώδεις γνώσεις εκ τής φυσιολογίας του ανθρώπου
- 3) Στοιχειώδεις γνώσεις εκ τής γενικής παθολογίας καί τής μικροβιολογίας
- 4) Φαρμακολογία
- 5) Στοιχειώδεις γνώσεις εκ τής γενικής χειρουργικής παθολογίας
- 6) Νοσήματα των οδόντων καί του στόματος
- 7) Οδοντική Τέχνη

Εικ. 7: Αποτελέσματα εξετάσεων επιτυχόντος υποψηφίου μετά την αλλαγή του τύπου των εξετάσεων. Συνεδρίαση της 8^{ης} Μαρτίου 1916. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 21 Οκτωβρίου 1915 έως 16 Φεβρουαρίου 1917, σελ. 147.

Το υπ. αριθ. 105 ΒΔ του 1909 είχε ως αποτέλεσμα την κατακόρυφη μείωση των υποψηφίων στερουμένων απολυτηρίου Γυμνασίου. Από τα διαθέσιμα στοιχεία της περιόδου 16 Αυγούστου 1914 έως 16 Φεβρουαρίου 1917 προκύπτει ότι μόλις ένας ήταν κάτοχος απολυτηρίου Γυμνασίου, 16 ήταν φοιτητές της Ιατρικής, οι οποίοι είχαν περατώσει το δεύτερο έτος σπουδών και 10 ήταν πτυχιούχοι Οδοντιατρικής σχολής της αλλοδαπής, στη συντριπτική πλειοψηφία τους απόφοιτοι της École Dentaire de Paris. Ως παράδειγμα αναφέρονται οι περιπτώσεις των Γ. Καππά, Δ. Κυριακίδη και Α. Πετρίδη. Ο Γ. Καππάς, απόφοιτος του Γυμνασίου της Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων, έλαβε την 20^η Ιουλίου 1915 το δίπλωμα της Οδοντιατρικής Σχολής των Παρισίων και υπέβαλε αίτηση στο Ιατροσυνεδρίο για να συμμετάσχει στις πρακτικές εξετά-

σεις⁷⁰. Ο Δ. Κυριακίδης, τεταρτοετής φοιτητής της Ιατρικής Σχολής Αθηνών, υπέβαλε αίτηση συμμετοχής στις εξετάσεις οδοντίατρο. Το ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι τη διετή μαθητεία του Κυριακίδη υπό αναγνωρισμένου οδοντίατρο βεβαιώνει ο Ι. Κορδέλλας, Διευθυντής του Οδοντιατρικού Τμήματος της Πολυκλινικής Αθηνών⁷¹. Η Πολυκλινική ή Αστυκλινική ήταν το Πανεπιστημιακό ίδρυμα στο οποίο ξεκίνησε το Οδοντοϊατρικό Σχολείο τη λειτουργία του το 1916 (Εικόνα 8).

Εικ. 8: Αποδοχή της αιτήσεως του Δ. Κυριακίδη στις πρακτικές εξετάσεις οδοντίατρού όπου φαίνεται ότι ασκήθηκε στο Οδοντιατρικό Τμήμα της Πολυκλινικής. Συνεδρία 2^{ης} Δεκεμβρίου 1915. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 21 Οκτωβρίου 1915 έως 16 Φεβρουαρίου 1917, σελ. 55.

Από τους τρεις υποψηφίους μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρίτοετής φοιτητής της Ιατρικής Α. Πετρίδης, ο οποίος διδάχτηκε επί δύο χρόνια την οδοντιατρική από τον Μ. Δέρβη. Συγκεκριμένα, κατατίθεται στο Ιατροσυνεδρίο η υπ. αριθ. 2066 από 26/5/1916 ένορκη βεβαίωση του Μ. Δέρβη με την οποία βεβαιώνει ότι από 28 Ιανουαρίου 1914 έως και τον Μάιο του 1916 ο Πετρίδης ασκήθηκε πρακτικά στο υπό τη διεύθυνσή του οδοντιατρείο. Η εν λόγω εγγραφή δεν είναι η μοναδική. Μόνο στην ίδια συνεδρία εξετάζονται οι αιτήσεις ακόμα δύο φοιτητών της Ιατρικής, οι οποίοι υπήρξαν μαθητές του Μ. Δέρβη κατά το έτος 1916⁷². Υπολογίζεται ότι από τον Αυγούστο του 1914 έως και τον Φεβρουάριο του 1917 περισσότεροι από 10 φοιτητές της Ιατρικής εκπαιδεύονται στην οδοντιατρική υπό τον Μ. Δέρβη. Εκ των πραγμάτων καταρρίπτεται η άποψη των Αιμ. Δημητριάδη⁷³ και Φ. Μήτση⁷⁴ ότι οι Σχολές Καρακατσάνη και Δέρβη αυτοδιαλύθηκαν το 1911 με τη δημοσίευση του ιδρυτικού Νόμου του Οδοντοϊατρικού Σχολείου (3823/11-7-1911), αφού διαπιστώνεται ότι ο Δέρβης δραστηριοποιείται τουλάχιστον μέχρι το 1916 (Εικόνα 9).

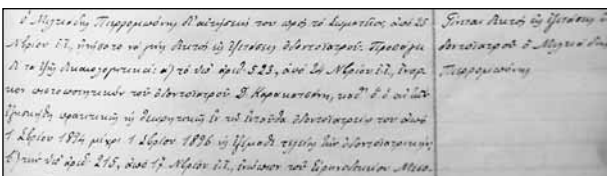
ΤΟ ΙΑΤΡΟΣΥΝΕΔΡΙΟ ΚΑΙ ΟΙ ΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΟΔΟΝΤΙΑΤΡΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ

Έχει επικρατήσει η άποψη των Δημητριάδη⁷⁵ και Μήτση⁷⁶ ότι οι Δ. Καρακατσάνης και Μ. Δέρβης είχαν ιδρύσει ιδιωτικές οδοντιατρικές σχολές αναγνωρισμένες από το Ια-

Εικ. 9: Αποδοχή της αίτησης της φοιτήτριας της Ιατρικής Μ. Ανδρεοπούλου στην οποία φαίνεται ότι ασκήθηκε από 15 Μαΐου 1914 έως 23 Μαΐου 1916 στο οδοντιατρείο του Μ. Δέρβη. Συνεδρίαση της 31^{ης} Μαΐου 1916. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 21 Οκτωβρίου 1915 έως 16 Φεβρουαρίου 1917, σελ. 212.

τροσυνέδριο. Στον αντίποδα, ο Παπαντωνίου χαρακτηρίζει την ιδιωτική σχολή οδοντιατρικής του Δ. Καρακατσάνη σαν ιδιωτικό εργαστήριο αυτοτιτλοφορούμενο ως Σχολή Καρακατσάνη⁷⁷. Από τις δύο αντικρουόμενες θεωρήσεις τα πρακτικά του Ιατροσυνεδρίου επιβεβαιώνουν τη θέση Παπαντωνίου. Το Ιατροσυνέδριο δεν αναγνωρίζει κανένα διπλώμα ιδιωτικής οδοντιατρικής σχολής, αλλά υποβιβάζει τα εν λόγω πτυχία σε πιστοποιητικά άσκησης εργαστηρίων των οδοντιάτρων Μ. Δέρβη και Δ. Καρακατσάνη. Όπως θα δούμε και στη συνέχεια, το Ιατροσυνέδριο θεωρούσε ότι οι σπουδαστές των οδοντιατρικών σχολείων ήταν *ήμιμαθώς διδασκόμενοι και άτελέστατα άσκούμενοι*⁷⁸. Στις δε εγγραφές των υποψηφίων οδοντιάτρων οι Καρακατσάνης και Δέρβης αναφέρονται ως οδοντίατροι οι οποίοι πιστοποιούν ενόρκως ότι ο υποψήφιος *εξασκήθη πρακτικώς και θεωρητικώς εν τῷ ἐνταύθα οδοντιατρείῳ του*⁷⁹ (Εικόνα 10).

Εικ. 10: Απόσπασμα πρακτικών του ιατροσυνεδρίου από το οποίο προκύπτει ότι Δ. Καρακατσάνης πιστοποιεί ενόρκως ότι ο υποψήφιος έμαθε την οδοντιατρική στο οδοντιατρείο του (εξασκήθη πρακτικώς και θεωρητικώς εν τῷ ἐνταύθα οδοντιατρείῳ του). Συνεδρίαση της 27^{ης} Νοεμβρίου 1904. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 -16 Μαΐου 1906, σελ. 29.

Η εγγραφή με την οποία αποσαφηνίζεται πέρα από κάθε αμφιβολία η θέση του Ιατροσυνεδρίου σχετίζεται με προσπάθειες «εκ του πλαισίου» αναγνώρισης των πτυχίων των ιδιωτικών σχολών οδοντιατρικής των Μ. Δέρβη και Δ. Καρακατσάνη από την προσωρινή διοίκηση της Σάμου. Όπως είναι γνωστό, από τον Μάρτιο του 1912 έως και την ενσωμάτωσή της στην Ελλάδα (1914) η Σάμος διοική-

θηκε από προσωρινή κυβέρνηση με πρόεδρο τον Θεμ. Σοφούλη. Η κυβέρνηση Σοφούλη φαίνεται ότι χορήγησε άδεια εξασκήσεως οδοντιάτρου εντός της επικράτειας της Σάμου σε απόφοιτο κάποιας εκ των ανωτέρων σχολών. Φαίνεται, επίσης, ότι οι Καρακατσάνης και Δέρβης επικύρωναν από τις διοικητικές αρχές της Σάμου το γνήσιο της υπογραφής τους στα διπλώματα τα οποία χορηγούσαν σε μια προσπάθεια παραπλάνησης και θεώρησής τους ως αναγνωρισμένα από την προσωρινή κυβέρνηση της Σάμου.

Αυτές οι έκνομες ενέργειες προκάλεσαν την οξεία αντίδραση του Ιατροσυνεδρίου με συνέπεια την απαγόρευση εξάσκησης του οδοντιατρικού επαγγέλματος στους υπαίτιους αποφοίτους των ιδιωτικών σχολών Δέρβη και Καρακατσάνη. Γνωματεύει δε ότι για να εξασκηθεί το επάγγελμα του οδοντιάτρου απαιτείται η κατοχή διπλώματος οδοντιατρικής σχολής η οποία να είναι παράρτημα ιατρικής σχολής πανεπιστημίου και όχι πιστοποιητικά άσκησης σε εργαστήρια οδοντιάτρων.

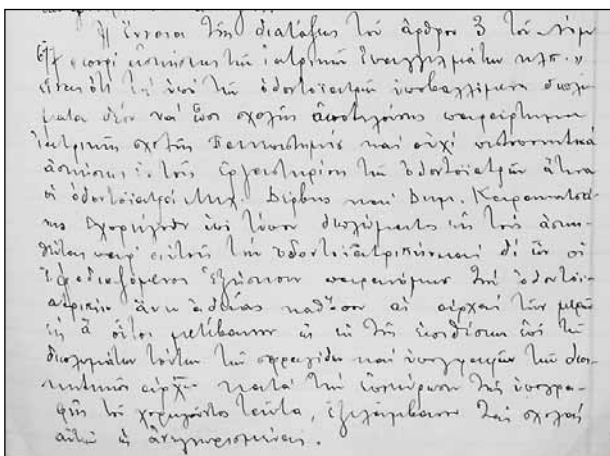
Η σχετική αναφορά με τίτλο *Όπως απαγορευθεί η εξασκήσις του επαγγέλματος του οδοντοίατρού εις τούς στερουμένους επίσημου πτυχίου έχει ως εξής:*

Τό Ιατροσυνέδριον έλαβε γνώσιν τῶν διά τῆς ὑπ' ἀριθ. 22234 καί ἀπό 23 Μαΐου ε. έτους διαπεμφθῶτων τῷ σωματείῳ διπλωμάτων τῶν ὑπό τῶν οδοντοίατρῶν Μιχαήλ Θ. Δέρβη καί Δημ. Καρακατσάνη χορηγηθέντων εις τούς Συνόδην Λεων. Συνόδην, Θεμιστ. Ελευθεριάδην, Ευστράτιον Παναγ. Καραμφύλην, Γεωργ. Ξ. Γκορτζιώτην, Λάμπρον Κ. Ψαλτίδην καί του ἀντιγράφου τῆς ὑπό τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως Σάμου χορηγηθείσης ἀδείας εις τόν Κωνστ. Ι. Καραβατάκην νά μετέρχηται τήν οδοντοίατρικὴν ἐν Σάμῳ.

Τό Ιατροσυνέδριον εις ἐκτέλεσιν τῆς ἄνω διαταγῆς λαμβάνει τήν τιμὴν ν' ἀναφέρῃ τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν τὰ ἐξῆς:

Ἡ ἔννοια τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ Νόμου 617 «περὶ ἀσκήσεως τῶν ιατρικῶν ἐπαγγελμάτων κλπ.» εἶναι ὅτι τὰ ὑπὸ τῶν οδοντοίατρῶν ὑποβαλλόμενα διπλώματα δέον νά ὦσι σχολῆς ἀποτελούσης παράρτημα ιατρικῆς σχολῆς Πανεπιστημίου καί οὐχὶ πιστοποιητικά ἀσκήσεως ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις τῶν οδοντοίατρῶν ἅτινα οἱ οδοντοίατροὶ Μιχ. Δέρβης καί Δημ. Καρακατσάνης ἐχορήγουν ὑπὸ τύπου διπλώματος εις τούς ἀσκηθέντας παρ' αὐτοῖς τήν οδοντοίατρικὴν καί δι' ὧν οἱ ἐφοδιαζόμενοι ἐξήσκουν παρανόμως τήν οδοντοίατρικὴν ἄνευ ἀδείας καθ' ὅσον αἱ ἀρχαὶ τῶν μερῶν εις ἃ οὔτοι μετέβαινον ὡς ἐκ τῆς ἐπιθέσεως ἐπὶ τῶν διπλωμάτων τούτων τῶν σφραγίδων καί ὑπογραφῶν τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν κατὰ τήν ἐπικύρωσιν τῆς ὑπογραφῆς τοῦ χορηγοῦντος ταῦτα ἐξελάμβανον τὰς σχολὰς αὐτῶν ὡς ἀναγνωρισμένας.

Διὸ γνωματεύει νά ἀπαγορευθῇ εις τούς Συνόδην Συνόδην, Θεμιστοκλήν Ελευθεριάδην, Ευστράτιον Παν. Καραμφύλην καί Γεώργιος Γκορτζιώτην καί Λάμπρον Ψαλτίδην ἡ ἐξήσκησις τοῦ επαγγέλματος τοῦ οδοντοίατροῦ. Ἐπίσης δέ ν' ἀπαγορευθῇ εις τόν Κωνστ. Καραβατάκην ἡ ἐξάσκησις τοῦ επαγγέλματος τοῦ οδοντοίατροῦ ὅστις ἔλαβεν ἄδειαν ὑπὸ τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως Σάμου δυνάμει διπλώματος τῆς σχολῆς Καρακατσάνη⁸⁰ (Εικόνα 11).

Εικ. 11: Απόσπασμα Πρακτικών Ιατροσυνεδρίου στο οποίο φαίνεται η άρνησή του να αναγνωρίσει ως πτυχία τα πιστοποιητικά τα οποία χορηγούσαν οι Δέρβης και Καρακατσάνης με τη μορφή διπλωμάτων. Συνεδρίαση 1^{ης} Ιουλίου 1915 3. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 16 Αυγούστου 1914 έως 17 Οκτωβρίου 1915, σελ. 261 262.

ΤΟ ΙΑΤΡΟΣΥΝΕΔΡΙΟ ΚΑΙ Η ΑΣΚΗΣΗ ΤΟΥ ΟΔΟΝΤΙΑΤΡΙΚΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ ΣΤΙΣ ΝΕΕΣ ΧΩΡΕΣ

Το Ιατροσυνέδριο δεν επεκτείνει τη δικαιοδοσία του μόνο στην επικράτεια της προσωρινής κυβέρνησης Σάμου, αλλά όπως ήταν αυτονόητο και στις λεγόμενες Νέες Χώρες, οι οποίες προσαρτήθηκαν στο ελληνικό κράτος μετά τους νικηφόρους Βαλκανικούς πολέμους. Η κυβέρνηση με τον Ν. 617/ 23.01.1915 *Περί άσκησης των ιατρικών επαγγελματιών εν ταῖς νέαις Ἑλληνικαῖς χώραις*, επιτρέπει την άσκηση του επαγγέλματος του ιατρού, οδοντιάτρου, κτηνιάτρου και μαίας σύμφωνα με τη νομοθεσία του Ελληνικού Κράτους.

Το Ιατροσυνέδριο επιφορτίστηκε με τον τυπικό έλεγχο των απαιτούμενων εγγράφων των ήδη ασκούντων την οδοντιατρική στις νεοαπελευθερωθείσες ελληνικές περιοχές. Συνήθως απαιτούνταν το πτυχίο της οδοντιατρικής σχολής ή η πρακτική άδεια της Αυτοκρατορικής Ιατρικής Σχολής Κωνσταντινουπόλεως και ένα πιστοποιητικό του οικείου δήμου με το οποίο βεβαιωνόταν για τον συγκεκριμένο οδοντίατρο το έτος έναρξης άσκησης του οδοντιατρικού επαγγέλματος εντός των διοικητικών ορίων του δήμου. Από τα διαθέσιμα στοιχεία διαπιστώνεται η χορήγηση 29 αδειών εξακολουθήσεως ασκήσεως του οδοντιατρικού επαγγέλματος. Πρόκειται για 25 οδοντιάτρους, οι οποίοι διέθεταν πρακτική άδεια της Αυτοκρατορικής Ιατρικής Σχολής Κωνσταντινουπόλεως και 4 πτυχιούχους της *École Dentaire de Paris*. Εξ αυτών οι 22 δραστηριοποιούνταν στο δήμο Θεσσαλονίκης, 4 στο δήμο Καβάλας και 4 στη νήσο της Χίου. Ειδικά στο δήμο Θεσσαλονίκης πρέπει να δραστηριοποιούνταν τουλάχιστον 5 οδοντίατροι εβραϊκής καταγωγής και 6 μουσουλμάνοι οδοντίατροι.

ΙΑΤΡΟΣΥΝΕΔΡΙΟ ΚΑΙ ΟΔΟΝΤΟΙΑΤΡΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Όπως ήταν αναμενόμενο το Ιατροσυνέδριο από την έναρξη της λειτουργίας του επηρεάζει και εν πολλοίς καθορίζει το καθεστώς άσκησης του οδοντιατρικού επαγγέλματος. Ειδικά μέσω της χορήγησης της άδειας άσκησης οδοντιάτρου προσπαθεί να επιβάλλει την κατοχή απολυτηρίου Γυμνασίου ως ελάχιστο τυπικό προσόν του υποψηφίου οδοντιάτρου. Ταυτόχρονα, ασκεί πιέσεις στην πολιτική ηγεσία ώστε η οδοντιατρική να εξασκεύεται αποκλειστικά από ιατρούς.

Το 1916, ενόψει του υποβληθέντος σχεδίου Νόμου *Περί της λειτουργίας του οδοντιατρικού σχολείου του Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου*, το Ιατροσυνέδριο για ακόμα μια φορά γνωμοδοτεί για τα προσόντα τα οποία πρέπει να διαθέτει ο υποψήφιος φοιτητής του Οδοντιατρικού Σχολείου. Αιτία της εμπλοκής του Ιατροσυνεδρίου ήταν η προσπάθεια της κυβέρνησης να επιτρέψει την εγγραφή στο Οδοντοιατρικό Σχολείο σε όσους ήταν κάτοχοι απολυτηρίου Γυμνασίου ή του Βαρβάκειου Λυκείου ή πτυχίου Διδασκαλείου Θηλέων.

Όπως ήταν αναμενόμενο, το ιατρικό κατεστημένο της εποχής, το οποίο εκφραζόταν κυρίως μέσω των καθηγητών της Ιατρικής Σχολής, αλλά και της Ιατρικής Εταιρείας Αθηνών ποτέ δεν αποδέχθηκε την ίδρυση Οδοντοιατρικού Σχολείου. Είναι χαρακτηριστική η εισηγητική έκθεση για το υπ. αριθ. 105 Βασιλικό Διάταγμα του 1909⁸¹, όπως επίσης τα πρακτικά της συνέλευσης των καθηγητών της Ιατρικής Σχολής⁸², τα πρακτικά της Συγκλήτου⁸³, αλλά και το Υπόμνημα της Ιατρικής Εταιρείας Αθηνών⁸⁴ σχετικά με την ίδρυση του Σχολείου το 1911, όπου θεωρούσαν ως αυτονόητη την άσκηση της οδοντιατρικής από ιατρούς.

Με βάση τα μέτρα και τα σταθμά της εποχής η εν λόγω άποψη δεν πρέπει να θεωρείται ως ακραία, αλλά ως επικρατούσα στην πλειοψηφία των ευρωπαϊκών χωρών. Εξαιρέση αποτελούσε κυρίως η Γαλλία. Το 1911 κατά τη συζήτηση του νομοσχεδίου περί της ιδρύσεως του Οδοντοιατρικού Σχολείου ο τότε *Υπουργός επί της Δημοσίας Ἐκπαίδευσως* Απ. Αλεξανδρής μπορεί να αντιτάχθηκε σθεναρά κατά της γνωμοδότησης της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, η οποία επιθυμούσε το δίπλωμα οδοντιάτρου να λαμβάνεται μόνο από ιατρούς και να επέβαλε τη δημιουργία του⁸⁵, ωστόσο ποτέ ο ιατρικός κόσμος δεν αποδέχθηκε την ήττα του.

Πέντε χρόνια αργότερα το Ιατροσυνέδριο στη συνεδρίαση της 29^{ης} Μαρτίου 1916, κατά την οποία προήδρευσε ο καθηγητής της Ιατρικής Μ. Σάββας και συμμετείχαν οι καθηγητές της Ιατρικής Χ. Μαλανδρινός, Αυγ. Αιγιαλείδης, Σ. Λιβιεράτος, Κ. Λούρος, Ι. Γεωργιάδης, Αλ. Βουργάζος, Θ. Σταθακόπουλος και το έκτακτο μέλος, επίσης, καθηγητής της Ιατρικής Λ. Κόκκορης, προσπάθησαν και πέτυχαν να καταστήσουν την εισαγωγή στο Οδοντοιατρικό Σχολείο αποκλειστικό προνόμιο των ιατρών. Τα πρακτικά της συγκεκριμένης συνεδρίας έχουν εξαιρετικό ιστορικό ενδιαφέρον για έναν πρόσθετο λόγο: διότι αναφέρεται ρητά ότι το Ιατροσυνέδριο είναι ο θεσμός ο οποίος *εισηγήθη την ίδρυσην οδοντοιατρικοῦ Σχολεί-*

ου εν τῷ Πανεπιστημίῳ, χωρίς βέβαια να θεωρείται ότι ήταν και ο μοναδικός φορέας πίεσης προς τη δημιουργία του. Όμως, αν λάβουμε υπόψη τη θέση του Αρ. Κούζη, ότι στο Ιατροσυνέδριο οφείλεται μεταξύ άλλων: ἡ ἰδρυσὶς προπαρασκευαστικοῦ σχολείου χειρουργικῆς, μαιευτικῆς καὶ φαρμακοποιίας, ἀλλὰ καὶ ἡ πρόνοια τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἰατρικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου, τὴν ὁποῖαν μάλιστα ἐζήτησαν κατόπιν νὰ συστήσωσιν ὅπως ἰδιαιτέραν, τῆς Φαρμακευτικῆς σχολῆς καὶ τῆς Ἰατρικῆς Εταιρείας Ἀθηνῶν²⁶, τότε εἴμαστε σε θέση νὰ αντιληφθούμε το βαρυσήμαντο ρόλο τον οποίον πέραν πάσης αμφιβολίας διαδραμάτισε το Ιατροσυνέδριο και για την ίδρυση του Οδοντοιατρικού Σχολείου.

Μπορεί τα μέλη του Ιατροσυνεδρίου να επιθυμούσαν τη δημιουργία ενός οδοντιατρικού εκπαιδευτικού ιδρύματος αποκλειστικά για ιατρούς όπου θα εξειδικεύονταν στην οδοντιατρική, ωστόσο με την εισήγησή τους η αρχή έγινε. Πλέον το αίτημα για τη δημιουργία Οδοντιατρικής Σχολής διατυπώθηκε από τον κορυφαίο υγειονομικό θεσμό του ελληνικού κράτους και ήταν θέμα χρόνου ποια κυβέρνηση θα προέβαινε στην υλοποίηση. Ταυτόχρονα κατέβαλε αγώνα προκειμένου να εξυψωθεί το οδοντιατρικό επάγγελμα, έστω και μέσω της ιατρικοποίησής του: [Θέμα:] Γνωμάτευσις περί μεταρρυθμίσεως τοῦ ὑπό τοῦ Ὑπουργείου Ἐκκλησιῶν καὶ Δημοσ. Ἐκπαιδεύσεως ὑποβληθέντος εἰς τὴν Βουλὴν Σχεδίου Νόμου «περὶ ὀδοντοιατρικοῦ Σχολείου».

«Ἐν τῷ ὑποβληθέντι εἰς τὴν Βουλὴν Σχεδίῳ Νόμου, «περὶ συμπληρώσεως, τροποποιήσεως καὶ κωδικοποιήσεως τῆς νομοθεσίας τῶν Πανεπιστημίων», ἐν ἄρθρῳ 12 ἔδαφ. 2 ἀναγράφεται «ἐν τῷ ὀδοντοιατρικῷ Σχολείῳ ἐγγράφονται οἱ φέροντες ἀπολυτήριον Γυμνασίου ἢ τοῦ Βαρβακείου Λυκείου ἢ πτυχίον Διδασκαλείου Θηλέων». Ἐν δὲ τῇ αἰτιολογικῇ ἐκθέσει σελ. 5 λέγεται «Πρὸς τούτοις καθορίζομεν ἐπὶ τὰ κρεῖττον τὰ τοῦ ὀδοντοιατρικοῦ Σχολείου καὶ διανοίγομεν νέαν ὁδὸν δράσεως εἰς τὰς γυναῖκας ἐπιτρέποντες τὴν ἐγγραφήν τῶν πτυχιούχων τῶν Διδασκαλείων τῶν θηλέων εἰς τὸ ὀδοντοιατρικὸν Σχολεῖον». Τὸ Ἰατροσυνέδριον ἀνεκάθεν φρονεῖ, ὅτι οἱ ὀδοντοῖατροὶ πρέπει νὰ εἶναι ἰατροί, τούτέστιν ἐπιστήμονες τυχόντες ἀρτίως πρότερον ἐγκυκλοπαιδικῆς μορφώσεως, κάτοχοι τῶν ἀπαραιτήτων εἰς τὸ ἔργον τοῦ ὀδοντοῖατροῦ ἀνατομικῶν, φυσιολογικῶν καὶ ἄλλων ἰατρικῶν γνώσεων, ἀντιστησίας κλπ.

Ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὀρμώμενον τὸ Ἰατροσυνέδριον ἠγωνίσθη ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν, ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν μεταρρυθμίσην τῶν ἀφορῶντων εἰς τὴν ὀδοντοιατρικὴν ἐν Ἑλλάδι. Καὶ ἐπέτυχε τὸ κατ' ἀρχὰς νὰ θεσπισθῇ ὡς προσόν τοῦ ὑποψηφίου δι' ἐξετάσεις ὀδοντοῖατροῦ νὰ ἔχῃ ἀπολυτήριον Γυμνασίου, νὰ τύχῃ δηλαδὴ ἐγκυκλοπαιδικῆς παιδείσεως, εἶτα δὲ ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχε οἱ δι' ἐξετάσεις ὀδοντοῖατροῦ ὑποψήφιοι νὰ φοιτήσωσι πρότερον, διακούσωσι μαθήματα καὶ ἀσκηθῶσι, κατὰ τὰ νόμιμα, ἐπὶ δύο συνεχῆ ἔτη ἐν τῇ Ἰατρικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ εἰσηγήθη ταυτοχρόνως τὴν ἰδρυσὶν ὀδοντοιατρικοῦ Σχολείου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἐν ᾧ νὰ διδάσκωνται εἰδικῶς καὶ ἀσκῶνται πρακτικῶς οἱ μέλλοντες ὀδοντοῖατροί. Διότι τὸ Ἰατροσυνέδριον φρονεῖ, ὅτι οἱ μέλλοντες ὀδοντοῖατροὶ πρέπει νὰ σπουδάζωσιν ἐν ἐπι-

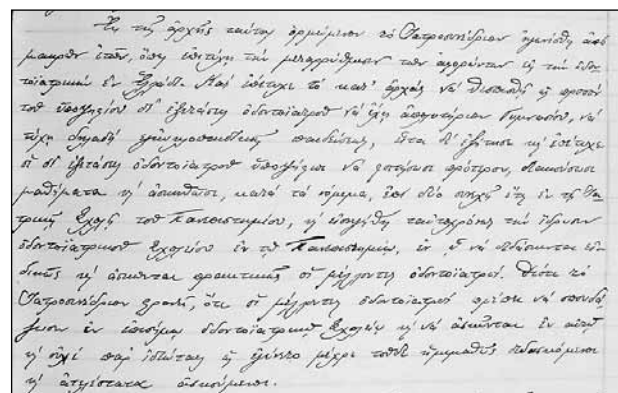
σῆμῳ ὀδοντοῖατρικῷ Σχολείῳ καὶ νὰ ἀσκῶνται ἐν αὐτῷ καὶ οὐχὶ παρ' ἰδιώταις ὡς ἐγένετο μέχρι τοῦδε ἡμιμαθῶς διδασκόμενοι καὶ ἀτελέστατα ἀσκούμενοι.

Ἐν τούτοις καὶ τὰ προσόντα ταῦτα ἐθεώρησε σήμερον ἀνεπαρκῆ τὸ Ἰατροσυνέδριον. Καὶ τοῦτο διότι ἡ ὀδοντοιατρικὴ δὲν εἶναι μηχανικὴ μόνον ἐργασία, σκοποῦσα τὴν διόρθωσιν τῶν πασχόντων ὀδόντων καὶ τὴν κατασκευὴν νέων, ἀλλ' ἐρευνᾷ καὶ τὴν θεραπείαν τῶν νοσημάτων τοῦ στόματος καὶ τῶν ὀδόντων, ἐκ τῶν γνώσεων δὲ καὶ τῆς ἐπιμελείας τοῦ ὀδοντοῖατροῦ ἐξαρτᾶται πολλᾶκις ἡ υγιεία τοῦ ἀρρώστου, ἂν μὴ καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ. Τούτου ἕνεκα πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἀπαιτοῦσι σήμερον παρὰ τῶν ὑποψηφίων ὀδοντοῖατρῶν πλείονα ἐπιστημονικὰ ἐφόδια. Ἐν Ἰταλίᾳ π.χ. ἐν Αὐστρίᾳ, ἐν Ρουμανίᾳ καὶ ἐν ἄλλαις χώραις ἡ ἐξάσκησις τῆς ὀδοντοιατρικῆς ἐπιτρέπεται μόνον εἰς τοὺς ἰατροὺς ἀπαγορευομένης εἰς τοὺς μὴ τυχόντας ἰατρικοῦ διπλώματος, ἔστω καὶ ἂν οὗτοι ἐν τῷ κλάδῳ τούτῳ εἰδικῶς ἐποίησαντο σπουδᾶς.

Τὸ μέτρον τοῦτο ἀναγκαίως δεόν νὰ εἰσαχθῇ λοιπόν καὶ παρ' ἡμῖν. Καὶ ἐνῶ τοιαῦτα κρατοῦσι σκέψεις παρὰ τῷ Ἰατροσυνεδρίῳ περὶ τῆς μορφώσεως καὶ τῶν προσόντων, ἅτινα δεόν νὰ ἔχῃ ὁ ὀδοντοῖατρός, παρετηρήσαμεν ὅτι διὰ τοῦ προμνημονευθέντος καὶ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ὑποβληθέντος εἰς τὴν ψήφον τῆς Βουλῆς Σχεδίου Νόμου ἐπιτρέπεται «ἡ ἐγγραφή εἰς τὸ ὀδοντοιατρικὸν Σχολεῖον τῶν πτυχιούχων τῶν Διδασκαλείων τῶν Θηλέων».

Τὸ Ἰατροσυνέδριον θεωρεῖ ἀπαραίτητον νὰ ἀνακοινωθῶσι τὰ ἀνωτέρω τῷ Ὑπουργεῖῳ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως καὶ παρακληθῇ νὰ μεταρρυθμίση ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν ὁ,τι σχετικόν πρὸς τὴν σπουδὴν καὶ ἄσκησιν τῆς ὀδοντοιατρικῆς ἐν Ἑλλάδι, συμφώνως δηλαδὴ πρὸς ὁ,τι σήμερον ἰσχύει ἐν πάσας ταῖς πεπολιτισμέναις χώραις²⁷ (Εἰκόνα 12).

Τέλος ἀπὸ τα πρακτικὰ του Ιατροσυνεδρίου πιστοποιεῖται ἡ ἐναρξη λειτουργίας του Οδοντοιατρικοῦ Σχολείου ἀπὸ το ἀκαδημαϊκὸ ἔτος 1916 - 1917. Το Ιατροσυνέδριο παύει νὰ δέχεται αιτήσεις και νὰ διενεργεῖ ἐξετάσεις για

Εικ. 12: Απόσπασμα Πρακτικῶν ὅπου το Ιατροσυνέδριο ἀναφέρει τις προσπάθειες που κατέβαλε για την αναβάθμιση της Οδοντιατρικῆς και την εἰσηγήση δημιουργίας Οδοντιατρικοῦ Σχολείου στο Εθνικὸ Πανεπιστήμιο. Συνεδρίαση τῆς 29^{ης} Μαρτίου 1916. Πρακτικὰ Ιατροσυνεδρίου: Ἀπὸ 21 Οκτωβρίου 1915 ἕως 16 Φεβρουαρίου 1917, σελ. 162-164.

την απόκτηση άδειας εξασκήσεως του οδοντιατρικού επαγγέλματος. Πρόκειται μια αρμοδιότητα η οποία παραχωρείται στο Οδοντοιατρικό Σχολείο και τον διευθυντή του Έκτακτο Καθηγητή Οδοντοιατρικής και Στοματολογίας Λ. Κόκκορη.

[Θέμα:] *Ανακοινούται ότι ήρξατο η ισχύς του από 20 Σεπτεμβρίου 1916 Β.Δ. περί λειτουργίας του Οδοντοιατρικού Σχολείου του Έθνικού Πανεπιστημίου και ότι έφεξης το Ιατροσυνέδριον δέν θά δέχεται αιτήσεις οδοντοιατρών πρόσ εξέτασιν.*

Εισηγούμενου του κ. Α. Κόκκορη τό Ιατροσυνέδριον λαμβάνει γνώσιν του από 20 Σεπτεμβρίου 1916 Β.Δ. «περί της λειτουργίας του Οδοντοιατρικού Σχολείου του Έθνικού Πανεπιστημίου».

Κατά τό άρθρον 15 του Διατάγματος τούτου ή ισχύς αυτού άρχεται από της δημοσιεύσεως αυτού εν τή Έφημερίδι της Κυβερνήσεως. Κατ' ακολουθίαν τό Ιατροσυνέδιον φρονεί, ότι έφεξης δέν δικαιούται νά δέχεται εις εξέτασεις οδοντοιατρούς εκτός εκείνων, ούς έσχάτως έχει άπορρίψει, μετά τήν συμπλήρωσιν του χρόνου της άπορρίψεως και της Αγγελικής Περράκη, ήν έδέχθη το Ιατροσυνέδριον κατά τήν συνεδρίασιν της 14 Ιουνίου 1916 νά εξετασθή κατά Σεπτέμβριον. Μετά τούτο άποσύρεται της συνεδριάσεως ό κ. Α. Κόκκορης⁸⁸.

Βέβαια, όπως έχουμε ήδη αναφέρει το Ιατροσυνέδριο και μετέπειτα το Ανώτατο Υγειονομικό Συμβούλιο δεν έπαψαν να μεριμνούν για την προάσπιση του οδοντιατρικού λειτουργήματος.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η αποτίμηση της δράσης του Ιατροσυνεδρίου στο Οδοντιατρικό Επάγγελμα, την Οδοντιατρική Εκπαίδευση και εν γένει στην Ελληνική Οδοντιατρική δεν μπορεί παρά να αξιολογηθεί θετικά. Μέσα από την πορεία του είμαστε σε θέση να σκιαγραφήσουμε τα πρώτα βήματα της Οδοντιατρικής στον Ελλαδικό χώρο και να καταλήξουμε σε ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα.

Καταρχάς, μέχρι και τη λειτουργία του Οδοντοιατρικού Σχολείου, το Ιατροσυνέδριο είναι ο φορέας ο οποίος γνωμοδοτεί και σε μεγάλο βαθμό καθορίζει την πορεία της Οδοντιατρικής στην Ελλάδα, τουλάχιστον το νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας της. Ωστόσο, αυτή η δράση του γίνεται ερήμην των ασκούντων την Οδοντιατρική, αφού μέχρι το 1915 δεν είχε στη σύνθεσή του ως μέλος οδοντίατρο. Πολύ περισσότερο οι σχέσεις του Ιατροσυνεδρίου με την Πανελλήνια Οδοντιατρική Εταιρεία πιθανότατα δεν ήταν αρμονικές. Αντί να υπάρχει συνεργασία και ανταλλαγή απόψεων, η επικοινωνία είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Το Ιατροσυνέδριο, όποτε απαιτήθηκε, συνέδραμε τη Δικαιοσύνη και συνέβαλε στην προστασία της Δημόσιας Υγείας σε σχέση με την κυκλοφορία στην Ελλάδα οδοντιατρικών φαρμακευτικών προϊόντων. Ωστόσο, η κύρια δράση του εντοπίζεται στη διενέργεια εξετάσεων για την απόκτηση άδειας ασκήσεως του οδοντιατρικού επαγγέλματος. Αναντίρρητα το Ιατροσυνέδριο, έστω και μέσω της προσπάθειας επαγωγής της Οδοντιατρικής σε ειδικότητα της Ιατρικής πίεσε στην αναβάθμιση του μορφωτικού επιπέ-

δου των υποψηφίων οδοντιάτρων. Αρχικά κατάφερε να επιβάλει ως απαραίτητο προσόν την κατοχή απολυτηρίου Γυμνασίου και όταν πλέον ωρίμασαν οι συνθήκες πέτυχε οι υποψήφιοι να διαθέτουν στοιχειώδεις ιατρικές γνώσεις αλλά και πρακτική εξάσκηση. Κατόρθωσε, δηλαδή, οι υποψήφιοι να έχουν φοιτήσει τουλάχιστον επί δύο έτη στην Ιατρική Σχολή Αθηνών και ταυτοχρόνως να έχουν ασκηθεί στην οδοντιατρική για δύο έτη υπό την επίβλεψη αναγνωρισμένου οδοντιάτρου. Κυρίως, όμως, το Ιατροσυνέδριο *εισηγήθη τήν ίδρυσιν οδοντοιατρικού Σχολείου εν τώ Πανεπιστημίω*. Και αυτή είναι η μεγαλύτερη προσφορά του.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Οι συγγραφείς αισθάνονται την ανάγκη να ευχαριστήσουν για την εξαιρετικά πολύτιμη βοήθεια:

- A) Το Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης και ιδιαίτερα τον Υπεύθυνο των Ιστορικών Αρχείων Δρ. Δημήτρη Μπαχάρα.
- B) Το Ιστορικό Αρχείο του Πανεπιστημίου Αθηνών και ιδιαίτερα την Υπεύθυνη Επιστημονικού Έργου Δρ. Χάιδω Μπάρκουλα.
- Γ) Την Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων.
- Δ) Την Κεντρική Υπηρεσία των Γενικών Αρχείων του Κράτους.
- E) Το Τμήμα Ιστορικών Αρχείων του Μουσείου Μπενάκη.
- ΣΤ) Την Οδοντιατρική Σχολή Αθηνών και ιδιαίτερα τις κ. Παρ. Κατσούλη-Σακέλλιου και κ. Βασ. Φραγκάκη.
- Z) Τον Οδοντίατρο Δρ. Δημήτριο Τρ. Φούντη για τις χρήσιμες πληροφορίες και την παραχώρηση ψηφιοποιημένου αντιγράφου της άδειας άσκησης οδοντιατρικού επαγγέλματος του Ιατροσυνεδρίου του παππού του Δημήτριου Αν. Φούντη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ / REFERENCES

1. *Ανώνυμος*: Περί της καταστάσεως του Ιατρικού Διοργανισμού της Ελλάδος από της άφιξεως της Α.Μ. του Βασιλέως Όθωνος μέχρι της αναβάσεως του εις τόν θρόνον. Σωτήρ, 81/8-3-1836, σελ. 324.
2. *Πεντόγαλος Γ*: Σχολεία Ιατρικής Παιδείας, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιστημονική Επιτηρίδα του τμήματος Ιατρικής Σχολής Επιστημών Υγείας. Παράρτημα Αριθ. 128. 1991: 15 - 16.
3. ό.π. υποσ. 1
4. Φ.Ε.Κ. Α 14/1833
5. Συνεδρίαση της 3ης Απριλίου 1915. Βιβλίο Πρακτικών Ιατροσυνεδρίου από 16 Αυγούστου 1914 έως 17 Οκτωβρίου 1915. Σελ. 102.
6. *Μήτσης Φ*: Αναδρομές και Μνήμες: Από το Οδοιπορικό της Ελληνικής Οδοντιατρικής. Αθήνα: Omni Press. 1993: 54.
7. *Bowman St*: The jews in Greece. Στο Clogg R. (εκδ.) Minorities in Greece: Aspects of a Plural Society. C. London: Hurst & Co. Publishers. 2002: 67.

8. *Ανώnymος*: Περί της καταστάσεως του Ιατρικού Διοργανισμού της Ελλάδος από της άφιξεως της Α.Μ. του Βασιλέως Όθωνος μέχρι της αναβάσεως του εις τόν θρόνον. Σωτήρ, 81/8-3-1836, σελ. 325.
9. Συνεδρίαση της 7ης Μαρτίου 1905. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 έως 16 Μαΐου 1906, σελ. 89.
10. *Δαρδαβέσης Θ*: Η ιστορική πορεία του Υπουργείου Υγείας στην Ελλάδα (1833-1981). Ιατρικό Βήμα. 2008;(4): 52.
11. Συνεδρίαση της 23ης Νοεμβρίου 1923. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου - Ανωτάτου Υγειονομικού Συμβουλίου: Από 21 Μαρτίου 1923 έως 3 Μαρτίου 1924, σελ. 264 - 265.
12. *Κουζης Α*: Αί μετά τήν ίδρυσιν του Βασιλείου της Ελλάδος πρώται αρχαί υγειονομικής πολιτικής καί οργανώσεως της δημοσίας υγείας επί τη βάσει των άνεκδότων χειρογράφων πρακτικών του Ιατροσυνεδρίου. Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών. τομ. 21. 1947: 61 - 91.
13. Συνεδρίαση της 29ης Μαρτίου 1916. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 21 Οκτωβρίου 1915 έως 16 Φεβρουαρίου 1917, σελ. 161 - 162.
14. Συνεδρίαση της 17ης Οκτωβρίου 1905. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 έως 16 Μαΐου 1906, σελ. 168.
15. ό.π. υποσ. 18.
16. Συνεδρίαση 25ης Αυγούστου 1905 Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 έως 16 Μαΐου 1906, σελ. 147
17. ό.π. υποσ. 20.
18. Συνεδρίαση της 31ης Ιανουαρίου 1906. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 έως 16 Μαΐου 1906, σελ. 253.
19. Συνεδρίαση της 20ης Μαΐου 1905. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 έως 16 Μαΐου 1906, σελ. 117.
20. Συνεδρίαση της 12ης Ιανουαρίου 1905. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 έως 16 Μαΐου 1906, σελ. 55.
21. Συνεδρίαση της 9ης Απριλίου 1901. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 14 Δεκεμβρίου 1900 έως 28 Οκτωβρίου 1902, σελ. 85.
22. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 14 Δεκεμβρίου 1900 έως 28 Οκτωβρίου 1902, σελ. 49.
23. Συνεδρίαση της 13ης Μαΐου 1915. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου, 16 Αυγούστου 1914 - 17 Οκτωβρίου 1915, σελ. 188 189.
24. Συνεδρίαση της 5ης Οκτωβρίου 1923. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου - Ανωτάτου Υγειονομικού Συμβουλίου: Από 21 Μαρτίου 1923 έως 3 Μαρτίου 1924, σελ. 191 - 192.
25. Συνεδρίαση της 16ης Οκτωβρίου 1923. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου - Ανωτάτου Υγειονομικού Συμβουλίου: Από 21 Μαρτίου 1923 έως 3 Μαρτίου 1924, σελ. 208.
26. Συνεδρίαση της 18ης Φεβρουαρίου 1923. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου - Ανωτάτου Υγειονομικού Συμβουλίου: Από 21 Μαρτίου 1923 έως 3 Μαρτίου 1924, σελ. 372.
27. Συνεδρίαση της 23ης Δεκεμβρίου 1915. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 21 Οκτωβρίου 1915 έως 16 Φεβρουαρίου 1917, σελ. 72.
28. Συνεδρίαση της 13ης Ιουνίου 1923. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου - Ανωτάτου Υγειονομικού Συμβουλίου: Από 21 Μαρτίου 1923 έως 3 Μαρτίου 1924, σελ. 103 - 104.
29. Συνεδρίαση της 16ης Φεβρουαρίου 1916. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 21 Οκτωβρίου 1915 έως 16 Φεβρουαρίου 1917, σελ. 125.
30. Συνεδρίαση της 2ας Νοεμβρίου 1923. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου - Ανωτάτου Υγειονομικού Συμβουλίου: Από 21 Μαρτίου 1923 έως 3 Μαρτίου 1924, σελ. 234.
31. Συνεδρίαση της 16ης Οκτωβρίου 1923. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου - Ανωτάτου Υγειονομικού Συμβουλίου: Από 21 Μαρτίου 1923 έως 3 Μαρτίου 1924, σελ. 208.
32. Συνεδρίαση της 13ης Ιουνίου 1923. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου - Ανωτάτου Υγειονομικού Συμβουλίου: Από 21 Μαρτίου 1923 έως 3 Μαρτίου 1924, σελ. 103 - 104.
33. Συνεδρίαση της 14ης Δεκεμβρίου 1923. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου - Ανωτάτου Υγειονομικού Συμβουλίου: Από 21 Μαρτίου 1923 έως 3 Μαρτίου 1924, σελ. 293.
34. Συνεδρίαση της 6ης Αυγούστου 1901. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 14 Δεκεμβρίου 1900 έως 28 Οκτωβρίου 1902, σελ. 173.
35. Συνεδρίαση της 18ης Ιανουαρίου 1901. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 14 Δεκεμβρίου 1900 έως 28 Οκτωβρίου 1902, σελ. 29.
36. Συνεδρίαση της 26ης Φεβρουαρίου 1901. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 14 Δεκεμβρίου 1900 έως 28 Οκτωβρίου 1902, σελ. 57.
37. Συνεδρίαση της 30ης Σεπτεμβρίου 1901. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 14 Δεκεμβρίου 1900 έως 28 Οκτωβρίου 1902, σελ. 472.
38. Συνεδρίαση της 15ης Νοεμβρίου 1904. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 έως 16 Μαΐου 1906, σελ. 15.
39. Συνεδρίαση της 3ης Δεκεμβρίου 1901. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 14 Δεκεμβρίου 1900 έως 28 Οκτωβρίου 1902, σελ. 275.
40. Φ.Ε.Κ. Α 8 - 09.03.1835.
41. *Lennmalm H*: World's History and Review of Dentistry: From the most reliable and authentic resources available. A compendium of facts and historical data regarding the dental profession. Chicago. W.B. Conkey Company. 1894: 298 - 299.
42. Φ.Ε.Κ. Α 121 - 14.10.1896.
43. *Δημητιάδης Αμ*: Ιστορία της Ελληνικής Οδοντιατρικής: Επάγγελμα - Επιστήμη 1834 - 1989. Ε.Ο.Ο. Αθήνα 1989: 226.
44. *Μήτσης Φ*: Αναδρομές και Μνήμες: Από το Οδοιπορικό της Ελληνικής Οδοντιατρικής. Αθήνα. Omni Press. 1993: 318.
45. Συνεδρίαση της 14ης Δεκεμβρίου 1900. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 14 Δεκεμβρίου 1900 έως 28 Οκτωβρίου 1902, σελ. 29.
46. Συνεδρίαση της 26ης Φεβρουαρίου 1901. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 14 Δεκεμβρίου 1900 έως 28 Οκτωβρίου 1902, σελ. 62.
47. Συνεδρίαση της 5ης Μαρτίου 1901. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 14 Δεκεμβρίου 1900 έως 28 Οκτωβρίου 1902, σελ. 66.
48. Συνεδρίαση της 15ης Νοεμβρίου 1904. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906, σελ. 15, 17.
49. Συνεδρίαση της 15ης Δεκεμβρίου 1904. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906, σελ. 40.
50. Συνεδρίαση της 24ης Ιανουαρίου 1904. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906, σελ. 57.
51. Συνεδρίαση της 29ης Νοεμβρίου 1904. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906, σελ. 29.
52. Συνεδρίαση της 15ης Δεκεμβρίου 1904. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906, σελ. 38.
53. Συνεδρίαση της 22ας Νοεμβρίου 1904. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906, σελ. 23.
54. Συνεδρίαση της 29ης Νοεμβρίου 1904. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906, σελ. 29.
55. Συνεδρίαση της 15ης Δεκεμβρίου 1904. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906, σελ. 39.
56. Συνεδρίαση της 15ης Δεκεμβρίου 1904. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906, σελ. 38.
57. Συνεδρίαση της 15ης Δεκεμβρίου 1904. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906, σελ. 40.
58. Συνεδρίαση της 31ης Ιανουαρίου 1905. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906, σελ. 69.
59. Συνεδρίαση της 15ης Δεκεμβρίου 1904. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906, σελ. 68.

60. Συνεδρίαση της 15ης Δεκεμβρίου 1904. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906, σελ. 64.
61. Συνεδρίαση της 4ης Απριλίου 1905. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906, σελ. 95.
62. *Δημητριάδης Αμ*: Ιστορία της Ελληνικής Οδοντιατρικής; Επάγγελμα - Επιστήμη 1834 - 1989. Ε.Ο.Ο. Αθήνα 1989: 150.
63. Συνεδρίαση της 17ης Οκτωβρίου 1905. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906, σελ. 178 - 179.
64. Συνεδρίαση της 21ης Νοεμβρίου 1905. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906, σελ. 215.
65. Συνεδρίαση της 6ης Ιουνίου 1923. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου - Ανωτάτου Υγειονομικού Συμβουλίου: Από 21 Μαρτίου 1923 έως 3 Μαρτίου 1924, σελ. 91.
66. Συνεδρίαση της 13ης Ιουνίου 1923. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου - Ανωτάτου Υγειονομικού Συμβουλίου: Από 21 Μαρτίου 1923 έως 3 Μαρτίου 1924, σελ. 94.
67. Συνεδρίαση της 31ης Οκτωβρίου 1905. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906, σελ. 95.
68. Συνεδρίαση της 23ης Οκτωβρίου 1906. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906, σελ. 247 248.
69. Φ.Ε.Κ. Α 105 - 12.05.1909.
70. Συνεδρία 22ας Μαρτίου 1916. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 21 Οκτωβρίου 1915 έως 16 Φεβρουαρίου 1917, σελ. 158.
71. Συνεδρία 2ας Δεκεμβρίου 1915. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 21 Οκτωβρίου 1915 έως 16 Φεβρουαρίου 1917, σελ. 55.
72. Συνεδρίαση της 31ης Μαΐου 1916. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 21 Οκτωβρίου 1915 έως 16 Φεβρουαρίου 1917, σελ. 212 - 213.
73. *Δημητριάδης Αμ*: Ιστορία της Ελληνικής Οδοντιατρικής; Επάγγελμα Επιστήμη 1834 - 1989. Αθήνα: Ε.Ο.Ο. 1989: 228.
74. *Μήτσης Φ*: Αναδρομές και Μνήμες: Από το Οδοιπορικό της Ελληνικής Οδοντιατρικής. Αθήνα: Omni Press. 1993: 323.
75. *Δημητριάδης Αμ*: Ιστορία της Ελληνικής Οδοντιατρικής; Επάγγελμα Επιστήμη 1834 1989. Αθήνα: Ε.Ο.Ο. 1989: 226.
76. *Μήτσης Φ*: Αναδρομές και Μνήμες: Από το Οδοιπορικό της Ελληνικής Οδοντιατρικής. Αθήνα: Omni Press. 1993: 312, 324.
77. *Παπαντωνίου Ε*: Η εξέλιξις τής 'Ελληνικής 'Οδοντιατρικής εν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν κατά τήν πρώτην πεντηκονταετίαν (1921-1971). Ἐπιστημονική ἐπετηρίς τῆς Ὀδοντιατρικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν. Αθήνα: ΕΚΠΑ. 1972; (1): 7 - 16.
78. Συνεδρίαση της 29ης Μαρτίου 1916. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 21 Οκτωβρίου 1915 έως 16 Φεβρουαρίου 1917, σελ. 163.
79. Συνεδρίαση της 27ης Νοεμβρίου 1904. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 1 Νοεμβρίου 1904 - 16 Μαΐου 1906, σελ. 29.
80. Συνεδρίαση 1ης Ιουλίου 1915 3. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 16 Αυγούστου 1914 έως 17 Οκτωβρίου 1915, σελ. 261 - 262.
81. Φ.Ε.Κ. Α 105 - 12.05.1909.
82. Συνεδρία της Ιατρικής Σχολής της 27ης Απριλίου 1911. Πρακτικά Ιατρικής Σχολής από 17-9-1908 έως 11-4-1915, σελ. 126 - 127.
83. Συνεδρίαση της Συγκλήτου της 11ης Μαΐου 1911. Πρακτικά Συγκλήτου Εθνικού Πανεπιστημίου, Τόμος 29, σελ. 298.
84. Μουσείο Μπενάκη, Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου, Φάκελος 173/50, Ὑπόμνημα εἰς τό σχέδιον νόμου περὶ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου τῆς ἐν Ἀθῆναις Ἰατρικῆς Ἐταιρείας, 25 Απριλίου 1911, σελ. 16.
85. Βουλή των Ελλήνων, Εφημερίς των Συζητήσεων της Βουλής, Συνεδριάσεις 111 της 17ης Ιουνίου 1911, σελ. 3001 .
86. *Κουζης Α*: Αἱ μετὰ τήν ἴδρυσιν τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος πρώται ἀρχαί ὑγειονομικῆς πολιτικῆς καί ὀργανώσεως τῆς δημοσίας ὑγείας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνεκδότων χειρογράφων πρακτικῶν τοῦ Ἰατροσυνεδρίου. Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών. τομ. 21. 1947: 66.
87. Συνεδρίαση της 29ης Μαρτίου 1916. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 21 Οκτωβρίου 1915 έως 16 Φεβρουαρίου 1917, σελ. 162-164.
88. Συνεδρίαση της 6ης Οκτώβριου 1916. Πρακτικά Ιατροσυνεδρίου: Από 21 Οκτωβρίου 1915 έως 16 Φεβρουαρίου 1917, σελ. 277.

Διεύθυνση για επικοινωνία:

Corresponding author:

Δ. Κουτρούμπας

D. Koutroumpas

e-mail: dkoutrou@dent.uoa.gr

Οδοντιατρική Σχολή Ε.Κ.Π.Α. Πρόγραμμα Προπτυχιακών Σπουδών. Το χθες, το σήμερα και το αύριο

Γ.Ι. Βουγιουκλάκης*, Δ. Κουτρούμπας**

Undergraduate Studies Program of the Dental School, NKUA: Past - present- future

G. Vougiouklakis*, D. Koutroumpas**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Οδοντιατρική Σχολή Αθηνών στα 101 χρόνια λειτουργίας της έχει ως πρωταρχική αποστολή τη διδασκαλία, την έρευνα και την περίθαλψη ασθενών. Για να επιτύχει τους στόχους της προσφέρει στους φοιτητές της ένα ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Προπτυχιακών Σπουδών, το οποίο προσπαθεί να καλύψει τις θεμελιώδεις θεωρητικές και τεχνικές γνώσεις προκειμένου ο πτυχιούχος να μπορεί να ανταποκριθεί στο κλινικό του έργο. Δευτερευόντως, το Π.Π.Σ. προσπαθεί να μυήσει τον φοιτητή της Οδοντιατρικής στην ερευνητική μεθοδολογία της Επιστήμης την οποία καλείται να θεραπεύσει, ώστε να καταστεί ικανός να προσεγγίζει κριτικά τις νέες γνώσεις και τεχνολογίες που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής του σταδιοδρομίας. Από το 1912 οπότε και εμφανίζεται το πρώτο Π.Π.Σ. μέχρι και σήμερα προβαίνει συχνά

* Ομότιμος Καθηγητής Ε.Κ.Π.Α., Επιστημονικός Υπεύθυνος Μουσείου Τμήματος Οδοντιατρικής

** Μεταδιδακτορικός Ερευνητής Οδοντιατρικής Σχολής Αθηνών

SUMMARY

In 101 years, Dental School of Athens has as its primary mission teaching, research and patient care. To achieve the goals, it offers to the students a comprehensive Undergraduate Program (U.P.) which meets the fundamental theoretical and technical knowledge so that the graduate can respond in clinical practice. Secondly, the U.P. introduces the student of dentistry in the research methodology of science which is called to serve, to so that he is capable of critically approaching emerging knowledge and advancing technologies in the course of his professional career. Since 1912, when the first U.P appears, until today there have been regularly curricular modifications taking into consideration the international scientific developments and also the requirements of the Greek reality. Obviously the aim is to educate scientists who will contribute significantly to the

* Emeritus Professor NKUA, Curator of Athens Dental School Museum

** Postdoctoral Researcher, Dental School of Athens

σε τροποποιήσεις των προγραμμάτων σπουδών, ώστε αφουγκρασμένη τις διεθνείς επιστημονικές εξελίξεις και τις απαιτήσεις της ελληνικής πραγματικότητας να εκκολάψει επιστήμονες, οι οποίοι θα συμβάλλουν ουσιαστικά στη συνεχή αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών στοματικής υγείας στην Ελλάδα.

Σημείο τομής και ορόσημο για τη συγκρότηση του σημερινού Π.Π.Σ. αποτέλεσε η δεκαετία του 1970. Στις αρχές αυτής της περιόδου η Οδοντιατρική μεταστεγάστηκε στις σημερινές της εγκαταστάσεις, αναβαθμίστηκε σε Σχολή, ενώ στα τέλη της ίδιας δεκαετίας με επικεφαλής τον τότε καθηγητή Α. Αγγελόπουλο καταρτίζεται νέο Π.Π.Σ. όπου κύριο χαρακτηριστικό ήταν η «διαγώνια» δόμησή του. Δηλαδή η διδασκαλία των Ιατροβιολογικών μαθημάτων και αυτών των Βασικών Επιστημών να πραγματοποιείται στα δύο πρώτα έτη σπουδών με σταδιακή αύξηση των Στοματοβιολογικών και Ειδικών Οδοντιατρικών μαθημάτων στα μεγαλύτερα έτη. Η ίδια φιλοσοφία παραμένει αναλλοίωτη τα τελευταία 40 χρόνια και διαπνέει κάθε μετεξέλιξή του.

Ωστόσο, όπως κάθε Π.Π.Σ. δεν παραμένει στατικό, αλλά βρίσκεται σε μια δυναμική εξέλιξη, δεχόμενο ερεθίσματα από τον ευρωπαϊκό χώρο, εγκολπώνοντας τα πλέον σύγχρονα επιστημονικά αλλά και εκπαιδευτικά δεδομένα της Οδοντιατρικής διεθνώς. Ο στόχος πάντα ο ίδιος: η προσφορά εμπειριών μάθησης και ανάπτυξης δεξιοτήτων υψηλού επιπέδου, σε ένα περιβάλλον συνεχών ερευνητικών προκλήσεων, τεχνολογικών εξελίξεων αλλά και κοινωνικών αλλαγών, προκειμένου να βελτιωθεί η παρεχόμενη φροντίδα υγείας.

Λέξεις κλειδιά: Προπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών, Οδοντιατρική Εκπαίδευση, Οδοντιατρική Σχολή Αθηνών, Πανεπιστημιακή Διδασκαλία και Έρευνα

continued upgrade of oral health services in Greece.

The 1970s was an intersection and landmark for the establishment of the current U.P. At the beginning of this period commences the operation of the new Dental facilities while at the same time it is upgraded to an independent School. At the end of the same decade, a new U.P. is compiled. Professor A. Angelopoulos led the task. The main feature of that program was the "diagonal" built. For example, courses of basic sciences and biomedical studies took place during the first two years of study. Gradually, oral biology and specialized Dental courses increased in advanced years. This philosophy remains unchanged in the last forty years and each transformation is drawn on this basis.

However, like any U.P., it does not remain static but it is in a dynamic evolution, receiving impulses from the European area and incorporating the most modern scientific as well as educational Dental data internationally. The goal is always the same: to offer learning experiences and developing high-level skills in an environment of ongoing research challenges, technological developments but also social changes, in order to improve the health care provided.

Key Words: undergraduate program, Dental Education, Dental School of Athens, University Teaching and Research

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κύρια αποστολή ενός Ανώτατου Εκπαιδευτικού Ιδρύματος είναι η παραγωγή γνώσης μέσω της έρευνας και η μετάδοσή της μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία με απώτερο στόχο τη δημιουργία πτυχιούχων εφοδιασμένων με γνώσεις και δεξιότητες χρήσιμες για τους ίδιους και το κοινωνικό σύνολο. Ειδικότερα, για κάθε Οδοντιατρική Σχολή το Πρόγραμμα Προπτυχιακών Σπουδών (Π.Π.Σ.) έχει καθοριστική σημασία καθόσον οδηγεί στην απόκτηση πτυχίου, το οποίο παρέχει επαγγελματικά δικαιώματα σχετιζόμενα με την υγεία του κοινωνικού συνόλου.

Κατά την εκατοντάχρονη πορεία της Οδοντιατρικής Σχολής Αθηνών το Πρόγραμμα Σπουδών δέχθηκε πολλές αλλαγές εξαρτώμενες από τις επικρατούσες συνθήκες κάθε χρονικής περιόδου, καθώς επίσης και από το νομικό-θεσμικό πλαίσιο, τις υποδομές, το διδακτικό αλλά και το βοηθητικό προσωπικό υποστήριξης, ενώ τα τελευταία 40 περίπου χρόνια σημαντικό ρόλο έπαιξε η ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση με την πλήρη ένταξη στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι.

Η προσπάθειά καταγραφής της εξέλιξης του Π.Π.Σ. της Οδοντιατρικής Σχολής Αθηνών στα 101 χρόνια αδιάλειπτης λειτουργίας της, περιλαμβάνει δύο διακριτές ενότητες.

Η πρώτη ενότητα αφορά το πρώτο ήμισυ λειτουργίας της Σχολής από τη σύστασή της έως και τα μέσα της δεκαετίας του 1960, κατά την οποία οι πηγές μας είναι τα κατά καιρούς δημοσιευμένα νομοθετήματα και τα πρακτικά του συλλόγου των Καθηγητών στα οποία ορισμένες φορές γινόταν σχετικά πιο λεπτομερής αναφορά στα μαθήματα του προγράμματος. Επικουρικά αξιοποιήθηκαν οι Επετηρίδες του Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (Ε.Κ.Π.Α.) οι οποίες περιελάμβαναν τα Π.Π.Σ. όλων των Σχολών του Πανεπιστημίου Αθηνών, μέχρι το 1985 όταν εξεδόθη ο πρώτος Οδηγός Προπτυχιακών Σπουδών της οδοντιατρικής Σχολής Αθηνών.

Η πρώτη ενότητα κατά την οποία καθοριστικό διαδραμάτισε η Ιατρική Σχολή καθώς το Οδοντοιατρικό Σχολείο βρισκόταν υπό την αυστηρή εποπτεία της, διακρίνεται επιμέρους σε τρεις περιόδους, οι οποίες οριοθετούνται ως εξής:

α) Η πρώτη περίοδος ξεκινά το 1911 με την ψήφιση του Νόμου ΓΩ/ΚΓ/3823 ΦΕΚ 178/12-7-1911 *Περί οργανισμού του Έθνικού Πανεπιστημίου* όπου με το άρθρο 20 αποφασίζεται η ίδρυση «Οδοντιατρικού Σχολείου» τριετούς φοίτησης, προσαρτημένου στην Ιατρική Σχολή.

β) Η δεύτερη περίοδος ξεκινά το 1920 με την ψήφιση του νόμου 2506 ο οποίος αφορά στην αναβάθμιση του Οδοντιατρικού Σχολείου οπότε και η φοίτηση γίνεται τετραετής.

γ) Απαρχή της τρίτης περιόδου είναι η δημοσίευση του Ν. 2464 του 1953, όπου το Οδοντιατρικό Σχολείο μετατρέπεται σε Τμήμα της Ιατρικής Σχολής και η φοίτηση γίνεται 5ετής.

Τέλος η δεύτερη ενότητα ξεκινά τη δεκαετία του '70 με

την πλήρη ανεξαρτητοποίηση της Οδοντιατρικής Σχολής (Ν.Δ. 706 /1970 Φ.Ε.Κ. Α' 231), την προετοιμασία και κατόπιν ένταξη της χώρας μας στην Ε.Ο.Κ. (Ε.Ε) έως και σήμερα.

Τις τρεις πρώτες περιόδους τις χαρακτηρίζει η προσωπική συμβολή και η γιγαντιαία προσπάθεια των τότε Καθηγητών και του ελάχιστου διδακτικού προσωπικού του Οδοντοιατρικού Σχολείου να εκπαιδεύσουν τον Έλληνα φοιτητή οδοντίατρο με ελλιπή μέσα και στοιχειώδη υλικοτεχνική υποδομή. Στόχος παρέμενε πάντα η μετάδοση γνώσεων και δεξιοτήτων, ώστε ο αυριανός οδοντίατρος να είναι σε θέση να ανταπεξέλθει στις ανάγκες του οδοντιατρικού λειτουργήματος και στην όσο το δυνατόν καλύτερη αντιμετώπιση των προβλημάτων της στοματικής υγείας του ελληνικού πληθυσμού.

Μια γενική αρχή, η οποία απορρέει από τη μελέτη της περιόδου είναι ότι το Π.Π.Σ. της Οδοντιατρικής Σχολής σε μεγάλο βαθμό καθοριζόταν από τους Καθηγητές και το υπόβαθρο των σπουδών τους. Για παράδειγμα ο πρώτος ειδικός Καθηγητής Ν. Παπαντωνόπουλος ήταν πτυχιούχος Οδοντιατρικής Σχολής των Η.Π.Α. και διετέλεσε μαθητής του G.V. Black. Επόμενο ήταν να προσπαθήσει να καθιερώσει από τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της Σχολής το Αμερικάνικο μοντέλο Οδοντιατρικής Εκπαίδευσης, το οποίο προέβλεπε ότι η Οδοντιατρική Σχολή είναι ανεξάρτητη από την Ιατρική και το χορηγούμενο πτυχίο είναι του Οδοντίατρου.

Αν και στην πορεία του χρόνου αρκετοί από τους καθηγητές της Σχολής ήταν πτυχιούχοι ευρωπαϊκών οδοντιατρικών σχολών, κυρίως από την Γαλλία, (π.χ. Σπεράντζας, Αλιανός, Λουρίδης), όπου η Οδοντιατρική διδασκόταν σε Σχολές εκτός Πανεπιστημίου, εντούτοις η Οδοντιατρική Σχολή Αθηνών σε όλη της την εξελικτική πορεία μέχρι την πλήρη ανεξαρτητοποίηση της από την Ιατρική διέθετε ανεξάρτητο πρόγραμμα σπουδών και οδηγούσε απευθείας στη λήψη πτυχίου Οδοντίατρου.

Βέβαια, για πολλά χρόνια μέχρι τη μεταφορά της Σχολής το 1969 στο Γουδή, ένα μεγάλο μέρος του προγράμματος του σπουδών περιελάμβανε ιατρικά μαθήματα, αλλά και θεωρητικά οδοντιατρικά μαθήματα ενώ ήταν εξαιρετικά ελλιπές ως προς την προκλινική και κυρίως την κλινική άσκηση των φοιτητών, λόγω των μεγάλων ελλείψεων στις υποδομές.

Η μεταφορά της Σχολής στο Γουδή, η πλήρης ανεξαρτητοποίησή της και η έναρξη διαπραγματεύσεων της Ελλάδος για την είσοδο της στην τότε Ε.Ο.Κ., δημιούργησαν τις κατάλληλες προϋποθέσεις αλλά και την αναγκαιότητα για την ουσιαστική αλλαγή του Π.Π.Σ. στην Οδοντιατρική Σχολή Αθηνών.

ΠΡΩΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ (ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ)

1η Περίοδος (Τα πρώτα χρόνια)

Με τη δημιουργία του Νέου Ελληνικού Κράτους και την εγκαθίδρυση του «Βασιλείου της Ελλάδος», την Οδοντιατρική ασκούσαν πρακτικοί «Οδοντίατροι», εφόσον Έλλη-

νες επιστήμονες οδοντίατροι δεν υπήρχαν.

Με σκοπό την προστασία της υγείας, η Αντιβασιλεία, το 1834, [συνέστησε το Ιατροσυνέδριο](#) για να καθορίσει τις προϋποθέσεις άσκησης του ιατρικού και οδοντιατρικού επαγγέλματος και την έκδοση των σχετικών αδειών. Με το βασιλικό διάταγμα του 1858, πήραν την τελική τους μορφή οι προϋποθέσεις για την [άσκηση του οδοντιατρικού επαγγέλματος](#).

Σύμφωνα με το διάταγμα αυτό, όσοι επιθυμούσαν να εξασκήσουν το οδοντιατρικό επάγγελμα όφειλαν να προσκομίσουν επίσημο αποδεικτικό αναγνωρισμένης σχολής ή ένορκη βεβαίωση Οδοντίατρου «δεδοκιμασμένου και ανεγνωρισμένου» ότι διδάχθηκαν υπό την καθοδήγησή του επί εξάμηνο την Οδοντιατρική. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι μέχρι το 1914 στο Ιατροσυνέδριο δεν συμμετείχε οδοντίατρος. Ο πρώτος οδοντίατρος που διορίστηκε σε αυτό ήταν ο καθηγητής Λ. Κόκκορης τον Απρίλιο του 1915. Σε ό,τι αφορά την εξέταση του υποψηφίου οδοντίατρου, όφειλε να εξετασθεί στα ακόλουθα γνωστικά αντικείμενα: α) Ανατομία του στόματος και των γνάθων, β) Φυσιολογία των δοντιών, γ) Παθολογία και Θεραπευτική των δοντιών, δ) Περί εγχειρήσεων των δοντιών, ε) Τεχνική Οδοντιατρική. Τον Ιούνιο του 1911, στο νόμο περί οργανισμού του Εθνικού Πανεπιστημίου ([ΓΩΚΓ' υπ' αριθμ. 3823](#)) δημοσιεύτηκε το άρθρο 20 το οποίο αναφερόταν στην ίδρυση του Οδοντιατρικού Σχολείου:

«1. Συνιστάται οδοντιατρικόν Σχολείον, όπερ προτίθεται τήν μόρφωσιν επιστημόνων οδοντιατρών. Τό Σχολείον τούτο προσαρτάται τή Ιατρική Σχολή.

Η διδασκαλία έν τώ οδοντιατρικώ Σχολείω είναι τριετής, ανατίθεται δέ αύτη τοίς τακτικοίς καί έκτάκτοις καθηγηταίς τής Ιατρικής Σχολής, άνευ τινός έπιμισθίου, προστιθεμένου ένός έκτάκτου καθηγητού τής Οδοντιατρικής καί τής Στοματολογίας μετά μιάς ειδικής Κλινικής, έν η διορίζονται είς βοηθός καί είς ύππρέτης».

Μετά από την ψήφιση του ιδρυτικού νόμου του Οδοντιατρικού Σχολείου ακολούθησε η κατάρτιση του πρώτου προγράμματος σπουδών από τον Καθηγητή της Υγιεινής της Ιατρικής Σχολής Κ. Σάββα, όπως φαίνεται [στα πρακτικά της Ιατρικής Σχολής](#). Ένα σχεδόν χρόνο μετά, τον Μάιο του 1912, εγκρίνεται από την Ιατρική Σχολή ο πρώτος κανονισμός σπουδών ο οποίος περιλαμβάνει πέντε εξάμηνα σπουδών με τα κάτωθι μαθήματα:

Α' εξάμηνο: Φυσική, Χημεία, Περιγραφική Ανατομική, Στοιχεία Φυσιολογικής Ιστολογίας, Φυσιολογία & Οδοντιατρική Κλινική.

Β' εξάμηνο: Φυσική, Χημεία, Περιγραφική Ανατομική, Φυσιολογική Ιστολογία, Φυσιολογία & Οδοντιατρική Κλινική.

Γ' εξάμηνο: Φυσιολογία, Εγχειρητική, Φαρμακολογία, Γενική Παθολογία, Παθολογική Ανατομική, Χειρουργική, Παθολογία, Υγιεινή & Μικροβιολογία και Οδοντιατρική Κλινική.

Δ' εξάμηνο: Τα ίδια μαθήματα.

Ε' εξάμηνο: Χειρουργική Κλινική, Παθολογική Κλινική και Οδοντιατρική Κλινική.

Ίσως, όμως, λόγω των Βαλκανικών πολέμων και των δυσχερειών που ακολούθησαν, το Οδοντιατρικό Σχολείο δεν λειτούργησε αμέσως και συνεπώς η εφαρμογή του πρώτου προγράμματος σπουδών δεν έγινε πράξη.

Ανατρέχοντας στο Αρχείο Πτυχιούχων το οποίο φυλάσσεται σήμερα στη Γραμματεία της Οδοντιατρικής Σχολής, αναφέρεται ως πρώτος πτυχιούχος το 1916, ο οδοντίατρος Κ. Λαγογιάννης εκ Πατρών. Στο ίδιο Αρχείο, καταγράφονται 13 πτυχιούχοι το 1918, 18 το 1919, 26 το 1920 και 67 το 1921.

Εκ των πραγμάτων ανατρέπεται η παλαιότερη άποψη ότι το Οδοντιατρικό Σχολείο άρχισε να λειτουργεί υποτυπωδώς το 1918. Μάλιστα, το 1917 υπάρχουν καταγεγραμμένες αναφορές παραπόνων των φοιτητών για το πρόγραμμα σπουδών, καθώς διαμαρτύρονταν ότι δεν προλαβαίνουν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα του Σχολείου. Τα παράπονα μάλιστα, δεν τα υποβάλλουν στην Ιατρική Σχολή, αλλά απευθείας στην Πρυτανεία, η οποία ζητά να εξετασθεί το ζήτημα. Σε κάθε περίπτωση κατά το πανεπιστημιακό έτος 1916-1917 το Οδοντιατρικό Σχολείο λειτουργεί με συγκεκριμένο πρόγραμμα σπουδών, το οποίο προβλέπει φοίτηση έξι εξαμήνων.

Το ζήτημα του Προγράμματος πρέπει να ήταν αρκετά σοβαρό, καθώς απασχόλησε τη διοίκηση της Ιατρικής Σχολής στη συνεδρία της 27ης Νοεμβρίου 1917. Ο σύλλογος των Καθηγητών έκρινε ομόφωνα ότι «*είνε μέγας ό φόρτος τών ιατρικών μαθημάτων ό περιεχόμενος είς τό πρόγραμμα*» και ότι έπρεπε να συγκροτηθεί επιτροπή για τη μεταρρύθμισή του. Έτσι, η Ιατρική Σχολή στη συνεδρίαση η οποία πραγματοποιήθηκε στις 26/1/1918, αποφάσισε τη συγκρότηση επιτροπής για την αναμόρφωση του προγράμματος σπουδών του Οδοντοϊατρικού Σχολείου. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι Καθηγητές της Ιατρικής ζήτησαν τη διδασκαλία των μαθημάτων Χειρουργικής Κλινικής και Κλινικής Παθολογίας, την ίδια στιγμή όταν κατ' ομολογία του τότε Κοσμήτορα σε καμία Οδοντιατρική Σχολή της εποχής ανά τον κόσμο, δεν διδάσκονταν τέτοια μαθήματα.

Αποτέλεσμα αυτής της επιτροπής είναι η πρώτη μεταρρύθμιση του προγράμματος σπουδών σε σχετικά σύντομο χρονικά διάστημα. Το νέο πρόγραμμα σπουδών περιείχε λιγότερα γενικά και ιατρικά μαθήματα, ενώ ο προσανατολισμός του έδινε σαφέστατα έμφαση στην κυρίως οδοντιατρική εκπαίδευση.

Ο νέος κανονισμός λειτουργίας του Οδοντιατρικού Σχολείου επικυρώθηκε με το [νόμο 1324 του 1918](#) και τα διδασκόμενα μαθήματα ορίστηκαν κατ' έτος, ως εξής:

1ο Έτος: Ανατομία με ασκήσεις, Φυσιολογία, Οδοντιατρική Κλινική, Οδοντιατρική Τέχνη.

2ο Έτος: Φαρμακολογία, Ειδική Νοσολογία, Υγιεινή και Μικροβιολογία με ασκήσεις, Οδοντιατρική Κλινική με ασκήσεις εξαγωγής και έμφραξης δοντιών.

3ο Έτος: Χειρουργική Παθολογία, Φροντιστήριο Συφιλοδολογίας (μηνιαίο) στο Νοσοκομείο Συγγρού, Οδοντιατρική Κλινική με ασκήσεις.

Συμπερασματικά, για την περίοδο αυτή παρατηρούμε ό-

τι, το Οδοντιατρικό Σχολείο, σαν παράρτημα της Ιατρικής, λειτούργησε υποτυπωδώς και παρείχε ελάχιστες ειδικές γνώσεις λόγω έλλειψης ειδικών Καθηγητών.

2η Περίοδος

Το 1921, το Οδοντιατρικό Σχολείο έγινε αυτοτελές και είχε δικό του πλέον σύλλογο Καθηγητών, στον οποίο όμως προΐστατο ως Διευθυντής, Καθηγητής της Ιατρικής Σχολής ([N. 2573/26-4-1921](#) και [N. 2905/1922](#)).

Τα έτη φοίτησης ορίστηκαν σε τέσσερα, τα δε διδασκόμενα ιατρικά μαθήματα ήταν: Ανατομική, Φυσιολογία, Παθολογική Ανατομική, Χειρουργική Κλινική, Αφροδίσια νοσήματα, Υγιεινή, Ανόργανη Χημεία.

[Πρόγραμμα Σπουδών ακαδημαϊκού έτους 1921-1922](#)

Τα οδοντιατρικά μαθήματα αυξήθηκαν και εκτός από τη Στοματολογία, που προϋπήρχε, ιδρύθηκαν τέσσερις έκτακτες αυτοτελείς Έδρες Οδοντιατρικών Μαθημάτων με τα αντίστοιχα Εργαστήρια. Οι νέες Έδρες ήταν: 1) Οδοντικής & Ανωτέρας Προσθητικής, 2) Οδοντικής Χειρουργικής, Παθολογίας & Θεραπευτικής, 3) Οδοντικής Ακτινογραφίας & Εξακτικής και 4) Ορθοδοντικής.

Δυστυχώς, στο αυτοτελές Οδοντιατρικό Σχολείο εκλέχτηκαν και διορίστηκαν μόνον δύο ειδικοί Καθηγητές γιατί δεν υπήρχαν τότε άλλοι Οδοντίατροι επιστήμονες οι οποίοι να κατέχουν τα απαιτούμενα προσόντα, δηλαδή πτυχίο Οδοντιατρικού Σχολείου και διδακτορικό δίπλωμα Ιατρικής, για την εκλογή τους στη βαθμίδα του Έκτακτου Καθηγητή.

Από την [Επετηρίδα του Ε.Κ.Π.Α. του έτους 1928-1929](#), παρουσιάζεται το Πρόγραμμα Σπουδών με τα μαθήματα, τις ώρες Παραδόσεων και τις ώρες των Ασκήσεων, οι οποίες στα οδοντιατρικά μαθήματα διακρίνονται ως α) Ασκήσεις εκτός του στόματος και β) Ασκήσεις επί ασθενών.

Το έτος 1929-1930, προστίθεται το μάθημα της Ορθοδοντικής, το οποίο διδάσκεται στο 3^ο και 4^ο έτος σπουδών. Οι αλλαγές του Π.Π.Σ. αυτά τα χρόνια, αφορούν κυρίως στην προσπάθεια αύξησης των ωρών πρακτικής άσκησης στα οδοντιατρικά μαθήματα. Παράλληλα ο αυξανόμενος αριθμός των φοιτητών δημιουργεί πλέον την ανάγκη της άσκησης κατά ομάδες, με συνέπεια τη μείωση των πραγματικών ωρών άσκησής τους.

Αρχικά, το Οδοντιατρικό Σχολείο στεγαζόταν σε ένα μικρό κτήριο, ιδιοκτησίας του Πανεπιστημίου, στη γωνία της [οδού Τζωρτζ και της Πλατείας Κάνιγγος](#).

Το κτήριο αυτό διέθετε έναν κεντρικό χώρο ο οποίος λειτουργούσε ως αίθουσα αναμονής και διδασκαλίας, ένα γραφείο Καθηγητή, ένα γραφείο διαχείρισης, ένα δωμάτιο για οδοντιατρείο με έξι έδρες και ένα δωμάτιο για εργαστήριο. Η αύξηση του αριθμού των φοιτητών επέβαλε, το 1928, τη μεταφορά του Οδοντιατρικού Σχολείου σε μεγαλύτερο κτήριο του Πανεπιστημίου, το οποίο βρισκόταν στην [οδό Σίνα 3](#).

Με το Διάταγμα Περί των υποχρεωτικών μαθημάτων των φοιτητών εις την Ιατρικήν και Οδοντοϊατρικήν Σχολήν Παν. Αθηνών του [1930 \(ΦΕΚ 349\)](#), προκηρύχθηκαν και

πληρώθηκαν τρεις κενές έδρες. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αρτιότερη εκπαίδευση των φοιτητών και μοιραία την όλο και μεγαλύτερη αναγνώριση της Οδοντιατρικής στον ακαδημαϊκό χώρο.

Το πρόγραμμα των μαθημάτων ορίσθηκε ως εξής:

1^ο Έτος

Παραδόσεις: α) Ανατομική, β) Πειραματική Φυσιολογία, τρεις ώρες ανά εβδομάδα, γ) Ανόργανη Χημεία, δύο ώρες ανά εβδομάδα.

Ασκήσεις: α) Ανατομική, μία ώρα ανά εβδομάδα, β) Φυσιολογία, πέντε ώρες ανά εβδομάδα, γ) Ανόργανη Χημεία, δύο ώρες ανά εβδομάδα, δ) Οδοντική Χειρουργική, τρεις ώρες ανά εβδομάδα, ε) Οδοντική Προσθητική, έξι ώρες ανά εβδομάδα.

2^ο Έτος

Παραδόσεις: α) Παθολογική Ανατομική, δύο ώρες ανά εβδομάδα, β) Πειραματική Φαρμακολογία, τρεις ώρες ανά εβδομάδα, γ) Νοσολογία του Στόματος, τρεις ώρες ανά εβδομάδα, δ) Οδοντική Χειρουργική, δύο ώρες ανά εβδομάδα.

Ασκήσεις: α) Παθολογική Ανατομική, μία ώρα ανά εβδομάδα, β) Νοσολογία του Στόματος, τρεις ώρες ανά εβδομάδα, γ) Οδοντική Χειρουργική, τρεις ώρες ανά εβδομάδα, δ) Οδοντική Προσθητική, δεκαπέντε ώρες ανά εβδομάδα, ε) Φαρμακολογία, δύο ώρες ανά εβδομάδα.

3^ο Έτος

Παραδόσεις: α) Υγιεινή & Μικροβιολογία, δύο ώρες ανά εβδομάδα, β) Οδοντική Ακτινογραφία & Εξακτική, πέντε ώρες ανά εβδομάδα, γ) Ορθοδοντική, τέσσερις ώρες ανά εβδομάδα, δ) Οδοντική Προσθητική, τρεις ώρες ανά εβδομάδα.

Ασκήσεις: α) Υγιεινή & Μικροβιολογία, δύο ώρες ανά εβδομάδα, β) Οδοντική Παθολογία & Θεραπευτική, τρεις ώρες ανά εβδομάδα, γ) Οδοντική Προσθητική, έξι ώρες ανά εβδομάδα, δ) Ορθοδοντική, τρεις ώρες ανά εβδομάδα.

4^ο Έτος

Παραδόσεις: α) Συφιλοδογία, μία και μισή ώρες ανά εβδομάδα, β) Γενική Χειρουργική Κλινική, δύο ώρες ανά εβδομάδα, γ) Οδοντική Παθολογία & Θεραπευτική, δύο ώρες ανά εβδομάδα.

Ασκήσεις: α) Συφιλοδογία, μία και μισή ώρες ανά εβδομάδα, β) Οδοντική Ακτινογραφία & Εξακτική, δεκατέσσερις ώρες ανά εβδομάδα, γ) Οδοντική Παθολογία & Θεραπευτική, δεκαπέντε ώρες ανά εβδομάδα, δ) Κλινική Εφαρμογή Οδοντικής & Ανωτέρας Προσθητικής, δεκαπέντε ώρες ανά εβδομάδα, ε) Ορθοδοντική, επτά ώρες ανά εβδομάδα.

Τα εξεταζόμενα μαθήματα ήταν:

- Κατά την 1η Τμηματική εξέταση: Ανατομική, Ανόργανη Χημεία και Πειραματική Φυσιολογία.
- Κατά τη 2η Τμηματική εξέταση: Παθολογική Ανατομική, Φαρμακολογία, Νοσολογία του Στόματος και Οδο-

ντική Χειρουργική.

- Κατά την 3η Τμηματική εξέταση: Μικροβιολογία & Υγιεινή και Οδοντική Ακτινογραφία & Εξακτική.

Οι Τμηματικές εξετάσεις των οδοντιατρικών μαθημάτων διακρίνονται σε πρακτικές, γραπτές και προφορικές, των δε υπολοίπων σε πρακτικές και προφορικές.

Τα εξεταζόμενα μαθήματα των Πτυχιακών εξετάσεων, των φοιτητών του Οδοντιατρικού Σχολείου την ίδια περίοδο, ήταν: Συφιλιδολογία, Γενική Χειρουργική, Οδοντική Παθολογία & Θεραπευτική, Οδοντική & Ανωτέρα Προσθητική, Αφαίρεση δοντιών με χειρουργική επέμβαση στη στοματική κοιλότητα και Ορθοδοντική. Οι Πτυχιακές εξετάσεις των οδοντιατρικών μαθημάτων διακρίνονται σε πρακτικές, γραπτές και προφορικές, των δε λοιπών μαθημάτων σε πρακτικές και προφορικές.

[Στο Π.Π.Σ. της χρονιάς 1939-1940](#), παρουσιάζει ενδιαφέρον η παρουσία στο Α' έτος σπουδών του μαθήματος Ιατρική Χημεία & Χημεία Πολέμου.

Επίσης, την ίδια χρονιά, το μάθημα της Οδοντικής Χειρουργικής διδάσκεται από δύο Καθηγητές, το Νικόλαο Παπαντωνόπουλο και τον Κοσμά Αραβαντινό, η έδρα του οποίου ανέλαβε και τη διδασκαλία της Παιδοδοντίας με Β.Δ. του 1940.

Το πρόβλημα της επάρκειας του κτηρίου παρέμεινε καυτό και οι λύσεις παροδικές και συμβιβαστικές, έως ότου, το 1938, το Οδοντιατρικό Σχολείο μεταστεγάστηκε σε διώροφο κτήριο της [οδού Χαλκοκονδύλη 15](#), το οποίο στη συνέχεια μετατράπηκε σε τριώροφο, για την κάλυψη των αναγκών. Ωστόσο, και στο νέο κτήριο οι συνθήκες λειτουργίας ήταν ιδιαίτερος δυσμενείς για φοιτητές και δασκάλους και δυστυχώς παρέμειναν έτσι μέχρι το 1970. Αξίζει να επισημάνουμε επίσης, ότι με το ν. 1881 του 1944, ιδρύθηκε στο Οδοντιατρικό Σχολείο, αυτοτελής έδρα Ανατομίας «Πρός διδασκαλίαν του μαθήματος της Ανατομικής εν τῷ Οδοντιατρικῷ Σχολείῳ».

3η Περίοδος

Από άποψη νομολογίας, τίποτε δεν άλλαξε ουσιαστικά ως τον Απρίλιο του 1952 όταν η τότε κυβέρνηση δημοσίευσε τον [Ν. 2109](#), με τον οποίο το Οδοντιατρικό Σχολείο γινόταν Οδοντιατρική Σχολή, ισότιμη με τις υπόλοιπες Σχολές του Πανεπιστημίου και οι Καθηγητές της τακτικοί. Με τον ίδιο νόμο προστέθηκαν 2 ακόμη Έδρες: α) η Έδρα της Ακίνητης Προσθητικής και β) η Έδρα της Στοματολογίας. Ταυτόχρονα χωρίζεται η Έδρα Οδοντικής Χειρουργικής, Παθολογίας & Θεραπευτικής σε Έδρα Οδοντικής Χειρουργικής και σε Έδρα Οδοντικής Παθολογίας & Θεραπευτικής.

Η αντίδραση του Πανεπιστημίου στον Ν. 2109 υπήρξε έντονη και δεν εφαρμόστηκε μέχρι το 1953, οπότε και δημοσιεύτηκε το [Ν. Δ. 2464](#) με το οποίο το Οδοντιατρικό Σχολείο μετονομάζεται σε Οδοντιατρικό Τμήμα της Ιατρικής Σχολής, διοικείται δε από σύλλογο, αποτελούμενο από τους διδάσκοντες τα ειδικά μαθήματα Καθηγητές του Οδοντιατρικού Τμήματος.

Τα διδασκόμενα ιατρικά μαθήματα στο Τμήμα αυξάνο-

νται σε 14, είναι δε τα εξής: Ανατομική, Φυσιολογία, Βιολογική Χημεία, Παθολογική Ανατομική & Γενική Παθολογία, Φαρμακολογία, Μικροβιολογία, Υγιεινή, Χειρουργική Κλινική, Ειδική Νοσολογία & Παθολογική Προπαιδευτική Κλινική, Ωτορινολαρυγγολογία, Αφροδίσια & Δερματικές νόσοι και Ιστολογία & Εμβρυολογία.

Οι έδρες των ειδικών μαθημάτων ορίζονται σε έξι, είναι δε οι εξής: 1) της Οδοντικής Χειρουργικής, 2) της Οδοντικής Παθολογίας & Θεραπευτικής, 3) της Οδοντογναθικής Χειρουργικής & Ακτινοδιαγνωστικής, 4) της Ορθοδοντικής, 5) της Οδοντικής & Ανωτέρας Προσθητικής και 6) της Στοματολογίας. Οι έδρες αυτές εξομοιώνονται με τις έκτακτες αυτοτελείς.

Το Οδοντιατρικό Τμήμα στο οποίο η φοίτηση γίνεται πενταετής χορηγεί Διδακτορικό Δίπλωμα στους πτυχιούχους του και μπορεί να εκλέξει Υφηγητές.

Ενδεικτικά, όπως αποτυπώνεται το [Π.Π.Σ. της ακαδημαϊκής χρονιάς 1956-1957 στην Επετηρίδα του Πανεπιστημίου](#).

Η επόμενη αλλαγή έρχεται μετά την παρέλευση 12 ετών με την έκδοση του [Ν.Δ. υπ' αριθμ. 4585 της 9ης Νοεμβρίου 1966](#) «περί τροποποίησης της νομοθεσίας του Οδοντιατρικού Τμήματος της Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών κ.λπ.».

Με το διάταγμα αυτό όλες οι μέχρι τότε έκτακτες αυτοτελείς έδρες του Τμήματος έγιναν τακτικές, ο σύλλογος των καθηγητών του Τμήματος αποτελείται μόνον από τους καθηγητές του, ο δε Πρόεδρος εκλέγεται για πρώτη φορά από τους τακτικούς Καθηγητές του Τμήματος. Επιπλέον, το Οδοντιατρικό Τμήμα εκπροσωπείται στη Σύγκλητο με τον Πρόεδρό του καθώς και με ακόμα μέλος, εκλεγόμενο από τους τακτικούς Καθηγητές.

Επίσης με το ίδιο διάταγμα η έδρα της Οδοντογναθικής Χειρουργικής και Ακτινοδιαγνωστικής μετονομάζεται σε έδρα Γναθοχειρουργικής και ιδρύονται δε τρεις επιπλέον νέες τακτικές έδρες: 1) της Ακίνητου Οδοντικής Προσθητικής, 2) της Προληπτικής Οδοντιατρικής και 3) της Εξακτικής και Ακτινοδιαγνωστικής. Τα διδασκόμενα μαθήματα είναι, εκτός των μαθημάτων των εδρών του Τμήματος και τα κάτωθι υποχρεωτικά: Φυσικής, Οργανικής Χημείας, Ανοργάνου Χημείας, Περιγραφικής Ανατομικής, Πειραματικής Φυσιολογίας, Υγιεινής, Παθολογικής Ανατομικής & Γενικής Παθολογίας, Πειραματικής Φαρμακολογίας, Μικροβιολογίας και Ωτορινολαρυγγολογίας. Τα μαθήματα αυτά, διδάσκονται κατά τα τρία πρώτα έτη των σπουδών από Καθηγητές ή Υφηγητές των αντίστοιχων εδρών της Ιατρικής και Φυσικομαθηματικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Αναλυτικά, το Π.Π.Σ. της ακαδημαϊκής χρονιάς 1967-1968, έχει ως εξής:

1ο Έτος: Ανατομική (π,α), Ιστολογία-Εμβρυολογία (π,α), Οργανική Χημεία (π), Ανόργανη Χημεία (π,φρ), Φυσιολογία (π), Φυσική (π), Οδοντική & Ανωτέρα Προσθητική (π,α).

2ο Έτος: Ανατομική (π,α), Φυσιολογία (π,α), Βιολογική Χημεία (π,α), Οδοντική Χειρουργική (α), Οδοντική & Ανωτέρα Προσθητική (α).

3ο Έτος: Παθολογική Ανατομική (π,α), Μικροβιολογία (π,α), Υγιεινή (π,α), Φαρμακολογία (π,α), Ειδική Νοσολογία (π,α), Χειρουργική Κλινική (α), Οδοντική Χειρουργική (π), Οδοντική & Ανωτέρα Προσθετική (α).

4ο Έτος: Κλινική Αφροδισίων & Δερματικών Νόσων (α), Στοματολογία (π,α), Οδοντική Χειρουργική (π,α), Οδοντική Παθολογία & Θεραπευτική (π,α), Οδοντογναθική Χειρουργική & Ακτινοδιαγνωστική (π,α), Οδοντική & Ανωτέρα Προσθετική (π,α), Ορθοδοντική (π,α).

5ο Έτος: Ωτορινολαρυγγολογική Κλινική (α), Οδοντική Παθολογία & Θεραπευτική (αα), Οδοντική Χειρουργική (αα), Οδοντογναθική Χειρουργική & Ακτινοδιαγνωστική (αα), Οδοντική & Ανωτέρα Προσθετική (αα), Ορθοδοντική (αα), Στοματολογία (αα).

* π = παραδόσεις, α = ασκήσεις, φρ = φροντιστήριο, αα = ασκήσεις επί ασθενών

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Η τυπική ολοκλήρωση της αναβάθμισης του Οδοντιατρικού Τμήματος της Ιατρικής Σχολής σε ανεξάρτητη Οδοντιατρική Σχολή έγινε το [1970 με το Ν.Δ. 706](#), όπου το Οδοντιατρικό Τμήμα της Ιατρικής Σχολής έγινε αυτοτελής Σχολή «ισότιμος κατά πάντα» με τις υπόλοιπες Σχολές που λειτουργούσαν στο Πανεπιστήμιο.

Οι φοιτητές των Οδοντιατρικών Σχολών των Πανεπιστημίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης, σύμφωνα με τον ανωτέρω νόμο, διδάσκονται και ασκούνται υποχρεωτικά, εκτός των μαθημάτων των εδρών τους και στα κάτωθι μαθήματα: α) Φυσική, β) Οργανική Χημεία, γ) Ανόργανη χημεία, δ) Περιγραφική Ανατομική, ε) Πειραματική Φυσιολογία, στ) Υγιεινή, ζ) Παθολογική Ανατομία & Γενική Παθολογία, η) Πειραματική Φαρμακολογία, θ) Μικροβιολογία, ι) Ωτορινολαρυγγολογία, ια) Ιστολογία και Εμβρυολογία, ιβ) Γενική Βιολογία, ιγ) Ειδική Νοσολογία και ιδ) Βιολογική Χημεία.

Τα παραπάνω υποχρεωτικά μαθήματα διδάσκονται στους φοιτητές των Οδοντιατρικών Σχολών, κατά τα πρώτα τρία έτη της φοίτησής τους. Η διδασκαλία τους δε, ανατίθεται μετά από πρόταση της Ιατρικής και Φυσικομαθηματικής Σχολής των αντίστοιχων Πανεπιστημίων, σε Καθηγητές ή Υφηγητές των οικείων εδρών των Σχολών αυτών, με προκαθορισμένη αντιμισθία.

Με την ανεξαρτητοποίηση της Σχολής συνέπεσε και η μεταφορά της στο νεόδμητο κτήριο, στην [οδό Θηβών 2 στο Γουδί](#), όπου στεγάζεται μέχρι σήμερα.

Πρέπει να τονισθεί ότι η εφαρμογή και η αποτελεσματικότητα ενός Π.Π.Σ. εξαρτάται από βασικές παραμέτρους όπως η υλικοτεχνική υποδομή (εξαιρετικά κρίσιμη παράμετρος για την οδοντιατρική), το διδακτικό προσωπικό, οι φοιτητές και το θεσμικό πλαίσιο.

Τη δεκαετία του '70 μετά από προσπάθειες των καθηγητών της δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις, ώστε η εκπαίδευση στην οδοντιατρική να μπει σε νέες βάσεις. Η επικείμενη είσοδος στην Ε.Ο.Κ. επέβαλε την εναρμόνισή της τουλάχιστον με τα ευρωπαϊκά δεδομένα.

Οι προϋποθέσεις αυτές αφορούσαν:

(α) Τη μεταφορά της Σχολής σε ένα καινούργιο κτήριο με εγκαταστάσεις οι οποίες δεν θα υπολείπονταν σε τίποτε από τις καλύτερες ευρωπαϊκές και όχι μόνο. Πράγματι με τη μεταφορά στο Γουδί, οι υποδομές του νέου κτηρίου δεν είχαν να ζηλέψουν σε τίποτα από τις υποδομές άλλων ανεπτυγμένων Οδοντιατρικών Σχολών της Ευρώπης και όχι μόνο.

Για παράδειγμα, οι κλινικές ήταν εξοπλισμένες με τις πλέον σύγχρονες οδοντιατρικές μονάδες, τα δύο εργαστήρια για την προκλινική άσκηση των φοιτητών και η ύπαρξη αιθουσών σεμιναρίων, προσέφεραν τη δυνατότητα εκτός από την καθ' έδρας παράδοση, την ανάπτυξη σεμιναριακών μαθημάτων σε ομάδες φοιτητών.

(β) Την ανεξαρτητοποίηση της Σχολής από την Ιατρική Σχολή ώστε να αποτελέσει την 7η Σχολή του Ε.Κ.Π.Α. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα η Οδοντιατρική Σχολή Αθηνών να διοικείται μόνο από τους καθηγητές της χωρίς τη συμμετοχή καθηγητών της Ιατρικής που δίδασκαν τα βασικά ιατρικά μαθήματα.

(γ) Την εκλογή νέων καθηγητών με μεταπτυχιακές σπουδές ή και ακαδημαϊκή σταδιοδρομία στις Η.Π.Α.

Το Π.Π.Σ. της ακαδημαϊκής χρονιάς 1971-1972 έχει ως εξής:

1ο Έτος: Υποχρεωτικά εξεταζόμενα μαθήματα: Φυσική, Χημεία Ανόργανη-Οργανική, Γενική Βιολογία, Γενετική Ιστολογία Εμβρυολογία.

Εργαστηριακά μη εξεταζόμενα μαθήματα: Ιστορία της Ιατρικής και Οδοντιατρικής, Οδοντική Μορφολογία, Οδοντιατρικά Υλικά, Βιοστατιστική.

2ο Έτος: Υποχρεωτικά εξεταζόμενα μαθήματα: Περιγραφική Ανατομική, Πειραματική Φυσιολογία, Βιολογική Χημεία, Μικροβιολογία-Ανοσοβιολογία, Υγιεινή.

Εργαστηριακά μη εξεταζόμενα μαθήματα: Ακίνητη Οδοντική Προσθετική, Οδοντική Χειρουργική.

3ο Έτος: Υποχρεωτικά εξεταζόμενα μαθήματα: Φαρμακολογία-Αναισθησιολογία, Παθολογική Ανατομική, Ακίνητη Οδοντική Προσθετική, Προληπτική Οδοντιατρική, Οδοντική Χειρουργική.

Εργαστηριακά μη εξεταζόμενα μαθήματα: Οδοντική και Ανωτέρα Προσθετική, Ακτινολογία και Ραδιοϊσότοπα, Ειδική Νοσολογία.

4ο Έτος: Υποχρεωτικά εξεταζόμενα μαθήματα: Οδοντική Παθολογία και Θεραπευτική, Στοματολογία, Εξακτική και Ακτινοδιαγνωστική, Οδοντική και Ανωτέρα Προσθετική, Ορθοδοντική.

Εργαστηριακά μη εξεταζόμενα μαθήματα: Κλινική Ακίνητη Οδοντική Προσθετική, Κλινική Οδοντική Χειρουργική, Ωτορινολαρυγγολογία.

5ο Έτος: Υποχρεωτικά εξεταζόμενα μαθήματα: Γναθοχειρουργική και Κλινική αυτής, Κλινική Ορθοδοντική, Κλινική Στοματολογία, Κλινική Οδοντική Παθολογία και Θεραπευτική, Κλινική Εξακτικής και Ακτινοδιαγνωστικής, Κλινική Ανωτέρα Οδοντική Προσθετική.

Ήδη από την ακαδημαϊκή χρονιά 1971-1972, έχουμε προσθήκη νέων οδοντιατρικών μαθημάτων, όπως των Οδο-

νιατρικών Υλικών, Ιστορίας Ιατρικής & Οδοντιατρικής, Οδοντικής Μορφολογίας, Προληπτικής Οδοντιατρικής, ενώ ταυτόχρονα αυξάνονται οι ώρες πρακτικής άσκησης των φοιτητών στα κλινικά οδοντιατρικά μαθήματα λόγω της βελτίωσης των υποδομών της Σχολής.

Οι προϋποθέσεις αυτές έδωσαν τη δυνατότητα η Σχολή να γίνει περισσότερο εξωστρεφής και να αρχίσει να συμμετέχει στο ευρωπαϊκό οδοντιατρικό γίγνεσθαι, όπως για παράδειγμα με την συμμετοχή αρκετών καθηγητών στους νέους ευρωπαϊκούς κοινοτικούς και όχι μόνο φορείς.

Το 1973, για πρώτη φορά, υποβλήθηκε στον Σύλλογο Καθηγητών από την Επιτροπή Προγράμματος μια ολοκληρωμένη, ορθολογική μελέτη η οποία ανέλυε το ισχύον Π.Π.Σ. βάσει «*διεθνών δεδομένων και λαμβάνοντας υπ' όψιν τα προγράμματα προηγμένων σχολών της αλλοδαπής (Proceedings of International Conference on Dental Education, New York, October 14, 1969)*». Στα πλαίσια αυτής της ανάλυσης υπέβαλλαν: α) τα ποσοστά ωρών διδασκαλίας ανά κατηγορία μαθημάτων (Βασικών Επιστημών, Γενικών Ιατροβιολογικών, Ιατρικών, Ειδικών Οδοντιατρικών και Στοματοβιολογικών), β) τη γραφική παράσταση της καταγραφής των ωρών διδασκαλίας κατά κατηγορία μαθημάτων κατά τη διάρκεια της 5ετούς εκπαίδευσης, και γ) τις προτεινόμενες αλλαγές, με έμφαση στην αύξηση των ωρών διδασκαλίας των ειδικών οδοντιατρικών μαθημάτων.

Ιδιαίτερης αξίας είναι η επισήμανση ότι οι ώρες οι οποίες παρουσιάζονται στο ωρολόγιο Π.Π.Σ. που δημοσιεύεται στην Επετηρίδα του Ε.Κ.Π.Α. για το έτος 1972-1973, δεν αντιπροσωπεύουν τις πραγματικές ώρες εκπαίδευσης του φοιτητού κατά τη διάρκεια της πενταετούς φοίτησής του. Εκ των πραγμάτων δημιουργείται η αντίφαση μεταξύ του Πραγματικού Προγράμματος Σπουδών το οποίο λόγω συνθηκών ακολουθήσε η Σχολή από το κατά το Νόμο Πρόγραμμα το οποίο ήταν αδύνατο να εφαρμοστεί στην πράξη.

Αιτία αυτής της διαφοράς ήταν ο δραματικά μεγάλος αριθμός φοιτητών. Σε πολλά οδοντιατρικά εργαστήρια και κλινικές, οι ώρες εκπαίδευσης αφορούν διαφορετικές ο-

μάδες φοιτητών.

Ενδεικτικά, την περίοδο εκείνη, οι φοιτητές που εισάγονται στη Σχολή παρουσιάζονται στον κάτωθι πίνακα:

Η τελική πρόταση της Επιτροπής, για ένα καινούργιο Π.Π.Σ. συζητήθηκε εκτενώς σε δύο συνεδρίες τον Μάρτιο και Μάιο του 1974 και αφορούσε στη διαμόρφωση ενός διαγώνια δομημένου Π.Π.Σ. με στόχο τη μείωση των ωρών διδασκαλίας των Ιατροβιολογικών μαθημάτων και των μαθημάτων των Βασικών Επιστημών, αλλά και αντίστοιχη αύξηση των ωρών διδασκαλίας των Στοματοβιολογικών και Ειδικών οδοντιατρικών μαθημάτων. Τα Βασικά και Ιατροβιολογικά μαθήματα πλέον θα διδάσκονται στα πρώτα δύο έτη σπουδών ενώ σταδιακά θα αυξάνονταν με τα έτη σπουδών, οι ώρες διδασκαλίας των Στοματοβιολογικών και Ειδικών οδοντιατρικών μαθημάτων.

Ο στόχος περιελάμβανε επίσης την αύξηση των ωρών πρακτικής άσκησης των φοιτητών, με μεγαλύτερη έμφαση στην κλινική άσκηση. Προϋπόθεση για την επίτευξη της αύξησης των ωρών κλινικής άσκησης, λόγω της υπάρχουσας υποδομής, αλλά και του πολύ μεγάλου αριθμού των φοιτητών, ήταν η διδασκαλία και η εργαστηριακή εκπαίδευση των κλινικών μαθημάτων, σε μικρότερα έτη σπουδών. Αξιοσημείωτο είναι ότι, στο νέο αυτό πρόγραμμα, μόνο η Οδοντική Χειρουργική και η Ακίνητη Προσθετική μετακινήθηκαν σε μικρότερα έτη, με κύριο επακόλουθο, η κλινική άσκηση σ' αυτά τα δύο μαθήματα, να καταλαμβάνει το 4^ο και το 5^ο έτος σπουδών. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι, στα άλλα κλινικά οδοντιατρικά μαθήματα, η επέκταση της κλινικής τους άσκησης σε δύο έτη, επετεύχθη πολύ αργότερα και συγκεκριμένα με το πρόγραμμα το οποίο άρχισε να εφαρμόζεται το 1985-1986.

Η εισήγηση της Επιτροπής έγινε τελικά δεκτή αφού συμπεριέλαβε τις προτάσεις πολλών Καθηγητών οι οποίοι απαιτούσαν περισσότερες ώρες εκπαίδευσης για τα μαθήματά τους.

Τις επόμενες ακαδημαϊκές χρονιές εφαρμόστηκε σταδιακά το διαγώνιο Π.Π.Σ. το οποίο εκτός από την [Επετηρίδα του Ε.Κ.Π.Α., αποτυπώνεται το 1977](#) και σε μια σύντομη έκδοση των βασικών αρχών του Π.Π.Σ. στην αγγλική γλώσσα.

ΕΓΓΡΑΦΕΣ ΦΟΙΤΗΤΩΝ						
Έτη	Εισαγωγικές εξετάσεις	Εγγραφές Κυπρίων/ αλλοδαπών	Μετεγγραφές	Σύνολο	Επανεγγραφές	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ
1968-69	172	104		283	78	361
1969-70	167	138		305	92	397
1970-71	185	129		314	91	405
1971-72	212	46	9	267	77	344
1972-73	162	54	33	249	31	280
1973-74	150	58	7	215	22	237
1974-75	186	123	71	380	68	448
1975-76	198	73	68	339	89	428

Στην έκδοση αυτή, αναφερόταν ότι το σύνολο των ωρών διδασκαλίας κατά τα 5 έτη σπουδών ήταν περίπου 4.000, αν και οι πραγματικές ώρες, λόγω του μεγάλου αριθμού των φοιτητών, αλλά και απωλειών σημαντικών ωρών διδασκαλίας για διάφορους λόγους, ήταν σημαντικά λιγότερες.

Το Π.Π.Σ. της ακαδημαϊκής χρονιάς 1977-1978 έχει ως εξής:

1ο Έτος: Εισαγωγή στην Οδοντιατρική και Ιστορία της Οδοντιατρικής (π), Ανόργανη Χημεία (π,α), Οργανική Χημεία (π,α), Βιοστατιστική (π,α), Γενική Φυσική (π,α), Γενική Βιολογία (π,α), Γενική Ιστολογία & Εμβρυολογία (π,α), Περιγραφική Ανατομική (Γενικό μέρος-Οστεολογία-Συνδεσμολογία) (π,α), Οδοντική Μορφολογία & Εισαγωγή στη Σύγκλειση (π,α).

2ο Έτος: Περιγραφική Ανατομική (Μυολογία-Συστήματα) (π,α), Πειραματική Φυσιολογία (π,α), Βιολογική Χημεία (π,α), Μικροβιολογία & Ανοσοβιολογία (π,α), Υγιεινή (π,α), Οδοντιατρικά Υλικά (π,α), Ακτινοτεχνική & Ραδιοϊσότοπα (π,α), Ιστολογία & Εμβρυολογία του στόματος (π,α).

3ο Έτος: Φαρμακολογία-Αναισθησιολογία (π,α), Παθολογική Ανατομική (π,α), Ειδική Νοσολογία (π,α), Οδοντική Χειρουργική (π,α), Ακίνητη Οδοντική Προσθετική (π,α), Προληπτική Οδοντιατρική (π,α), Διαγνωστική του στόματος (π,α), Τοπική Οδοντιατρική Αναισθησία (π,α), Μικροβιολογία & Βιολογική Χημεία του στόματος (π,α), Οδοντική & Ανωτέρα Προσθετική (π,ε,α).

4ο Έτος: Ωτορινολαρυγγολογία (π,α), Στοματολογία (π,α), Οδοντική & Ανωτέρα Προσθετική (π,α), Οδοντική Παθολογία & Θεραπευτική (π,α), Εξακτική & Ακτινοδιαγνωστική (π,α), Ορθοδοντική (π,α), Οδοντική Χειρουργική (κα,α), Ακίνητη Οδοντική Προσθετική (κα,α).

5ο Έτος: Γναθοχειρουργική & Κλινική αυτής (π,α), Κλινική Ορθοδοντικής (π,α), Κλινική Οδοντικής Παθολογίας & Θεραπευτικής (π,α), Κλινική Εξακτικής & Ακτινοδιαγνωστικής (π,α), Κλινική Οδοντικής & Ανωτέρας Προσθετικής (π,α), Κλινική Οδοντικής Χειρουργικής (π,α), Κλινική Ακίνητης Οδοντικής Προσθετικής (π,α), Κλινική Προληπτικής Οδοντιατρικής (π,α), Κλινική Στοματολογίας & Διαγνωστικής (π,α).

(* π = παραδόσεις, α = ασκήσεις, πε = προκλινικό εργαστήριο, κα = κλινική άσκηση)

Αυτό το Π.Π.Σ. εφαρμόστηκε με μικρές αλλαγές μέχρι την ουσιαστική αλλαγή του θεσμικού πλαισίου με το [Ν. 1268 του 1982](#) ο οποίος επέβαλε τα εξάμηνα σπουδών.

Ήδη, από τέλος της δεκαετίας του 1970, η Σχολή είχε ορίσει επιτροπή, με επικεφαλής τον Καθηγητή Άγγελο Αγγελόπουλο, προκειμένου να μελετήσει και να διαμορφώσει ένα «εκσυγχρονισμένο» Π.Π.Σ. Η επιτροπή κατέθεσε την πρότασή της το 1979, σε μια περίοδο κατά την οποία υπήρχε έντονη αναταραχή στα Πανεπιστήμια, λόγω της αναμενόμενης αλλαγής του θεσμικού πλαισίου. Ενώ η αρχική πρόταση προέβλεπε την εφαρμογή του από το ακαδημαϊκό έτος 1980-1981, εντούτοις η Σχολή μετά από πίεση των φοιτητών, αποφάσισε την έναρξη της εφαρμογής

του από το έτος 1982-1983, και μάλιστα σταδιακά. Έτσι, η πλήρης εφαρμογή του «εκσυγχρονισμένου» Π.Π.Σ. για όλα τα έτη σπουδών, έγινε από το έτος 1986-1987, αφού προσαρμόστηκε στα καθιερωθέντα με το νέο νόμο πλαίσιο εξάμηνα σπουδών.

Το εν λόγω Π.Π.Σ. σε πλήρη ανάπτυξη για όλα τα έτη σπουδών έχει ως εξής:

1ο Εξάμηνο: Ιατρική Χημεία (π,ε), Ιατρική Φυσική (π,ε), Γενική Βιολογία (π), Βιοστατιστική (π,ε), Περιγραφική Ανατομική Ι (π), Ιστορία της Οδοντιατρικής & Εισαγωγή στην Κοινωνική Οδοντιατρική (π).

2ο Εξάμηνο: Περιγραφική Ανατομική ΙΙ (π,ε), Γενική Ιστολογία & Εμβρυολογία (π,ε), Οδοντική Μορφολογία & Εισαγωγή στη Σύγκλειση (π,ε), Οδοντιατρικά Υλικά (π,ε).

3ο Εξάμηνο: Περιγραφική Ανατομική Ι (π,ε), Φυσιολογία Ι (π,ε), Βιοχημεία Ι (π,ε), Παθολογία Σκληρών Οδοντικών Ιστών (π), Μικροβιολογία Στόματος (π).

4ο Εξάμηνο: Φυσιολογία ΙΙ (π,ε), Περιγραφική Ανατομική ΙΙ (π), Οδοντιατρική Αναισθησία (π,ε), Οδοντική Χειρουργική (π,ε), Ορθοδοντική Ι (π), Βιοχημεία ΙΙ (π,ε).

5ο Εξάμηνο: Παθολογική Ανατομική (π,ε), Φαρμακολογία Ι (π,ε), Διαγνωστική Στόματος (π,ε), Κινητή Προσθετική (σ,ε), Γναθοπροσωπική Ακτινολογία (π,ε), Οδοντική Χειρουργική ΙΙ (π,ε), Ακίνητη Προσθετική Ι (π,ε), Μεθοδολογία-Επιδημιολογία (π,ε).

6ο Εξάμηνο: Φαρμακολογία ΙΙ (π,ε), Ειδική Νοσολογία (π,κα), Περιοδοντολογία Ι (σ), Κινητή Προσθετική Ι (π,ε), Προληπτική Οδοντιατρική ΙΙ (π,ε), Ορθοδοντική ΙΙ (π,ε), Ακίνητη Προσθετική ΙΙ (π,ε), Οδοντική Χειρουργική ΙΙ (κα).

7ο Εξάμηνο: Κινητή Προσθετική ΙΙ (π,κα), Περιοδοντολογία Ι (π,κα), Ενδοδοντία Ι (π,ε), Εξακτική Ι (π,ε), Παθολογία Στόματος Ι (π,ε), Οδοντική Χειρουργική ΙΙ (σ,κα), Ακίνητη Προσθετική ΙΙ (κα), Παιδοδοντία (π,ε).

8ο Εξάμηνο: Κινητή Προσθετική ΙΙ (κα,σ), Κοινωνική Οδοντιατρική (π), Περιοδοντολογία ΙΙ (π,κα), Ενδοδοντία ΙΙ (π,ε), Εξακτική ΙΙ (π,κα), Παθολογία Στόματος ΙΙ (π,ε), Ωτορινολαρυγγολογία (π,κ), Φυσιολογία Στοματογναθικού Συστήματος (π,ε,κα), Οδοντική Χειρουργική ΙΙ (σ,κα), Ακίνητη Προσθετική ΙΙ (κα).

9ο Εξάμηνο: Κινητή Προσθετική ΙΙ (σ,κα), Περιοδοντολογία ΙΙ (σ,κα), Ενδοδοντία ΙΙ (σ,κα), Γναθοχειρουργική Ι (σ,κα), Εξακτική ΙΙ (σ,κα), Παθολογία Στόματος ΙΙ (σ,κα), Γενετική (π), Παιδοδοντία (σ,κα), Ορθοδοντική ΙΙ (σ,κα), Ακίνητη Προσθετική ΙΙ (σ,κα), Οδοντική Χειρουργική ΙΙ (κα).

10ο Εξάμηνο: Κινητή Προσθετική ΙΙ (σ,κα), Περιοδοντολογία ΙΙ (σ,κα), Ενδοδοντία ΙΙ (σ,κα), Στοματογναθοπροσωπική Χειρουργική (σ,κα), Παθολογία Στόματος ΙΙ (σ,κα), Παιδοδοντία (κα), Ορθοδοντική ΙΙ (κα), Ακίνητη Προσθετική (σ,κα).

(* π = παραδόσεις, ε = εργαστήρια, σ = σεμινάρια, κα = κλινική άσκηση, κ = κλινική)

Σημαντική προσθήκη στο Π.Π.Σ. ήταν του μαθήματος της Παιδοδοντίας, με παραδόσεις, εργαστηριακή και κλινική άσκηση, στο 9ο και 10ο εξάμηνο σπουδών.

Αν και περιορισμένη ύλη του μαθήματος διδάσκονταν

στα πλαίσια της Οδοντικής Χειρουργικής, από τη δεκαετία του 1950, εντούτοις η δημιουργία στα πλαίσια του Ν.1268/82, ανεξάρτητου Εργαστηρίου Παιδοδοντίας, έδωσε τη δυνατότητα πλήρους ανάπτυξης της εκπαίδευσης στο συγκεκριμένο μάθημα.

Με το Νόμο 1268/82 για πρώτη φορά προβλέφθηκε σε κάθε Τμήμα η συγκρότηση Επιτροπής Προγράμματος Σπουδών με έργο τη διαμόρφωση του Προγράμματος Προπτυχιακών Σπουδών (Π.Π.Σ.), την παρακολούθηση της εφαρμογής του, την επισήμανση των αδυναμιών του και την εισήγηση αναθεωρήσεων όπου και όταν κρίνονταν αναγκαίο.

Πιο συγκεκριμένα, βάσει αυτού του νόμου, το Π.Π.Σ. όφειλε να περιλαμβάνει:

(α) τους τίτλους των υποχρεωτικών, των κατ' επιλογή υποχρεωτικών και των προαιρετικών μαθημάτων, το περιεχόμενό τους, τις εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας τους, στις οποίες περιλαμβάνεται το κάθε μορφής επιτελούμενο διδακτικό έργο και τη χρονική αλληλουχία ή αλληλεξάρτηση των μαθημάτων,

(β) τον ελάχιστο δυνατό αριθμό εξαμήνων τα οποία απαιτούνται για τη λήψη του πτυχίου, ο οποίος καθορίζεται για κάθε πτυχίο με Π.Δ. που εκδίδεται μετά από γνώμη του Σ.Α.Π. και των Σχολών και δεν μπορεί να είναι μικρότερος από οκτώ (βλ. Π.Δ. 327/85),

(γ) κάθε εξαμηνιαίο μάθημα περιλαμβάνει έναν αριθμό «διδακτικών μονάδων» (δ.μ.). Η δ.μ. αντιστοιχεί σε μια εβδομαδιαία ώρα διδασκαλίας ένα εξάμηνο για αυτοτελή διδασκαλία μαθήματος και από μία μέχρι τρεις εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας ή εξάσκησης επί ένα εξάμηνο για το υπόλοιπο εκπαιδευτικό έργο, σύμφωνα με σχετική απόφαση της Γ.Σ. Τμήματος. Στο Πρόγραμμα Σπουδών περιέχεται και ο ελάχιστος αριθμός δ.μ. που απαιτείται για τη λήψη του πτυχίου,

(δ) την κατανομή των εξαμηνιαίων μαθημάτων στα εξάμηνα κάθε κύκλου, η οποία είναι ενδεικτική και όχι υποχρεωτική για τους φοιτητές.

Αρμόδια για την κατάρτιση του Προγράμματος Σπουδών είναι η Γ.Σ. Τμήματος. Το Πρόγραμμα Σπουδών αναθεωρείται κάθε Απρίλιο. Ο Πρόεδρος του Τμήματος συγκροτεί Επιτροπή Προγράμματος από μέλη της Γενικής Συνελεύσεως του Τμήματος με ετήσια θητεία, η οποία υποβάλλει σχετική εισήγηση στη Γ.Σ. Τμήματος, αφού προηγουμένως κωδικοποιήσει τις προτάσεις των Τομέων.

[Ο πρώτος Οδηγός Προπτυχιακών Σπουδών της Σχολής κυκλοφόρησε σε έντυπη μορφή και χορηγήθηκε στους φοιτητές το ακαδημαϊκό έτος 1985-1986](#) και περιελάμβανε εκτός από ένα σύντομο ιστορικό του Ε.Κ.Π.Α. και του Οδοντιατρικού Τμήματος, τα Όργανα του Τμήματος, τους Τομείς με τους Διευθυντές τους, καθώς και τα Γνωστικά Αντικείμενα τα οποία περιελάμβανε ο κάθε Τομέας. Επιπλέον, περιείχε μια σύντομη περιγραφή, του περιεχομένου του κάθε Γνωστικού Αντικειμένου και τα μέλη Δ.Ε.Π. που ήταν ενταγμένα στον κάθε Τομέα. Σε άλλη ενότητα, περιλαμβάνονταν τα διδασκόμενα μαθήματα, ενταγμένα στις κατηγορίες των Μαθημάτων Βασικών Επι-

στημών, Ιατροβιολογικών και Ιατρικών Μαθημάτων και Ειδικών Οδοντιατρικών Μαθημάτων. Ακολουθούσε ένας πίνακας με τις ώρες διδασκαλίας του κάθε μαθήματος, ανάλογα εάν ήταν παράδοση, σεμινάριο, εργαστηριακή ή κλινική άσκηση, ενταγμένα σε εξάμηνα σπουδών, τα προαπαιτούμενα μαθήματα και τέλος το ωρολόγιο πρόγραμμα.

Πρέπει να επισημάνουμε ότι η έκδοση του πρώτου Οδηγού Σπουδών, παρ' όλες τις αδυναμίες του, αποτέλεσε ένα πολύ σημαντικό βήμα για την πληρέστερη καταγραφή και την ορθότερη αποτύπωση του προγράμματος το οποίο εφαρμόζοταν στην προπτυχιακή εκπαίδευση της Σχολής, με αναφορά στις 4.300 ώρες διδασκαλίας κατά τη διάρκεια της πενταετούς φοίτησης, με στόχο στο εγγύς μέλλον οι ώρες να προσεγγίσουν τις 5.000 όπως προέβλεπε τότε και η σχετική Ευρωπαϊκή Οδηγία.

Επιπλέον, από αυτή την ακαδημαϊκή χρονιά, παρατηρείται μια βελτίωση του προγράμματος προς την κατεύθυνση της μείωσης των ωρών διδασκαλίας των βασικών και ιατροβιολογικών μαθημάτων και αντίστοιχη αύξηση των ωρών διδασκαλίας των οδοντιατρικών. Παράλληλα, μειώθηκαν οι ώρες της θεωρητικής και εργαστηριακής άσκησης και αυξήθηκαν οι ώρες της κλινικής.

Μέχρι και το ακαδημαϊκό έτος 1994-1995, η βασική δομή του Προπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών (Π.Π.Σ.), παρέμεινε η ίδια με μικρές αλλαγές, οι οποίες αφορούσαν τη μετακίνηση κάποιων μαθημάτων, κυρίως Ιατροβιολογικών σε μικρότερα εξάμηνα, όπως επίσης και τη μετακίνηση ωρών διδασκαλίας, με σημαντικότερη αλλαγή την καθιέρωση ενιαίου ωραρίου κλινικών, πρωί και απόγευμα, ενώ μέχρι τότε, άλλες κλινικές λειτουργούσαν το πρωί και άλλες το απόγευμα.

Ωστόσο η ουσιαστικότερη αλλαγή αφορούσε την καθιέρωση του θεσμού των προαπαιτούμενων μαθημάτων. Συγκεκριμένα, προκειμένου ο φοιτητής να κάνει έναρξη της κλινικής του άσκησης, ήταν υποχρεωμένος να έχει εξετασθεί επιτυχώς στο αντίστοιχο θεωρητικό μάθημα. Ο αριθμός [προαπαιτούμενων μαθημάτων](#) καθορίστηκε σε 12 ειδικά οδοντιατρικά μαθήματα.

Το ακαδημαϊκό έτος 1996-1997, έγινε μια πρώτη προσπάθεια αναλυτικής καταγραφής των στόχων, του περιεχομένου, του τρόπου και των μέσων διδασκαλίας και τέλος, των κριτηρίων επιτυχούς περάτωσης ενός μαθήματος. Με τον τρόπο αυτό, σταδιακά, το Πρόγραμμα Σπουδών άρχισε πλέον να έχει σαν κύρια αποστολή, όχι μόνο τις ώρες διδασκαλίας, αλλά να κινείται προς μια πιο σύγχρονη κατεύθυνση, η οποία θα αφορούσε πλέον την αξιολόγηση των μαθησιακών αποτελεσμάτων. Ήδη στην Ε.Ε. και στους φορείς οι οποίοι ήταν επιφορτισμένοι με την εκπαίδευση είχε επισημανθεί ότι ένα Πρόγραμμα Σπουδών ήταν αναγκαίο να περιλαμβάνει όχι μόνο τις ώρες και τους τρόπους εκπαίδευσης, αλλά και τα αποτελέσματα της εφαρμογής αυτού του Προγράμματος, δηλαδή τις ικανότητες του νέου οδοντιάτρου.

Πολύ σημαντική αλλαγή-σταθμό στον τρόπο κλινικής εκπαίδευσης των φοιτητών, αποτέλεσε η έναρξη λειτουργίας

γίας της Κλινικής Συνολικής Αντιμετώπισης Ασθενούς (Κ.Σ.Α.Α.), από την ακαδημαϊκή χρονιά 1999-2000, για τους φοιτητές του 9ου και 10ου εξαμήνου σπουδών.

Η Κ.Σ.Α.Α. συμπεριελάμβανε τα Γνωστικά Αντικείμενα της Ενδοδοντίας, Οδοντικής Χειρουργικής, Περιοδοντολογίας, Κινητής και Ακίνητης Προσθετικής. Σκοπός της Κλινικής ήταν, να είναι στο τέλος της άσκησης του ικανός ο φοιτητής να αναγνωρίσει και να διαγνώσει τα προβλήματα και τις ανάγκες του οδοντιατρικού ασθενούς, να ιεραρχήσει τις απαιτούμενες θεραπευτικές ενέργειες, να συνθέσει το ιδανικό κατά περίπτωση σχέδιο θεραπείας και να το υλοποιήσει με τον καλύτερο δυνατό κλινικό αποτέλεσμα, στο λιγότερο δυνατό χρόνο και με τη μικρότερη δυνατή ταλαιπωρία του ασθενούς.

Έτσι η Κ.Σ.Α.Α. εφάρμοσε μια τελείως διαφορετική φιλοσοφία σε ό,τι αφορά την κλινική εκπαίδευση του φοιτητή, βασικό στοιχείο της οποίας ήταν οι οδοντιατρικές ανάγκες του ασθενούς και κατά δεύτερο λόγο οι εκπαιδευτικές ανάγκες του φοιτητή.

Την ίδια ακαδημαϊκή χρονιά 1999-2000, έγινε και η αξιολόγηση της Σχολής από την DentEd.

Την ακαδημαϊκή χρονιά 2004-2005 στα πλαίσια του ΕΠΕΑΕΚ II, έγινε για πρώτη φορά εισαγωγή μαθημάτων επιλογής, όπως Εισαγωγή στην Πληροφορική, Οδοντιατρική Πληροφορική, Οργάνωση και Διαχείριση Οδοντιατρείου, Ακτίνες Laser στην Οδοντιατρική και τέλος το μάθημα της Γηροδοντιατρικής. Επιπλέον, σε ορισμένα μαθήματα εφαρμόστηκε δοκιμαστικά ένας νέος τρόπος διδασκαλίας κατά τον οποίο περιορίστηκαν οι από αμφιθέατρου παραδόσεις και αντικαταστάθηκαν από σεμιναριακά μαθήματα σε ομάδες φοιτητών, ενώ παράλληλα, μέρος του εκπαιδευτικού υλικού ήταν σε ηλεκτρονική μορφή και έγινε σε μικρό βαθμό η εισαγωγή της αυτο-αξιολόγησης από τον φοιτητή.

Την ακαδημαϊκή χρονιά 2006-2007, στα πλαίσια της κλινικής εκπαίδευσης των φοιτητών του 7ου και 8ου εξαμήνου σπουδών, εφαρμόστηκε το σύστημα της Κλινικής Συνολικής Αντιμετώπισης του Ασθενούς, ενώ στο Πρόγραμμα Σπουδών προσετέθησαν επιπλέον σαν μαθήματα επιλογής, η Ιατροδικαστική Στόματος και η Εφαρμοσμένη Ψυχολογία στην Οδοντιατρική.

Ήδη από την ακαδημαϊκή χρονιά 2005-2006, και εντονότερα τα επόμενα έτη, προχώρησε στα πλαίσια του προγράμματος ΕΠΕΑΕΚ II η αναμόρφωση όλου του Π.Π.Σ.

Την ακαδημαϊκή χρονιά 2008-2009 συνεχίζοντας την προσπάθεια της όσο πρωιμότερης επαφής του φοιτητή με τον ασθενή, προστέθηκε η κλινική άσκηση των φοιτητών του 6ου εξαμήνου σπουδών, με κύριο περιεχόμενο την Οδοντική Χειρουργική και την Περιοδοντολογία, αλλά κυρίως την έγκαιρη εξοικείωσή τους με το κλινικό περιβάλλον.

Σημαντική αλλαγή στο Π.Π.Σ. αποτελεί επίσης η υλοποίηση του Προγράμματος Πρακτικής Άσκησης Φοιτητών, το οποίο χρηματοδοτήθηκε από το ΕΠΕΑΕΚ και το κράτος. Στα πλαίσια αυτού του προγράμματος, από το έτος 2006-2007, υπάρχει η δυνατότητα φοιτητών του 4ου και 5ου έ-

τους σπουδών να απασχολούνται επί 6 ή 9 μήνες σε οδοντιατρεία. Τα οδοντιατρεία επιλέγονται βάσει των προδιαγραφών του προγράμματος και ο φοιτητής με αυτόν τον τρόπο, αποκτά εξοικείωση με το αυριανό εργασιακό του περιβάλλον και τις πραγματικές απαιτήσεις του εργασιακού χώρου.

Επίσης, από το έτος 2006-2007, το Π.Π.Σ. προσαρμόστηκε στο σύστημα μεταφοράς και συγκέντρωσης πιστωτικών μονάδων (ECTS), το οποίο έχει σαν σκοπό τη δημιουργία κοινών δομών μεταξύ ομογενών Σχολών της Ε.Ε., ώστε να διευκολυνθεί η μετακίνηση φοιτητών από Σχολή σε Σχολή άλλης χώρας, με την αμοιβαία αναγνώριση μαθημάτων. Επιπλέον, ο πτυχιούχος της Σχολής κατά την αποφοίτησή του εκτός από το πτυχίο του μπορεί να αποκτήσει και το Παράρτημα Διπλώματος το οποίο είναι στην αγγλική γλώσσα.

Αν και το σύστημα μεταφοράς και συσσώρευσης πιστωτικών μονάδων, όσο και το παράρτημα διπλώματος είχαν θεσμοθετηθεί με το ν.3374 το 2005, εντούτοις, το Ε.Κ.Π.Α. ακόμη και σήμερα το 2017, δεν το έχει εφαρμόσει συνολικά.

Το 2009-2010 η κλινική άσκηση των φοιτητών στο Γνωστικό Αντικείμενο της Φυσιολογίας του Στοματογναθικού Συστήματος, εντάχθηκε στην Κ.Σ.Α.Α.

Το επόμενο ακαδημαϊκό έτος, 2010-2011, στο Π.Π.Σ. προστέθηκε το μάθημα της Νοσοκομειακής Οδοντιατρικής, ενώ το μάθημα Γηροδοντιατρικής καθώς επίσης της Οργάνωσης & Διαχείρισης Οδοντιατρείου, έγιναν από μαθήματα επιλογής, υποχρεωτικά. Επιπλέον, προστέθηκε το μάθημα επιλογής Πρώτες Βοήθειες, ενώ έγινε και αναμόρφωση του μαθήματος Βιολογία-Γενετική.

Η Ευρωπαϊκή διάσταση του Π.Π.Σ.

Η Συνθήκη της Ρώμης, δηλαδή η ιδρυτική συνθήκη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας το 1957, επέβαλε την ελεύθερη διακίνηση ατόμων, υπηρεσιών και κεφαλαίων μεταξύ των χωρών μελών της τότε Ε.Ο.Κ. Στο πλαίσιο αυτό ξεκίνησε η πρώτη προσπάθεια από την Συμβουλευτική Επιτροπή της Ε.Ο.Κ. για την Οδοντιατρική Εκπαίδευση (Σ.Ε.Ο.Ε.) η οποία υπαγόταν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, εναρμόνισης των Π.Π.Σ. στις Οδοντιατρικές Σχολές της Ευρώπης. Το 1978 εκδόθηκαν οι Οδοντιατρικές Κοινοτικές Οδηγίες 686 και 687, οι οποίες αποσκοπούσαν στον καθορισμό των προϋποθέσεων απονομής του τίτλου του οδοντιάτρου μέσω ενός συγκεκριμένου προγράμματος σπουδών ώστε να υφίσταται αμοιβαία αναγνώριση των τίτλων μεταξύ των πτυχίων των Οδοντιατρικών Σχολών της Ε.Ο.Κ. Με τις οδηγίες αυτές, καθώς και με τις επόμενες του 1980, 1985 και 1993, τέθηκαν οι βάσεις για τις κατευθύνσεις που οφείλουν να ακολουθούν οι Οδοντιατρικές Σχολές των χωρών-μελών, ώστε να εκπαιδεύουν οδοντιάτρους με κατάλληλα κοινά προσόντα και να εξασφαλίζονται ίσες ευκαιρίες για όλους τους Ευρωπαίους πολίτες. Έτσι οι οδοντίατροι που αποφοιτούν από τις Οδοντιατρικές Σχολές της Ευρώπης έχουν το δικαίωμα και τη δυνατότητα να ασκήσουν ελεύθερα την οδο-

νιατρική σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Οι παραπάνω Κοινοτικές Οδηγίες συγκεντρώθηκαν και ομαδοποιήθηκαν το 2005 σε μια νέα Κοινοτική Οδηγία την 2005/36/EC, η οποία δεν επέφερε καμία ουσιαστική αλλαγή ή καινοτομία και ισχύει έως σήμερα. Κύριο χαρακτηριστικό των οδηγιών αυτών είναι ότι περιγράφουν μία σειρά από γνωστικά αντικείμενα τα οποία θα έπρεπε να περιλαμβάνει το Π.Π.Σ. και όχι συγκεκριμένες ικανότητες του νέου πτυχιούχου οδοντιάτρου. Πριν από 7 χρόνια, το 2010, η Ευρωπαϊκή Ένωση ανήγγειλε την εκ βάθρων αναθεώρηση της Οδηγίας του 2005, προκειμένου να προσαρμοστεί το περιεχόμενό της στα νέα εργασιακά δεδομένα, να απλοποιηθούν οι διαδικασίες ώστε να αυξηθεί η κινητικότητα των επαγγελματιών μέσα στις χώρες-μέλη και να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη των πολιτών-επαγγελματιών στο σύστημα αυτό. Για το σκοπό αυτό, η Γενική Διεύθυνση Εσωτερικής Αγοράς ξεκίνησε μια σειρά από διαδικασίες, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται οι εκθέσεις αξιολόγησης των κρατών-μελών, η δημόσια διαβούλευση και η κατάθεση προτάσεων από ενδιαφερόμενους φορείς, επαγγελματικές οργανώσεις και εκπαιδευτικούς ευρωπαϊκούς οργανισμούς, ώστε μέχρι το 2014 να έχει δημιουργηθεί η νέα Κοινοτική Οδηγία η οποία θα ανταποκρίνεται στις σύγχρονες επαγγελματικές ανάγκες και δεδομένα. Στην αναθεωρητική διαδικασία συμμετέχουν συμβουλευτικά το Συμβούλιο Ευρωπαίων Οδοντιάτρων (CED, Council of European Dentists) το οποίο είναι η συνέχεια της Σ.Ε.Ο.Ε. καθώς και η A.D.E.E., καταθέτοντας προτάσεις όπως, η εισαγωγή των ικανοτήτων και των «μαθησιακών ενότητων»-modules στο πρόγραμμα σπουδών της Οδοντιατρικής.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι από πολύ νωρίς η παρουσία της Ελληνικής Εκπροσώπησης από Καθηγητές της Σχολής στα Ευρωπαϊκά οδοντιατρικά δρώμενα υπήρξε ουσιαστική στη διαμόρφωση των Ευρωπαϊκών Οδηγιών 686 και 687 του 1978, καθώς και των μετέπειτα αναθεωρήσεων και συμπληρώσεων.

Η Σ.Ε.Ο.Ε. ήταν ο φορέας που παράλληλα είχε την αρμοδιότητα να καθορίσει τους τρόπους, τις μεθόδους αλλά και τα κριτήρια αξιολόγησης των Οδοντιατρικών Σχολών της Ευρώπης. Έτσι, ήδη, από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και τις αρχές της δεκαετίας του 1980 άρχισαν να γίνονται αλλαγές στο Π.Π.Σ. της Οδοντιατρικής Σχολής βάσει των συστάσεων της Σ.Ε.Ο.Ε.

Με τον ερχομό της δεκαετίας του '90 και με την προοπτική διεύρυνσης της Ε.Ε. των 15 στην Ε.Ε των 25 ανέκυψε το πρόβλημα της εφαρμογής ενός ενιαίου συστήματος αξιολόγησης των Οδοντιατρικών Σχολών της διευρυμένης Ευρώπης, διότι στις χώρες αυτές η εκπαίδευση ακολουθούσε το μοντέλο του Στοματολόγου το οποίο ήταν υποειδικότητα της Ιατρικής.

Κατ' αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκε η αναγκαιότητα να μελετηθούν σε μεγαλύτερο βάθος οι διαφορές της εκπαίδευσης του οδοντιάτρου και να επισημανθούν οι διαφορές μεταξύ των χωρών μελών. Για την επίτευξη αυτού του στόχου προκειμένου να διαμορφωθούν συγκεκριμέ-

νες ικανότητες τις οποίες θα πρέπει να έχει αποκτήσει ο νέος οδοντίατρος ώστε να παρέχει πρωτογενή οδοντιατρική φροντίδα και πρόληψη, ξεκίνησε το 1997 το πρόγραμμα DentEd Thematic Network, συγχρηματοδοτούμενο από την A.D.E.E. και από τη Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Πολιτισμού της Ε.Ε., το οποίο διήρκεσε μέχρι το 2007. Βασικοί στόχοι του προγράμματος αυτού ήταν η δημιουργία ενός πανευρωπαϊκού δικτύου οδοντιατρικής εκπαίδευσης, ο καθορισμός εκπαιδευτικών προτύπων στην προπτυχιακή εκπαίδευση, η εναρμόνιση των Π.Π.Σ. των οδοντιατρικών Σχολών της Ευρώπης, όχι μέσω της ομογενοποίησης αλλά μέσω της σύγκλισης προς υψηλότερα πρότυπα, καθώς και η διαμόρφωση κοινώς αποδεκτών οδηγιών σχετικά με τις ικανότητες των νέων οδοντιάτρων, τα προγράμματα σπουδών, την ποιότητα στην εκπαίδευση, κ.ά.

Η δημιουργία του Προγράμματος αυτού πραγματοποιήθηκε την κατάλληλη χρονική στιγμή, καθώς υπήρχε έντονη ανάγκη για καταγραφή και εναρμόνιση των Π.Π.Σ. των Οδοντιατρικών Σχολών της ενιαίας Ευρώπης, που εκδηλωνόταν με προτάσεις και πολιτικές «πιέσεις» από την Σ.Ε.Ο.Ε. και την Association of Dental Education in Europe (A.D.E.E.), καθώς πολλά από τα μέλη της Σ.Ε.Ο.Ε. δραστηριοποιούνταν και στην A.D.E.E., ενώ ταυτόχρονα ήταν καθηγητές ή Κοσμήτορες Οδοντιατρικών Σχολών της Ευρώπης.

Βασικά υποβοηθητικά εργαλεία για την επίτευξη των στόχων της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ευρωπαϊκή Ένωση την οποία προέβλεπε η Συνθήκη της Μπολόνια το 1999, αποτέλεσαν τα δύο επιχειρησιακά προγράμματα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΕΠΕΑΕΚ, I & II) τα οποία χρηματοδοτήθηκαν στα πλαίσια του Β' και Γ' κοινοτικού πλαισίου στήριξης.

Η Οδοντιατρική Σχολή συμμετείχε και στα δύο προγράμματα, με συγκεκριμένες δράσεις οι οποίες στόχευαν στο ΕΠΕΑΕΚ I στη βελτίωση των υποδομών ενώ στο ΕΠΕΑΕΚ II στις εκπαιδευτικές διαδικασίες.

Μέσα από το ΕΠΕΑΕΚ I (1996-1999), με Επισημονικό Υπεύθυνο τον Καθηγητή Άγγελο Αγγελόπουλο, βελτιώθηκαν οι υποδομές της Σχολής με κυριότερη την εγκατάσταση του Εργαστηρίου Προσομοίωσης, όπου ο φοιτητής θα μπορούσε να ασκηθεί κατά την προκλινική του άσκηση σε ομοιώματα κεφαλής (Phantoms) εργονομικά σε συνθήκες που προσομοιάζουν με την οδοντιατρική έδρα. Επιπλέον, έγινε η πρώτη εσωτερική και κατόπιν εξωτερική αξιολόγηση της Σχολής το 1999 από ομάδα εμπειρογνομόνων, ξένων καθηγητών, στο πλαίσιο του προγράμματος DentEd. Κατά την τελική έκθεση αξιολόγησης, επισημάνθηκαν τα θετικά σημεία της Σχολής (ισχυρή βάση εκπαίδευσης για ιατρικές και βιολογικές επιστήμες, άριστη σχέση προσωπικού-φοιτητών και άριστο ακαδημαϊκό υπόβαθρο του προσωπικού, σύγχρονες εγκαταστάσεις και εξοπλισμός, πληθώρα και ποικιλία ασθενών, κλινική συνολικής αντιμετώπισης) αλλά και τα προβλήματα (μεγάλος αριθμός φοιτητών, ελλιπής στελέχωση του 5ου Το-

μέα, ανεπάρκεια σε ψηφιακά συστήματα, έλλειψη οικονομικών πόρων και ειδικού τεχνικού προσωπικού).

Στο πλαίσιο του προγράμματος ΕΠΕΑΕΚ II (2002-2006) με επιστημονικό υπεύθυνο τον Καθηγητή Γ. Βουγιουκλάκη, αναβαθμίστηκε το Πρόγραμμα Προπτυχιακών Σπουδών, με εισαγωγή νέων μαθημάτων, αναμόρφωση του προγράμματος διδασκαλίας των επιμέρους γνωστικών αντικειμένων, ανάπτυξη έντυπου και ηλεκτρονικού εκπαιδευτικού υλικού, εκπαίδευση του Διδακτικού Προσωπικού σε θέματα Παιδαγωγικής και Διδακτικής Μεθοδολογίας, και ανάπτυξη διαδικασιών αξιολόγησης των φοιτητών.

Την ίδια περίοδο, αν και αργά, τελικά η πολιτεία θεσμοθέτησε την αξιολόγηση των Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι. με το Ν. 3374/05. Ωστόσο, όπως έχει ήδη αναφερθεί η Σχολή ήταν ήδη οικεία στη διαδικασία της αξιολόγησης, από την εξωτερική αξιολόγηση μέσω του προγράμματος DentEd το 1999.

Έτσι πολύ σύντομα ξεκίνησε η διαδικασία αξιολόγησης στην Οδοντιατρική Σχολή, βάσει του νέου θεσμικού πλαισίου και αξίζει να επισημάνουμε ότι το ίδιο το Ε.Κ.Π.Α. δεν είχε αρχίσει οποιαδήποτε συζήτηση περί αξιολόγησης. Η Ομάδα Εσωτερικής Αξιολόγησης (Ομ.Ε.Α.), που συστάθηκε από τη Γ.Σ. της Σχολής με τη σύμφωνη γνώμη των φοιτητών, παρά τις αντιδράσεις που υπήρχαν για το θεσμό στον ευρύτερο φοιτητικό χώρο, υπέβαλε την Έκθεση Εσωτερικής Αξιολόγησης το 2008 στο Ε.Κ.Π.Α. και στην Αρχή Διασφάλισης & Πιστοποίησης της Ποιότητας στην Ανώτατη Εκπαίδευση (Α.ΔΙ.Π.), η οποία και προχώρησε στη διαδικασία της εξωτερικής αξιολόγησης από τέσσερεις Καθηγητές Πανεπιστημίων της Ευρώπης και των Η.Π.Α. το 2009.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ - ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Το Π.Π.Σ. έχει μια δυναμική η οποία απαιτεί τη συνεχή παρακολούθηση της εφαρμογής του και τις συνεχείς παρεμβάσεις με ανάλογες τροποποιήσεις, για να γίνει πιο λειτουργικό και αποτελεσματικό.

Εκτός όμως από τις συνεχείς τροποποιητικές-διορθωτικές αλλαγές, το Π.Π.Σ. θα πρέπει να εδράζεται σε μια συγκεκριμένη «φιλοσοφία» ή καλύτερα στρατηγική, που να βασίζεται στα διεθνή δεδομένα, αλλά και στις ανάγκες της χώρας.

Τα τελευταία χρόνια, βασικοί στόχοι του Π.Π.Σ. ήταν η αύξηση των ωρών προκλινικής και κλινικής εκπαίδευσης των φοιτητών, η μετακίνηση των βασικών θεωρητικών μαθημάτων σε μικρότερα εξάμηνα σπουδών, καθώς επίσης η δυνατότητα επαφής του φοιτητή με τον ασθενή, όσο γίνεται νωρίτερα στην πορεία των σπουδών του. Ένας άλλος στόχος ήταν, ο περιορισμός της συνδιδασκαλίας με τους φοιτητές της Ιατρικής, των Βασικών και Ιατροβιολογικών μαθημάτων, ώστε να είναι εφικτός ο καθορισμός συγκεκριμένης ύλης, έτσι ώστε οι γνώσεις που αποκτά ο φοιτητής της οδοντιατρικής από αυτά τα μαθήματα, να μπορούν να συνδεθούν και να αποτελέσουν ένα υπόβαθρο στα μετέπειτα διδασκόμενα μαθήματα

Βιολογίας του Στόματος και Κλινικά Οδοντιατρικά μαθήματα.

Χωρίς να είμαστε σε θέση να ισχυριστούμε ότι έχουν επιτευχθεί όλοι αυτοί οι στόχοι, εντούτοις οι τάσεις που έχουν διαμορφωθεί από το Π.Π.Σ. το οποίο εφαρμόζεται σήμερα στην Οδοντιατρική Σχολή Αθηνών, είναι προς τη σωστή κατεύθυνση.

Έτσι, σήμερα στο Π.Π.Σ. η συνδιδασκαλία με τους φοιτητές της Ιατρικής έχει περιορισθεί σε ελάχιστα μόνο μαθήματα. Ο φοιτητής εισέρχεται σε ορισμένες κλινικές ήδη από το 6ο εξάμηνο σπουδών, ενώ έχει επιτευχθεί σημαντική αλλαγή στην κατανομή των ωρών διδασκαλίας των διαφόρων κατηγοριών μαθημάτων, με ουσιαστική αύξηση των ωρών διδασκαλίας των οδοντιατρικών, όπως φαίνεται στον κατωτέρω πίνακα, ενδεικτικά για τα έτη 1977, 1985 και 2010:

	1977	1985	2010
Μαθήματα Βασικών Επιστημών	11%	5%	4%
Ιατροβιολογικά	29%	19%	8%
Οδοντιατρικά	60%	76%	78%

Πολύ σημαντική, είναι επίσης, η αύξηση των ωρών πρακτικής κλινικής και άσκησης, με αντίστοιχη μείωση των ωρών θεωρητικής διδασκαλίας.

Στον κατωτέρω πίνακα φαίνονται οι διαφορές αυτές, από το 1977 μέχρι το 2010.

	1977	1985	2010
Θεωρητική διδασκαλία	48%	43%	51%
Εργαστηριακή άσκηση	32%	27%	19%
Κλινική άσκηση	20%	30%	30%

Η αύξηση στο ποσοστό θεωρητικής διδασκαλίας, την περίοδο του 2010, οφείλεται στο ότι, μεγάλο ποσοστό παραδόσεων «από αμφιθεάτρου» έχουν μετατραπεί σε σεμιναριακές παραδόσεις, σε ομάδες φοιτητών, όπου η παρουσία του φοιτητή είναι υποχρεωτική.

Ακόμη και σήμερα, μετά από εκατό χρόνια λειτουργίας της Οδοντιατρικής Σχολής του Ε.Κ.Π.Α., με χιλιάδες πτυχιούχους οι οποίοι κατά γενική ομολογία ανέβασαν το επίπεδο της Οδοντιατρικής στη χώρα μας, αλλά και πολλούς άλλους, είτε αλλοδαπούς είτε Έλληνες, που ακολούθησαν επιτυχημένη επαγγελματική ή και ακαδημαϊκή σταδιοδρομία στο εξωτερικό, το Π.Π.Σ. εξακολουθεί σε μεγάλο βαθμό να είναι δομημένα καθηγητο-κεντρικά, με

τους συντονιστές των μαθημάτων και των γνωστικών αντικειμένων να ορίζουν την ύλη την οποία θα διδάξουν στον φοιτητή, τον τρόπο διδασκαλίας και τέλος τον τρόπο αξιολόγησής του.

Τα τελευταία χρόνια, γίνεται μια προσπάθεια αλλαγής της δομής του Π.Π.Σ., με κύριο γνώμονα τις ικανότητες τις οποίες θα πρέπει να διαθέτει ο νέος πτυχιούχος και την ανάπτυξη τρόπων αξιολόγησης, ώστε οι ικανότητες αυτές να είναι πλέον μετρήσιμες, με κριτήρια που θα εκτιμούν τα μαθησιακά αποτελέσματα.

Σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο, απαιτείται η πλήρης αναδόμηση του Π.Π.Σ., με αλλαγές οι οποίες θα αφορούν:

1. στη διαμόρφωση των ικανοτήτων του νέου πτυχιούχου της Σχολής, με βάση τη «Φυσιογνωμία και ικανότητες για τον απόφοιτο ευρωπαϊό οδοντίατρο», της ADEE.
2. στη θέσπιση κριτηρίων για την αντικειμενική αξιολόγηση των μαθησιακών αποτελεσμάτων.
3. στη διαμόρφωση, όπου είναι δυνατόν, των μαθημάτων σε ολοκληρωμένες θεματικές ενότητες (modules), ώστε να περιορισθούν οι επικαλύψεις της ύλης μεταξύ των μαθημάτων και επίσης να γίνει σύνδεση των γνώσεων μεταξύ των θεωρητικών βασικών μαθημάτων και της κλινικής οδοντιατρικής.
4. στην αλλαγή των μεθόδων διδασκαλίας με εφαρμογή του e-learning και αντικατάσταση της παραδοσιακής διάλεξης από το αμφιθέατρο. Η αλλαγή αυτή, θα εξοικονομήσει πολύτιμο χρόνο για φοιτητές και διδάσκοντες, ώ-

στε να γίνει πιο εντατική η εργαστηριακή και κλινική άσκηση.

5. στην αλλαγή του τρόπου αξιολόγησης των φοιτητών και την ανάπτυξη της αυτο-αξιολόγησης.

6. στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης από τους φοιτητές, μέσω μικρών ερευνητικών πρωτοκόλλων.

Έτσι, ελπίζουμε ότι αυτός ο Επίλογος, θα καταστεί ο Πρόλογος για τους στόχους τους οποίους οφείλει να θέσει η Οδοντιατρική Σχολή Αθηνών για τα επόμενα χρόνια και που αφορούν στην πλήρη αναμόρφωση του Π.Π.Σ., ώστε από καθηγητο-κεντρικό να γίνει περισσότερο φοιτητο-κεντρικό, με την ανάπτυξη αξιολογήσιμων ικανοτήτων και προσαρμογή των εκπαιδευτικών μεθόδων στις ανάγκες του φοιτητού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Επετηρίδες Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
- Πρακτικά Ιατρικής Σχολής
- Πρακτικά Οδοντιατρικού Σχολείου
- Πρακτικά Οδοντιατρικής Σχολής
- Οδηγοί Σπουδών Οδοντιατρικής Σχολής
- *Μήτση Φ*: «Αναδρομές και Μνήμες», Αθήνα 1993
- Μουσείο Τμήματος Οδοντιατρικής
- Αρχείο Οδοντιατρικής Σχολής

Διεύθυνση για επικοινωνία:

Γεώργιος Βουγιουκλάκης
vougλου@dent.uoa.gr